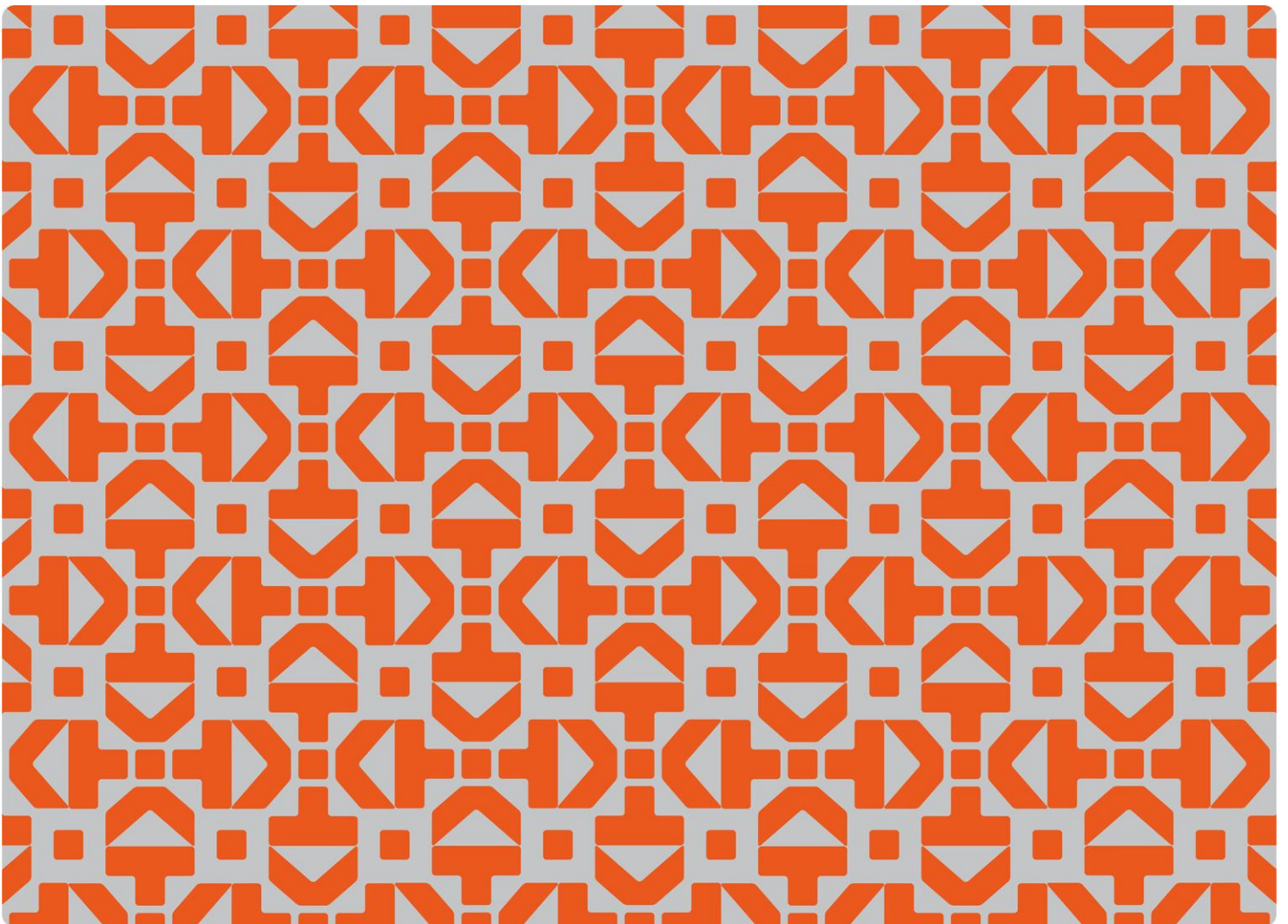

Tilstandsrapport for høyere utdanning 2022

Tilstandsrapport for høyere utdanning 2022

Redaktør:

Ragnhild Tungesvik

Forfattere:

Merethe Wedahl Anker-Nilssen, Arne Haugen, Trude Holme, Ane Landøy, Bjarne Mundal, Oyeniya Samuel Olaniyan, Therese Røst og Stig Helge Pedersen
(prosjektleder)

Forord

Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir) utarbeider Tilstandsrapport for høyere utdanning på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet (KD). Rapporten er en del av grunnlaget for departementets etatsstyring av statlige universiteter og høyskoler, for dialogen med de private institusjonene og kan være et grunnlag for departementets budsjettarbeid og politikkutvikling.

Rapporten presenterer forrige års tall og oversikt over utviklingen over tid på en rekke områder i UH-sektoren. Analysene er basert på et omfattende datagrunnlag fra ulike kilder. Nytt av året er data om språk for avlagte masteroppgaver som er lagt til oppslag om «undervisningsspråk for studenter», og at det er laget en treårig tidsserie for sektorbildet i tall. Detaljert informasjon og resultater presenteres digitalt i <https://vedlegg.hkdir.no/TRHU/2022>.

Rapporten inneholder kapitler om utdanning, doktorgradsutdanning og forskning, samt styring, økonomi og menneskelige ressurser. Internasjonalisering er omtalt både i utdannings- og forskningskapittelet.

Statistikken og tilstanden i sektoren er fortsatt påvirket av pandemien og smitteverntiltakene som preget store deler av studieåret 2021. Det har i 2021 vært fortsatt vekst i antallet studenter og flere som gjennomfører høyere utdanning. Det har også vært vekst i inntekter for universiteter og høyskoler, blant annet forskningsfinansiering og andre bidrags- og oppdragsinntekter. For utvekslingsstudenter er det fortsatt nedgang for norske studenter som reiser ut, mens utvekslingsstudenter til Norge nesten er tilbake på nivået før pandemien. For avlagte doktorgrader ser vi en liten nedgang, muligens knyttet til forsinkelser som følge av pandemien.

Temakapitlet omhandler i år institusjonelt mangfold og arbeidsdeling blant statlige universiteter og høyskoler. Her beskrives det norske institusjonslandskapet langs ulike dimensjoner og ved hjelp av tilgjengelige indikatorer, vurdering av institusjonenes strategier, studietilbud på ulike fagområder og geografisk fordeling av studietilbudet. Temakapitlet er utarbeidet på oppdrag fra KD som et kunnskapsgrunnlag til arbeidet med å utvikle nye utviklingsavtaler for institusjonene.

Det viktigste grunnlaget for tilstandsrapporten er Database for statistikk om høyere utdanning (DBH), som fra juli 2021 er en del av HK-dir. Øvrige data er levert av Statistisk Sentralbyrå, Forskningsrådet, NOKUT, NIFU og Sikt. Årets tilstandsrapport er utarbeidet av medarbeidere i HK-dir, med viktige bidrag fra Forskningsrådet, NOKUT og Sikt. Takk for godt samarbeid og bidrag med både med dataleveranser, tekst og analyse.

Sektorbildet i tall 2019–2021

	2019	2020	2021
Høyere utdanningsinstitusjoner med bevilgning fra KD			
Statlige institusjoner	21	21	21
Private institusjoner	15	15	15
Søkning til høyere utdanning			
Antall førstevalgssøkere	135 161	147 603	150 654
Antall kvalifiserte førstevalgssøkere	112 709	127 797	130 098
Kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass	1,9	2,1	2,1
Antall studenter			
Antall registrerte studenter (egenfinansiert, KD)	261 411	273 175	284 062
Antall studenter alle inst. (inkl. ikke finansiert av KD)	281 702	292 834	304 885
Ph.d.-studenter	11 051	11 208	11 472
Mastergradsstudenter	48 041	51 654	55 019
Studenter på integrert master og lange profesjonsutd.	37 714	41 220	43 413
Bachelorstudenter	129 434	134 384	135 265
Studenter på årskurs	24 028	25 069	24 039
Studenter på korte programmer	21 112	19 721	25 185
Andre	1 080	1 126	1 142
Innvandrere i høyere utdanning	30 374	33 152	34 408
Andel studenter på fleksible utdanningstilbud (%)	8,7	10,1	10,7
Gjennomstrømming			
Nye studiepoeng per heltidsstudent	46,1	47,2	46,9
Gjennomføring iht. utdanningsplan (%)	86,7	88,3	86,9
Mastergradsstudenter gj.ført på normert tid (%)	55,7	53,9	57,1
Bachelorgradsstudenter gj.ført på normert tid (%)	49,8	51,7	54,7
Master, gj.ført normert tid + ett år (%)	71,4	72,5	73,0
Bachelor, gj.ført normert tid + ett år (%)	60,8	62,4	64,5
Uteksaminerte kandidater			
Antall uteksaminerte kandidater	48 333	50 727	51 258
Sykepleierutdanning	4 119	4 174	4 240
Grunnskolelærerutdanning (1–7 og 5–10)	2 156	2 074	383
Ingeniørutdanning	2 746	2 609	2 717
Karakterer			
A og B (%)	40,3	42,6	43,3
Stryk (%)	7,1	5,8	5,8
Doktorgrader			
Antall avlagte doktorgrader	1 583	1 634	1 601
Andel kvinnelige doktorander (%)	49,9	50,6	51,2
Stipendiater i kunstnerisk stipendiatprogram			
Antall stipendiater i kunstnerisk utviklingsarbeid	106	107	118
Fullførte kandidater (delvis overlapp med doktorgrader)	12	14	7
Vitenskapelig publisering			
Antall publiseringspoeng	27 583	29 325	31 561
Publiseringspoeng per faglige årsverk	1,19	1,24	1,28
Andelen publisering på nivå-2 (%)	23,0	24,0	24,3
Finansiering av forskning (i kroner)			
Finansiering fra EU, jf. note 1 årsregnskap	691 mill.	714 mill.	844 mill.
EU-tildeling per faglige årsverk	29 400	29 800	33 700
Tildeling fra Forskningsrådet og Regionale forskningsfond (RFF)	3,66 mrd.	3,38 mrd.	3,92 mrd.

Tildeling Forskningsrådet per faglige årsverk (inkl. RFF)	155 400	141 100	156 500
Bidrag- og oppdrag utenom EU, RCN og RFF	3,7 mrd.	3,7 mrd.	4,1 mrd.
Bidrag- og oppdrag utenom EU, RCN og RFF per faglige årsverk	158 200	156 400	164 500
Kommersialisering av forskning			
Mottatte forretningsideer	784	515	484
Inngåtte lisensieringskontrakter	66	56	50
Nye foretak etablert	21	8	13
Antall patentsøknader	167	161	176
Internasjonalisering			
Fremmedspråklige emner	7 268	7 429	7 876
Internasjonale fellesgrader	40	40	41
Norske gradsstudenter i utlandet	15 952	15 366	14 318
Utreisende utvekslingsstudenter	7 422	3 810	2 771
Innreisende utvekslingsstudenter	8 767	4 602	7 016
Utenlandske statsborgere blant doktorander (%)	40	40	44
Antall ansatte, statlige og private institusjoner (årsverk)			
Totalt antall ansatte	39 519	40 428	42 070
Faglig ansatte (ekskl. utdanningsstillinger)	18 644	18 970	19 708
Utdanningsstillinger (stipendiat, vit.ass., spes. kandidat)	6 217	6 331	6 728
Administrativt ansatte	9 400	9 757	10 117
Øvrige stillingsgrupper	5 258	5 368	5 517
Midlertidighet (statlige institusjoner)			
Midlertidig ansatte i undervisnings og forskerstillinger (%)	15,0	12,6	12,7
Midlertidig ansatte i administrative stillinger (%)	12,0	10,3	10,3
Midlertidig ansatte i støttet. til undervisning og forskning (%)	10,2	10,0	11,3
Likestilling (kvinner/menn)			
Andel kvinner/menn % studenter	59,2 / 40,8	59,6 / 40,4	59,9 / 40,1
Andel kvinner/menn % alle ansatte	53,9 / 46,1	54,1 / 45,9	54,5 / 45,5
Faglig ansatte (ekskl. rekr.still.) (% kvinner/menn)	47,6 / 52,4	47,8 / 52,2	48,7 / 51,3
Dosent- og professorstillinger (% kvinner/menn)	32,2 / 67,8	33,5 / 66,5	34,7 / 65,3
Stipendiatstillinger (% kvinner/menn)	53,7 / 46,3	54,0 / 46,0	54,0 / 46,0
Stillingsstruktur blant faglig personale			
Professorer %	23,3	23,8	23,6
Førstestillinger (inkl. professorer) %	74,9	75,5	75,5
Stipendiater % (av faglige stillinger inkl stipendiater)	24,9	24,8	25,2
Styre- og ledelsesmodell			
Statlige institusjoner med valgt rektor	11	11	10
Statlige institusjoner med ansatt rektor og eksternt styreleder	10	10	11
Eksternt styreleder private inst. m/bevilgning KD	15	15	15
Finansielle ressurser (i mrd. kroner)			
Statlige institusjoner			
Bevilgning	36,0	37,5	39,3
Sum driftsinntekter	45,9	47,5	50,5
Private institusjoner			
Statstilskudd	1,6	1,7	1,9
Sum driftsinntekter	3,7	4,1	4,6

Innhold

Innhold	3
Figuroversikt	5
Tabelloversikt	6
Tekstbokser	6
Om rapport og vedlegg	8
1 Sammen drag	9
1.1 Utdanning	9
1.2 Doktorgradsutdanning og forskning	10
1.3 Styring, økonomi og personal	12
1.4 Institusjonelt mangfold og arbeidsdeling	13
2 Utdanning	14
2.1 Søkere	14
2.2 Studenter	16
2.3 Studenter etter kjønn, alder og fag	18
2.4 Studiepoeng per faglige årsverk – nasjonal styringsparameter	20
2.5 Gjennomføring på normert tid – nasjonal styringsparameter	23
2.6 Uteksaminerte	24
2.7 Nasjonal deleksamen – resultater for sykepleie	25
2.8 Oppfyllelse måltall på helsefag- og lærerutdanningene - nasjonal styringsparameter	26
2.9 Studentenes tidsbruk - nasjonal styringsparameter	28
2.10 Studenttilfredshet - nasjonal styringsparameter	30
2.11 Norsk og engelsk som utdanningspråk	33
2.12 Studenter på fleksible studietilbud	35
2.13 Digitalisering i læring og vurdering	36
2.14 Tilpasning på arbeidsmarkedet - nasjonal styringsparameter	39
2.15 Studenter med innvandrerbakgrunn	41
2.16 Norske gradsstudenter i utlandet	42
2.17 Internasjonale studenter i Norge	43
2.18 Studentutveksling	44
2.19 Erasmus+ – nasjonal styringsparameter	48
3 Doktorgradsutdanning og forskning	49
3.1 Avlagte doktorgrader i Norge	50
3.2 Fagområdefordeling på avlagte doktorgrader	51
3.3 Utenlandske statsborgere som disputerte for doktorgrad	53
3.4 Gjennomstrømming i doktorgradsutdanningen – nasjonal styringsparameter	54
3.5 Publiseringspoeng – nasjonal styringsparameter	55
3.6 Publisering på nivå 2 i de vitenskapelige publiseringsskanalene	56
3.7 Åpen tilgang	57
3.8 Forskningsinnsats i MNT-fag – nasjonal styringsparameter	60
3.9 Bidragsinntekter fra Forskningsrådet per faglig årsverk – nasjonal styringsparameter	61
3.10 Andre bidrags- og oppdragsinntekter per faglig årsverk – nasjonal styringsparameter	62
3.11 Midler fra deltakelse i EU-prosjekter	63
3.12 Finansiering fra Det europeiske forskningsråd	66
3.13 Verdien av Horisont 2020-kontraktene per FoU-årsverk – nasjonal styringsparameter	68
3.14 Sikring og bevaring av universitetsmuseene – nasjonal styringsparameter	71
4 Styring, økonomi og personal	72
4.1 Styrings- og ledelsesmodell ved universiteter og høyskoler	72
4.2 Tilsyn med systematisk kvalitetsarbeid – bruk av datakilder	73
4.3 Finansielle ressurser fordelt på kilde	75

4.4	Studie- og eksamensavgifter ved private høyskoler.....	77
4.5	Andelen førstestillinger blant de faglig ansatte.....	78
4.6	Forholdet mellom faglige og administrative stillinger.....	80
4.7	Andelen kvinner i faglige toppstillinger – nasjonal styringsparameter.....	82
4.8	Andelen midlertidig ansatte i undervisnings- og forskningsstillinger – nasjonal styringsparameter	83
5 Institusjonelt mangfold og arbeidsdeling.....		85
5.1	Innledning.....	85
5.2	Mål om mangfold og arbeidsdeling.....	86
5.3	Institusjonelle strategier	88
5.4	Institusjonelle profiler	92
5.4.1	Generell institusjonsprofil.....	92
5.4.2	Utdanning - faglig profil.....	97
5.4.3	Forskning – faglig profil.....	100
5.4.4	Forskning – LTP og tematisk profil	102
5.5	Høyere utdanning og geografi	103
5.6	Sammenfatning.....	108
Litteraturliste.....		110

Figuroversikt

Figur 2.1 Totalt antall studenter 2012–21	16
Figur 2.2 Studenter etter kjønn og fagområder, 2021. Prosent	18
Figur 2.3 Studiepoeng per faglig årsverk 2012–21. Antall.....	20
Figur 2.4 Gjennomføring på normert tid for bachelor- og masterstudenter 2012–21. Prosent	23
Figur 2.5 Utviklingen i uteksaminerte per fagområder 2012–21. Antall.....	24
Figur 2.6 Karakterfordeling sykepleie (anatomi, fysiologi og biokjemi), høst 2021. Prosent.....	25
Figur 2.7 Oppfyllelse av måltall på helsefagutdanninger i 2021. Prosent	26
Figur 2.8 Oppfyllelse av måltall på lærerutdanninger i 2021. Prosent.....	27
Figur 2.9 Faglig tidsbruk i timer per uke, heltidsprogrammer, per institusjon, gj.snitt 2021	29
Figur 2.10 Studentenes tilfredshet med studiekvaliteten, per institusjon. Gj.snitt 2021	31
Figur 2.11 Studenter på fleksible studietilbud 2011–20. Antall.....	36
Figur 2.12 Uteksaminerte med mastergrad i relevant arbeid et halvt år etter utdanning	39
Figur 2.13 Studenter med innvandrebakgrunn 2012–21. Prosent	41
Figur 2.14 Internasjonale studenter i Norge 2013–21, land med flest studenter.....	43
Figur 2.15 Utekslingsstudenter til og fra Norge 2012–21. Antall	44
Figur 2.16 Fem mest populære land for norske utvekslingsstudenter 2012–21. Antall	45
Figur 2.17 Innreisende utvekslingsstudenter 2012–21, fem land med flest studenter. Antall.....	46
Figur 2.18 Utreisende utvekslingsstudenter Erasmus+ 2014–20. Prosent av totalt ant. stud.....	48
Figur 3.1 Totalt antall avlagte doktorgrader 2012–21, fordelt på kjønn.....	50
Figur 3.2 Avlagte doktorgrader per fagområde i Norge 2012–2021. Antall.....	51
Figur 3.3 Doktorander med ikke-norsk statsborgerskap 2012–21, etter verdensregion	53
Figur 3.4 Publiseringspoeng per faglig årsverk 2011–20. Antall	55
Figur 3.5 Publikasjoner på nivå 2, 2011–20. Prosent.....	56
Figur 3.6 Åpen tilgang i UH-sektoren 2013–2021. Antall artikler.....	57
Figur 3.7 Åpen tilgang i UH-sektoren 2021. De ti største institusjonene. Andel.....	58
Figur 3.8 Forskningsinnsats i MNT-fag i 2019. Prosent.....	60
Figur 3.9 Relativ utvikling i driftsutgifter til FoU per fagområde 2001–19.....	60
Figur 3.10 Tildeling fra Forskningsrådet per faglig årsverk 2021. 1000 kr	61
Figur 3.11 Andre bidrags- og oppdragsinntekter per faglig årsverk 2021, statlige inst. 1000 kroner.....	62
Figur 3.12 Midler fra EU 2012–21. 1000 kr.....	63
Figur 3.13 Antall norske ERC-prosjekter per år og ordning. 2015–2021	66
Figur 3.14 Tildeling i ERC for Norge og utvalgte land (barometerlandene), mill. euro, 2020.....	67
Figur 3.15 Innvilget støtte til UoH-sektor per program i signerte kontrakter i H2020 (millioner euro)	68
Figur 3.16 Verdien av Horisont 2020-kontrakter per FoU-årsverk 2018–21. Euro.....	69
Figur 3.17 Totale returandeler per sektor 2018–2021. Prosent.....	70
Figur 4.1 Finansielle ressurser ved universiteter og høyskoler 2012–21. 1000 kr	75
Figur 4.2 Studie- og eksamensavgifter per registrerte student for private høyskoler 2021. 1000 kr	77
Figur 4.3 Faglig ansatte fordelt på stillinger 2012–21. Prosent	78
Figur 4.4 Andel i førstestillinger per institusjon 2019. Prosent	79
Figur 4.5 Forholdstall mellom årsverk i faglige og i administrative stillinger per institusjon. 2021	81
Figur 4.6 Kvinner i dosent- og professorstillinger 2012–21. Prosent.....	82
Figur 4.7 Midlertidige årsverk i ulike stillingsgrupper 2016–21. Prosent	83
Figur 5.1 Klynger i UH-sektoren basert på institusjonsvise verdier innen forskning, samfunnskontakt og utdanning. Resultat av klyngeanalyse	94
Figur 5.2 Andel registrerte studenter per fagfelt (NUS) ved UiB og UiO (2021).....	97
Figur 5.3 Andel registrerte studenter per fagfelt (NUS) ved NTNU og UiT (2021)	98
Figur 5.4 Andel registrerte studenter per fagfelt (NUS) ved åtte utvalgte institusjoner (2021).....	99
Figur 5.5 Andel registrerte studenter per fagfelt (NUS) ved ni utvalgte institusjoner (2021).....	99
Figur 5.6 Sektorandel av publiseringspoeng per fagområde. Ti største institusjoner (2020).....	101

Figur 5.7 Samlet tildeling fra NFR og EU fordelt på LTP-områder. Gjennomsnitt 2018-2020. Mill. kr. Utvalgte institusjoner.	102
Figur 5.8 Registrerte studenter i høyere utdanning etter campustilhørighet (2021).....	104
Figur 5.9 Studenter i høyere utdanning (2021) per fagfelt og studiestedets (campus') fylkestilhørighet per 1000 innbyggere (2020).....	105
Figur 5.10 Studenter på helse-, sosial- og idrettsfag (2021) per 1000 innbyggere per fylke (2020).....	107
Figur 5.11 Studenter i lærerutdanning og pedagogikk (2022), per 1000 innbygger per fylke (2020)	107

Tabelloversikt

Tabell 2.1 Kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass 2017–21	14
Tabell 2.2 Registrerte studenter fordelt på fagområder 2012, 2016, 2021	19
Tabell 2.3 Undervisningsspråk per studenter, etter fagområde, 2012, 2016 og 2021. Prosent.....	33
Tabell 2.4 Gjennomsnittsverdier, bruk av digitale verktøy. Studiebarometeret 2018–2021	37
Tabell 2.5 Norske gradsstudenter i utlandet, fordelt på land. Antall	42
Tabell 2.6 Gradsstudenter i utlandet per fagområde, sortert etter antall studenter.....	42
Tabell 3.1 Andel disputert, av kandidater tatt opp på ph.d.-prog. seks år tidligere, 2012–21	54
Tabell 3.2 Graden av tilfredsstillende sikring og bevaring 2021, utvalgte kriterier. Prosent.....	71
Tabell 4.1 Styringsform ved statlige høyere utdanningsinstitusjoner	72
Tabell 5.1 Institusjoner inndelt etter prioriteringer i strategidokumenter.....	91
Tabell 5.2 Andel av befolkning over 16 år med utdanning på universitets- og høyskolenivå (2020) og studenter per 1000 innbyggere (2021).....	106

Tekstbokser

Tekstboks 2.1 Motivasjon, frafall og arbeidsmarkedskonsekvenser	22
Tekstboks 2.2 NOKUTs underviserundersøkelse.....	32
Tekstboks 2.3 Strategi for digital omstilling og arbeidet med ny handlingsplan	38
Tekstboks 2.4 Erasmus + 2021–2027	47
Tekstboks 3.1 En døråpner innen kunstfeltet	52
Tekstboks 3.2 Kostnadsbilde for åpen tilgang	59
Tekstboks 3.3 Horisont Europa 2021–2027	64
Tekstboks 4.1 UH-bibliotekenes rolle i kvalitetsarbeidet	74

Institusjonskategorier og institusjoner

Listen over institusjoner per institusjonskategori. For informasjon om siste organisasjonsendringer se sluttnote.¹ I tilstandsrapporten for høyere utdanning omtales i hovedsak statlige universiteter og høyskoler og private høyskoler med finansiering over statsbudsjettet fra Kunnskapsdepartementet. I tillegg finnes det en rekke andre akkrediterte høyskoler.¹ Noen av disse institusjonene er omtalt i rapporten og i vedleggstabeller, som PHS, FHS og ONH.

Universiteter

- Nord universitet (NU)
- Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU)
- Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)
- OsloMet – storbyuniversitetet (OsloMet)
- Universitetet i Agder (UiA)
- Universitetet i Bergen (UiB)
- Universitetet i Oslo (UiO)
- Universitetet i Stavanger (UiS)
- Universitetet i Sørøst-Norge (USN)
- Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet (UiT)

Statlige vitenskapelige høyskoler

- Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo (AHO)
- Høgskolen i Molde, vitenskapelig høgskole i logistikk (HiM)
- Kunsthøgskolen i Oslo (KHiO)
- Norges handelshøyskole (NHH)
- Norges idrettshøgskole (NIH)
- Norges musikkhøgskole (NMH)

Statlige høyskoler

- Høgskolen i Innlandet (HINN)
- Høgskolen i Østfold (HiØ)
- Høgskolen i Volda (HVO)
- Høgskolen på Vestlandet (HVL)
- Sámi allaskuvla / Samisk høgskole (SH)

Private vitenskapelige høyskoler

- Handelshøyskolen BI (BI)
- MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn (MF)
- VID vitenskapelige høgskole (VID)

Private høyskoler

- Ansgar Høyskole (ATH)
- Barratt Due Musikk institutt (BDM)
- Bergen Arkitekthøgskole (BAS)
- Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning (DMMH)
- Fjellhaug Internasjonale Høgskole (FIH)
- Høgskolen for grønn utvikling (HGUT)
- Høyskolen for dansekunst (HFDK)
- Høyskolen for ledelse og teologi (HLT)
- Høyskolen Kristiania (HK)
- Lovisenberg diakonale høgskole (LDH)
- NLA Høgskolen (NLA)
- Steinerhøyskolen (RS)

¹ Andre høyskoler registrert i DBH: Politihøgskolen (PHS), Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter (KRUS), Forsvarets høyskole (FHS), Atlantis medisinske høgskole (AMH), Høyskolen for yrkesfag (HØFY), Lillehammer Institute of Music Production Industries (LIMPI), Nordland kunst- og filmhøgskole (NKFS), Noroff (NOROFF), Norsk barnebokinstitut (NBI), Norsk gestaltinstitut (NGI), NSKI Høyskole (NSKI), Oslo Nye Høyskole (ONH), Skrivekunstakademiet (SKA). Se også komplett liste over akkrediterte institusjoner på NOKUTs nettsider: <https://www.nokut.no/norsk-utdanning/hogare-utdanning/akkrediterte-institusjonar/>

Om rapport og vedlegg

Institusjonsnavn og forkortelser

I rapporten brukes forkortelser for alle institusjonsnavn for universiteter og høyskoler. Liste over alle institusjoner og forkortelser finnes i oversikt i på side 8.

Digital løsning for vedleggsrapport

Vedlegg presenteres digitalt på <https://vedlegg.hkdir.no/TRHU/2022>

Alle referanser til vedleggstabeller i rapporten er lenket direkte til den aktuelle tabellen i den digitale løsningen. Dette fungerer best om rapporten lastes ned og leses i egen dokumentleser (Adobe). Ved bruk av nettleser vil tabellene åpnes i samme vindu og ta deg bort fra siden du er i rapporten. Det er også mulig å gå direkte til tabellene i en nettleser ved å skrive tabellnummer på slutten av nettadressen, for eksempel /tabell/V2.1. Nettsiden med vedlegg kan også brukes uavhengig av rapporten og inneholder tabeller som ikke er omtalt. Vedleggløsningen har også en søkefunksjon som gir treff på tabellenes titler og innhold.

Alle tabeller kan leses i nettleser eller lastes ned som Excel-fil. Noen tabeller har variasjoner, og ønsket visning velges i menyen øverst i tabellen.

1 Sammendrag

1.1 Utdanning

Også i 2021 var det rekordmange søkere til høyere utdanning, med 3 000 flere førstevalgssøkere enn i 2020. Dette er en økning på to prosent. Tallene for møtt til studiestart viser noe nedgang sammenlignet med året før. Samlet for hele sektoren er det fortsatt sterk vekst i studentpopulasjonen i 2021 med over 300 000 studenter i høyere utdanning. Økningen i søkning og antall studenter må som for 2020 sees i sammenheng med koronapandemien. Søkertall fra Samordna opptak for 2022 viser en markert nedgang, noe som tilsier at veksten i studenttallene vil bremse kraftig opp eller bli til nedgang i neste års tilstandsrapport.

Antallet registrerte studenter i høyere utdanning (DBH) steg med fire prosent fra 2020, til 284 000. Tilsvarende vekst i 2020 var noe høyere (4,5 prosent). Av veksten på om lag 11 000, kom det til nærmere 6 600 ved de statlige og 4 300 ved de private institusjonene. Relativt sett er veksten i registrerte studenter klart sterkest for de private institusjonene, med 9 prosent vekst mot 2,9 prosent for de statlige. Denne forskjellen var imidlertid enda større i 2020.

55 prosent av bachelorstudentene fra opptakskull 2018 fullførte på normert tid i 2021, dette er en økning på tre prosentpoeng fra 2020. For toårige masterutdanninger fullførte 57 prosent av opptakskull 2019 på normert tid i 2021, også her en økning på tre prosentpoeng (fra 54 prosent i 2020). Det ble uteksaminert mer enn 51 200 personer med en grad fra norske universiteter og høyskoler i 2021. Dette er en økning på om lag 500 fra 2020. Den samlede veksten i uteksaminerte de siste ti årene har vært på 37 prosent. Mens de statlige institusjoner har hatt en vekst i uteksaminerte kandidater på 32 prosent i tiårsperioden, har de private institusjonene hatt en økning på 70 prosent.

Høsten 2021 gjennomførte NOKUT igjen nasjonal deleksamen i sykepleie med felles nasjonal sensur. Sammenlignet med 2019 og tidligere år, gikk andel stryk (F) noe opp i 2021, og andel B noe ned. Det er små endringer i den øvrige fordelingen sammenlignet med 2019. Totalt ble det uteksaminert over 8 500 studenter fra helsefag i 2021. Dette utgjør en samlet vekst på 4,5 prosent i forhold til året før. Helsefagene oppfyller samlet sett måltallet på 7 531, men det er en del forskjeller mellom de ulike utdanningene. Innenfor lærerutdanning ble det uteksaminert om lag 5 500 kandidater i 2021 mot omtrent 7 500 kandidater i 2020. Nedgangen skyldes hovedsakelig kraftig nedgang på grunnskoleutdanningene på grunn av omlegging til masterutdanning der siste kull fra gammel modell ble uteksaminert i 2020, og første kull fra ny masterutdanning er ferdig først i 2022.

De nasjonale tallene på total faglig tidsbruk på studier har vært stabile fra 2014, men med en svakt nedadgående trend. Den samlede faglige tidsbruken under koronapandemien er marginalt lavere enn årene før, men ser ut til å være en del av en mer langvarig trend enn en effekt av koronapandemien. Flertallet av norske studenter er generelt tilfredse med studiekvaliteten, dette ifølge svar på spørsmål i Studiebarometeret. Gjennomsnittet på svarskaalen fra én til fem har ligget på 4,1 frem til 2019. I 2020 og 2021 var gjennomsnittet 4,0. Denne nedgangen skyldes trolig pandemi og tiltak.

Norsk er det dominerende undervisningsspråket for studenter ved norske universiteter og høyskoler. Totalt for sektoren er nærmere 90 prosent av studentene på lavere grad registrert på emner med planlagt undervisningsspråk norsk. Tall fra Nora viser at det har vært en økning i antall og andel masteroppgaver som skrives på engelsk i perioden.

Det er fortsatt vekst i antallet studenter på fleksible studietilbud i 2021, med en samlet økning på 13 prosent fra 2020. I tråd med tidligere år, ser vi nedgang i antall studenter på desentraliserte og økning i antall studenter på nettbaserte tilbud i 2021. Imidlertid er det interessant å observere at det er flere institusjoner som bryter dette mønsteret. Digital undervisning, verktøy og ressurser står sentralt i høyere utdanning. I 2020 og 2021 har studentene opplevd langt mer digital undervisning enn tidligere.

I 2020 ble det gjennomført en ekstra kandidatundersøkelse, blant annet for å kunne si noe om i hvilken grad koronapandemien har påvirket nyutdannedes arbeidsmarkedssituasjon. Undersøkelsen viser at andelen kandidater sysselsatt i relevant arbeid et halvt år etter fullført utdanning, totalt sett gikk ned fra 82 prosent i 2019, til 78 prosent i 2020. Her er det verdt å bemerke at arbeidsmarkedet i 2021 er langt bedre enn i 2020 og at dette mest sannsynlig vil gi en positiv korleksjon på neste kandidatundersøkelse.

Det er en økning i antallet studenter med innvandrerbakgrunn i 2021 på om lag 1 300, som tilsvarer en økning på fire prosent. Dette er omtrent den samme veksten som for studentpopulasjonen generelt. Også for studieåret 2020–21 ser vi en nedgang i norske gradsstudenter i utlandet med støtte fra Lånekassen. Nedgangen kan trolig knyttes til koronapandemien i tillegg til årsaker som det er pekt på tidligere, som størrelsen på studentkull i Norge, og økonomiske, politiske og kulturelle forhold i store mottakerland. I 2021 kom det over 13 000 internasjonale studenter til Norge i tråd med utvalgskriteriene fra SSB om statsborgerskap og opphold i Norge. Det er flest studenter med utenlandsk statsborgerskap fra Kina og Iran, utvekslingsstudenter er da ikke medregnet.

Tallene for utveksling viser at utenlandske utvekslingsstudenter øker kraftig fra de lave tallene i 2020. For norske utvekslingsstudenter samlet, ser vi en fortsatt nedgang. Om lag 7 000 studenter kom på utveksling til Norge, noe som er på nivå med tallene fra 2014. Bare 2 771 studenter reiste på utveksling fra Norge, noe som er mer enn en halvering av utvekslingen per år i tiårsperioden. Svært mye av utvekslingen skjedde innenfor Erasmus+ hvor vi etter den kraftige nedgangen i 2020, ser en positiv korleksjon i 2021. Det er positivt at det er en så tydelig økning allerede i 2021, og at Erasmus+ tilsynelatende er den sterkeste driveren i arbeidet med å få i gang studentmobilitet under og etter pandemien.

1.2 Doktorgradsutdanning og forskning

I 2021 ble det avlagt 1601 doktorgrader ved norske universiteter og høyskoler, mot 1634 i 2020. De statlige institusjonene står for nesten alle avlagte doktorgrader, og det store flertallet avlegges ved de gamle breddeuniversitetene. UiO, NTNU, UiB og UiT står for 76 prosent av de avlagte doktorgradene i 2021. Fordelingen av avlagte doktorgrader mellom fagområdene er nokså stabilt over tid. Det avlegges flest doktorgrader innen medisin- og helsefag, selv om dette området har hatt en markert nedgang i 2021. Teknologi er det området som har hatt sterkest vekst siste ti år.

Det har vært en jevn økning i andelen avlagte doktorgrader av personer med utenlandsk statsborgerskap de siste årene, fra 35 prosent i 2012 til nærmere 44 prosent i 2021. Av de

utenlandske doktorandene hadde litt over halvparten bakgrunn fra land i Europa, mens rundt 30 prosent var fra land i Asia. Asia hadde den sterkeste økningen i tiårsperioden.

Det var nedgang i andel doktorander som disputerte innen seks år i 2021. Ved statlige institusjoner gikk andelen ned fra 70 prosent i 2020 til 68 prosent i 2021. Bare tre institusjoner rapporterer en økning i fullføringsgrad fra 2020 til 2021.

Publiseringspoeng per faglige årsverk fortsatte å øke i 2021 for UH-sektoren samlet og for de statlige institusjonene. For de private institusjonene er det ingen økning i publiseringspoeng i 2021. Tidsskrifter, serier og forlag er inndelt i to nivåer for å skape et insentiv til å publisere i de mest prestisjefylte kanalene innenfor de ulike fagområdene. For de statlige har det vært moderat vekst i andelen publikasjoner på nivå 2 de siste årene, fra om lag 20 prosent i 2014 til 24 i 2021. For de private har veksten vært sterkere, fra 14 prosent i 2012 til 26 i 2021.

Åpen tilgang til vitenskapelige publikasjoner er høyt prioritert. Regjeringen har derfor fastsatt nasjonale retningslinjer med et mål om full åpen tilgang innen 2024. Utviklingen de siste ni årene viser en betydelig reduksjon i antall og andel ikke åpne artikler, fra 63 prosent i 2013 til anslagsvis 23 prosent i 2021. Vi ser at reduksjonen i ikke åpne artikler har avtatt de siste årene, noe som tyder på at det er mer krevende å få til åpen publisering på de resterende lukkede publikasjonene.

Tildelingen fra Forskningsrådet per faglige årsverk økte for de fleste institusjonene i 2021 sammenlignet med 2020. Den samlede økningen for hele UH-sektoren fra 2020 til 2021 er på 536 millioner kroner, fra totalt 3,38 til 3,91 milliarder kroner. Tildelingen fra Forskningsrådet, slik det er oppgitt i årsregnskapet til UH-institusjonene, er det høyeste kronebeløpet noensinne.

Andre BOA-inntekter utgjorde i 2021 165 000 kroner per faglig årsverk i gjennomsnitt i statlig del av UH-sektoren. Dette er det høyeste gjennomsnittet i tiårsperioden 2012–2021. Statlige universiteter og høyskoler hentet inn nærmere 3,9 milliarder kroner i andre BOA-inntekter i 2021. Dette er om lag 300 millioner mer enn i 2020.

Ifølge regnskapstall mottok norske universiteter og høyskoler til sammen 844 millioner kroner fra EU i 2021. Det har vært en jevn økning i inntekter fra EU i tiårsperioden, og en spesielt sterk vekst siste år med 18 prosent. Det europeiske forskningsrådet (ERC), som er en del av EUs forsknings- og innovasjonsprogram Horisont 2020, er en av de mest krevende konkurransearenaene norske forskere deltar på. Returraten for norske forskere fra ERC har gått fra et gjennomsnitt på 1,1 prosent for de tre første årene av programperioden til 2,17 prosent for perioden 2018–2020, og hele 2,38 prosent for utlysningene i 2020.

Fra Horisont 2020 har det gått 521 millioner euro til de norske aktørene i UH-sektoren. Det utgjør 31 prosent av de totale midlene som norske miljøer har mottatt. Det er UiO, NTNU og UiB som har mottatt mest midler, hele 80 prosent av det som har gått til norske universiteter og høyskoler. Fordelt på FoU-årsverk er det UiB, NTNU og UiO som har hentet inn mest midler i 2021.

Sikring og bevaring av universitetsmuseene er nasjonal styringsparameter. Det som måles er graden av sikring av museenes magasinarealer og bevaring av objekter eller samlinger etter gitte kriterier. Tilsvarende som for tidligere år viser tallene for 2021 at risiko for vannskade som den største utfordringen for de fleste museene.

1.3 Styring, økonomi og personal

Det er 12 statlige institusjoner med ekstern styreleder og ansatt rektor og 9 institusjoner med valgt rektor som styrets leder. Sammenlignet med 2020 har UiT og HiØ endret ledelsesmodell til ekstern styreleder og ansatt rektor.

I 2021 var de samlede driftsinntektene til universiteter og høyskoler 55 milliarder kroner, dette er en markert økning fra i overkant av 51 milliarder i 2020. For statlige institusjoner utgjorde statstilskudd 78 prosent av de samlede driftsinntektene i 2021. For de private institusjonene utgjorde statstilskudd 41 prosent av inntektene i 2021, som er ned fra 42 prosent i 2020.

Finansiering fra Forskningsrådet utgjør en betydelig inntektskilde for de statlige institusjonene. I 2021 utgjorde dette åtte prosent av de statlige institusjonenes samlede driftsinntekter, som er en økning fra syv prosent i 2020. For private institusjoner utgjør kategorien *andre inntekter* den største enkeltposten, med 53 prosent i 2021. For de private institusjonene utgjorde finansiering fra Forskningsrådet én prosent, som er det samme som året før. Samlet mottok de private institusjonene i overkant av to milliarder kroner i studie- og eksamensavgifter i 2021.

Det har vært en gradvis økning i stillinger som førsteamanuensis, forsker og postdoktor de siste 10 årene. I 2021 var imidlertid andelen faglig ansatte i førstestillinger 76 prosent, mot 77 året før. Veksten i førstestillinger har spesielt kommet for stillingskategorien førsteamanuensis, deretter fulgt av professor.

Forholdstallet mellom faglige og administrative årsverk endres lite over tid. De siste fire årene har gjennomsnittstallet for alle institusjoner vært 2,6. Det er imidlertid store forskjeller mellom institusjonene.

Andelen kvinner i faglige toppstillinger har økt med rundt en prosent per år de siste ti årene. I 2021 var kvinneandelen i slike stillinger 35 prosent. Kvinneandelen i faglige toppstillinger er imidlertid fortsatt langt lavere enn i andre faglige stillinger. Den høyeste kvinneandelen i toppstillinger finner vi ved institusjoner der profesjonsstudier har en relativt stor plass.

Tallene for midlertidighet i årets tilstandsrapport skiller seg noe fra tidligere år. I 2020 tok KD initiativ til en gjennomgang av statistikken for midlertidig ansettelse i UH-sektoren. En arbeidsgruppe anbefalte videreføring av statistikken med noen mindre justeringer fra 2021. Den nye tellemåten gir i gjennomsnitt 0,5 prosentpoeng lavere midlertidighet sammenlignet med tidligere. Universiteter og statlige høyskoler har fortsatt et betydelig innslag av midlertidige stillinger. Etter noen år med nedgang i midlertidighet i undervisnings- og forskerstillinger går tallene noe opp i 2021, fra 12,6 til 12,9 prosent. Det er imidlertid tydeligere forskjeller mellom institusjonene, både i prosentandel midlertidighet og utvikling siste år.

1.4 Institusjonelt mangfold og arbeidsdeling

Tittelen på årets temakapittel er *institusjonelt mangfold og arbeidsdeling*. Hvilket mangfold utgjør de statlige høyere utdanningsinstitusjonene i Norge i dag, og i hvilken grad er høyere utdanning kjennetegnet av arbeidsdeling institusjonene imellom?

Institusjonslandskapet har forandret seg mye de siste to tiårene gjennom sammenslåinger og endring av institusjonskategori, der mange statlige høyskoler har fått universitetsstatus. I 2007 hadde statlige høyskoler 50 prosent av studentene, i 2021 bare 18 prosent. Samtidig med at den tradisjonelle todelingen er bygd ned, har det vært et politisk mål å fremme institusjonelt mangfold og arbeidsdeling i sektoren. Utviklingsavtalene mellom Kunnskapsdepartementet og institusjonene er tenkt som viktige verktøy i arbeidet med mangfold og arbeidsdeling. Årets temakapittel gir et statusbilde av institusjonelt mangfold og arbeidsdeling per i dag. I tillegg til institusjonelle data om utdanning og forskning analyserer vi institusjonenes strategidokumenter.

Det er et hovedfunn at institusjonslandskapet trass i store endringer fortsatt er preget av den opprinnelige todelingen mellom universiteter og høyskoler, slik også andre undersøkelser tidligere har konkludert. De tre institusjonene NTNU, UiB og UiO står for en stor andel av den samlede forskningen i sektoren, og kan sies å utgjøre en egen gruppe av institusjoner. Statlige høyskoler og nye universiteter utgjør også en gruppe institusjoner med en rekke fellestrekk på alle de tre hovedområdene. De har mindre forskning enn de førstnevnte og en høyere grad av samfunnskontakt, målt etter de variablene vi har brukt. Studietilbudet er gjennomgående preget av de opprinnelige høyskolenes profesjonsutdanninger.

En tredje gruppe består av høyt faglig spesialiserte institusjoner. Når man ser bort fra størrelse og bredde i studietilbud, har disse mange fellestrekk med de eldste universitetene innenfor både utdanning og forskning. Disse institusjonene representerer i seg selv bidrag til mangfoldet i sektoren.

Kontinuiteten til tross, den skarpe todelingen vi hadde tidligere, er myket opp. Både strukturendringer og akkreditering av nye universiteter har satt sitt preg på sektoren som helhet. Det er derfor betydelige innbyrdes forskjeller blant gruppen av høyskoler og nye universiteter. UiA og UiS, de første institusjonene som endret akkrediteringskategori, har på flere områder også viktige felles trekk med de mest forskningstunge universitetene. Dette kommer frem både i den statistiske analysen og i institusjonenes strategiske prioriteringer. Slik sett er institusjonslandskapet i dag kjennetegnet av en litt annen form for mangfold enn tidligere.

Siste del av kapittelet viser den geografiske fordelingen av studenter i høyere utdanning i Norge. Fire av fylkene har flere studenter enn det som er gjennomsnittet for landet: Troms og Finnmark, Vestland, Trøndelag og framfor alt Oslo. Hovedstaden er i en særstilling med tanke på både antall studenter og utdanningsnivå i befolkningen, og representerer en sentralfunksjon både regionalt og nasjonalt. Det er fylker i det sentrale østlandsområdene utenom Oslo som har færrest studenter i forhold til befolkningen. Også for utdanninger som kvalifiserer for velferdsyrker innen utdanning og helse- og sosialtjenester, er det betydelige forskjeller på fylkesnivå.

2 Utdanning

Kapittelet inneholder data om søkere, studentpopulasjon, gjennomføring og internasjonalisering av høyere utdanning. Syv av oppslagene gjelder nasjonale styringsparametere: Studiepoeng per faglige årsverk, gjennomføring på normert tid, oppfyllelse av måltall på helsefag- og lærerutdanningene, studentenes tidsbruk, studenttilfredshet, tilpasning til arbeidsmarkedet, samt Erasmus+. Noen tema er bare dekket i vedlegg. Dette gjelder fordeling av studentene etter utdanningsnivå, karakterfordeling, strykprosent og internasjonale fellesgrader. Vedlegget inneholder også detaljerte tabeller om de temaene som dekkes i hovedrapporten, for eksempel institusjonsvise tall og utvikling over tid.

2.1 Søkere

Antallet kvalifiserte søkere har økt betydelig de siste fem årene. Men siden veksten i antall studieplasser har vært omtrent like sterk er det relativt små endringer i kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass over tid. Tabell 2.1 viser at gjennomsnitt for antall kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass i 2021 er 2,1, dette er uendret fra 2020. Ved de statlige institusjonene var snittet 2,2, også dette uendret fra 2020. De private institusjonene har et gjennomsnitt på 1,5. Dette er en økning fra 1,2 i 2020. Med den markerte nedgangen vi ser i søkertallene fra Samordna opptak i 2022, vil det trolig bli nedgang på denne indikatoren til neste år (HK-dir, 2022b).

Tabell 2.1 Kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass 2017–21

	2017		2018		2019		2020		2021		Endring 2020-2021
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	
Statlige inst.	2,1	96,2	2,1	96,1	2,0	96,3	2,2	96,7	2,2	95,9	0,0
Private inst.	1,5	3,8	1,5	3,9	1,3	3,7	1,2	3,3	1,5	4,1	0,3
Gj.snitt	2,0	100,0	2,1	100,0	1,9	100,0	2,1	100,0	2,1	100,0	0,0

Kilde: DBH

I absolutte tall var det om lag 3 000 flere førstevalgssøkere i 2021 sammenlignet med 2020. Veksten følger trenden de siste ti årene. Se vedleggstabell V2.4 for tidsserie per institusjon. Både de statlige og private institusjonene har en samlet vekst på til sammen 1 500 førstevalgssøkere. Tallene dekker hovedopptaket i Samordna opptak, men flere av de største private institusjonene er imidlertid ikke en del av dette.

For *kvalifiserte førstevalgssøkere* er det en vekst på i overkant 2 000 studenter fra 2020 til 2021. Til sammen er det 130 000 kvalifiserte førstevalgssøkere i 2021. Det er spesielt UiS og VID som har sterk vekst, med en økning på henholdsvis 1 600 og 1 100 søkere. Også ved NU og HiM, er økningen tydelig. Flere institusjoner har noe nedgang i førstevalgssøkere, blant andre UiO, OsloMet og UiA. Ser vi på tiårsperioden samlet, har det vært en vekst på 47 prosent kvalifiserte førstevalgssøkere. For de statlige institusjonene er veksten på 45 prosent.

Tallene for møtt til studiestart viser noe nedgang sammenlignet med året før. For de statlige institusjonene er nedgangen på om lag 2 600 studenter. Denne nedgangen kommer etter jevn vekst siste 10 år og sterk vekst i 2020. Tallene for 2021 er de nest høyeste i tiårsperioden.

Tallet på kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass varierer mellom utdanningsinstitusjonene, se vedleggstabell [V2.5](#). Som tidligere år er det enkelte av de spesialiserte institusjonene som har flest kvalifiserte søkere per studieplass, NiH med 4,3 og NHH med 3,6 ligger høyest. AOH ligger også relativt høyt på kvalifiserte søkere per studieplass, men skiller seg ut ved å ha svært stor forskjell mellom alle søkere (9,2) og kvalifiserte søkere per studieplass (2,4). Blant de statlige institusjonene er det UiO (2,8), OsloMet (2,8) og UiS (2,7) som har høyest antall kvalifiserte søkere per studieplass. For de fleste institusjonene er tallet for kvalifiserte førstevalgssøkere relativt stabilt over tid, med endringer på 0,1 til 0,3 søkere. I lys av dette har UiS en spesielt sterk økning i søkere per studieplass med en økning på 0,6 studenter fra 2020 til 2021. UiT (1,4), NU og HVO (1,5) ligger lavest på kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass.

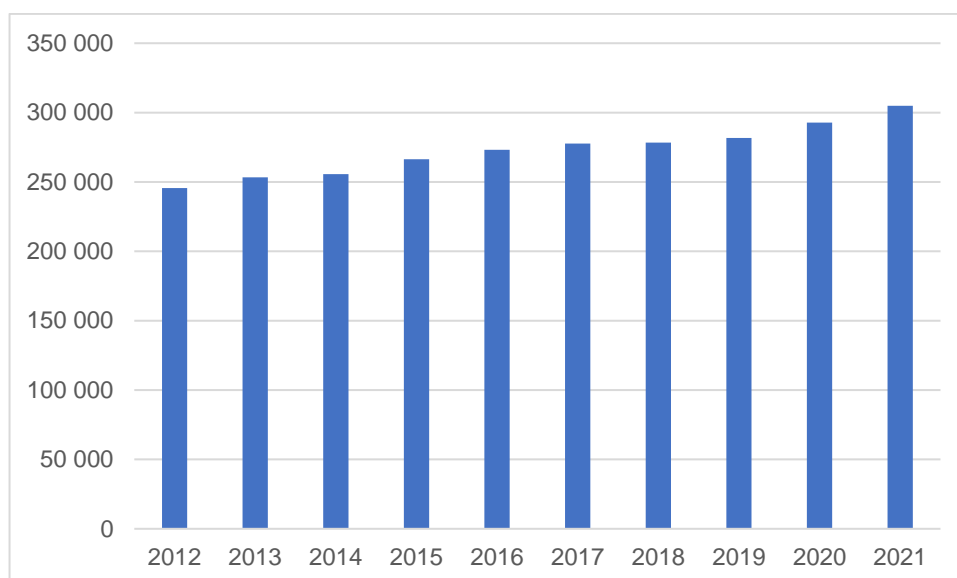
Vedleggstabell [V2.6](#) viser poengsnitt for studenter som er tatt opp. Som det ble påpekt i Tilstandsrapporten 2021, ligger institusjonene med høyest poengsnitt for opptak i de tre største universitetsbyene.

2.2 Studenter

Den kraftige veksten i studentpopulasjonen fra 2020 fortsatte i 2021 med nærmere 305 000 registrerte studenter i høyere utdanning. Tallet inkluderer Forsvarets høyskole og Politihøgskolen, se figur 2.1. Dette tilsvarer om lag 12 000 flere studenter enn i rekordåret 2020, en økning på 4,1 prosent. Den prosentvise økningen var omtrent like sterk fra 2019 til 2020, med 4,0 prosent. Til sammenligning har studenttallet i snitt økt med 2,6 prosent årlig den siste tiårsperioden. Økningen i 2020 og 2021 var altså langt sterkere enn den gjennomsnittlige veksten i tiårsperioden.

Tall fra DBH viser at det høsten 2021 var nær 284 000 studenter finansiert over Kunnskapsdepartementets budsjett. Dette utgjør en økning på fire prosent fra året før. Veksten i antall studenter må blant annet ses i lys av videreføringen av Utdanningsløftet, hvor regjeringen bevilget penger til opprettelse av 4 000 nye studieplasser i høyere utdanning for 2021. I tillegg tildelte Kompetanse Norge og Diku i 2021 om lag 63 millioner kroner i konkurransebaserte tilskudd til sektoren for å utvide eksisterende fleksible utdanningstilbud. Midlene har resultert i over 3 000 fullførte studier av ulikt omfang, men der de fleste har gitt uttelling i form av studiepoeng.

Figur 2.1 Totalt antall studenter 2012–21

Figuren viser tall for alle institusjoner, også de som ikke rapporterer til DBH (jf. vedleggstabell V2.7).

Kilde: Statistisk sentralbyrå, utdanningsstatistikk

Vedleggstabell V2.7 viser antall studenter per institusjon for alle universiteter og høyskoler og V2.8 viser antall studenter per institusjon finansiert over Kunnskapsdepartementets budsjetter. Av de nær 11 000 studentene som kom til i 2021, var 60 prosent registrert ved statlige institusjoner. NTNU passerte 40 000 registrerte studenter i 2021 og er den klart største utdanningsinstitusjonen i Norge. Dernest følger UiO med nær 26 000 studenter og BI med 21 700 studenter. UiO er den eneste av de statlige institusjonene som har hatt negativ vekst i studentpopulasjonen de siste ti årene. Sterkest vekst fra 2020 til 2021 har HiM med 21 prosent. Andre institusjoner med tydelig prosentvis vekst siste år er NIH, NHH og NMH. Av universitetene har UiA sterkest vekst siste år med fem prosent økning.

Mens antallet studenter ved statlige institusjoner vokste med nærmere tre prosent i 2021, økte tallet på studenter ved private institusjoner med hele ni prosent. De private institusjonene fortsatte dermed trenden fra året før med å fange opp en større andel av den økte etterspørselen etter studieplasser enn de statlige.

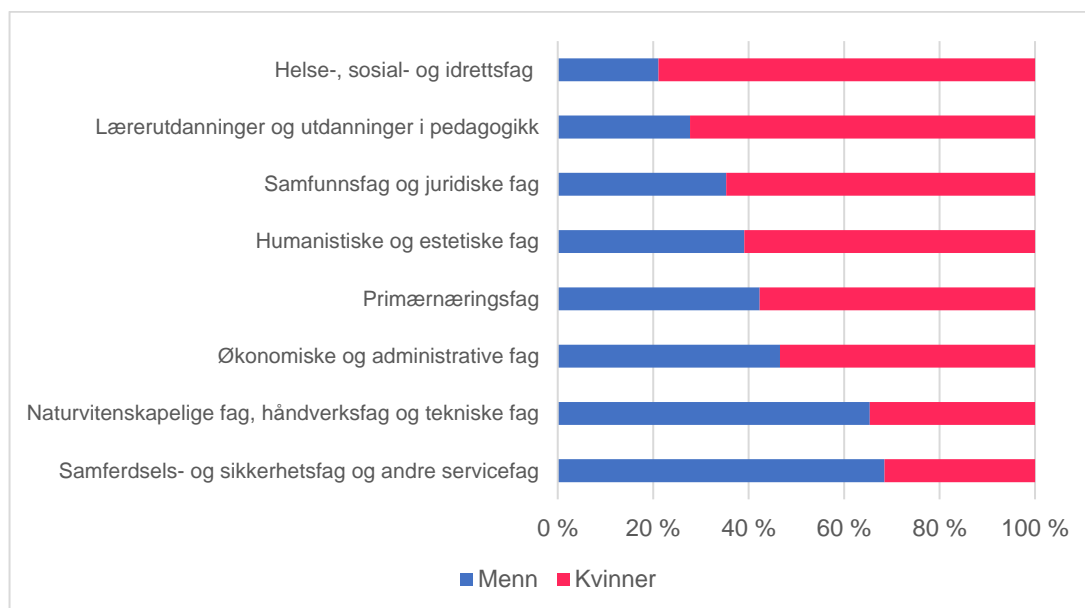
82 prosent av studentene i Norge er registrert ved de statlige høyere utdanningsinstitusjonene. Markedsandelen til de private institusjonene har imidlertid økt med tre prosentpoeng de siste ti årene. Utviklingen skyldes både politiske prioriteringer og at private utdanningsinstitusjoner har tilpasset seg den voksende etterspørselen i markedet. Mens de statlige institusjonene samlet nå har 21 prosent flere studenter enn for ti år siden, har de private institusjonene økt studenttallet med 50 prosent i samme periode. Selv om halvparten av de private høyskolene har hatt en nedgang i studenttallet i 2021, har de private allikevel økt sin samlede markedsandel i UH-sektoren med 0,9 prosentpoeng det siste året.

Særlig stor økning i studenttallet hadde Høyskolen Kristiania (HK) med en vekst på 25 prosent fra 2020 til 2021. Denne institusjonen alene står for nær en tredel av den samlede veksten til UH-sektoren det siste året, og halvparten av veksten i det private markedet. I løpet av de siste ti årene har HK hatt en vekst i antall registrerte studenter på hele 460 prosent.

2.3 Studenter etter kjønn, alder og fag

Figur 2.2 viser studenter etter kjønn og fagområder. Kjønnfordelingen i høyere utdanning ser i 2021 omtrent ut som foregående år. Det er generelt små endringer i kjønnsbalansen innen og mellom fagområdene over tid. Totalt i studentmassen er andelen kvinner 60 prosent. Kvinneandelen er høyest i helse-, sosial- og idrettsfag (79 prosent) og lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk (72 prosent). Menn er som tidligere i flertall på naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag (65 prosent) og samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag (69 prosent).

Figur 2.2 Studenter etter kjønn og fagområder, 2021. Prosent

Kategorien «Uoppgitt» (emnestudenter) er utelatt fra figuren.

Kilde: DBH

68 prosent av norske studenter er i tjuårene og 48 prosent er mellom 20 og 24 år. Enkelte fagområder drar opp snittalderen noe, som humanistiske og estetiske fag og økonomiske og administrative fag. Her er 32 prosent av studentene 30 år eller eldre. De yngste studentene finner vi i kategorien naturvitenskapelige fag. Se vedleggstabell V2.11 for studenter per fagområde, alder og kjønn i 2021. Tall for 2020 (SSB, 2021) viste at det var vekst i antall studenter i alle alderskategorier, men at veksten var sterkest blant de yngste studentene og spesielt for 19-åringene. Det er naturlig å anta at dette er relatert til pandemien, med blant annet svakere arbeidsmarked, flere studieplasser og færre norske studenter i utlandet i 2020. Tall fra Samordna opptak (2021) viser at antallet søkere på 18 og 19 år gikk noe ned i 2021 sammenlignet med 2020. Trender med nedgang i søkertallene for denne aldersgruppen fortsetter i 2022, selv om nedgangen er mindre enn for andre aldersgrupper (HK-dir, 2022b). Nedgangen i søkning fra den yngste aldersgruppen (18–19 år) henger trolig sammen med noe mindre årskull for årgangene født 2001–2005.

Kjønnfordelingen er jevnest i aldersgruppen 25–29 år, hvor mannlige studenter utgjør 45 prosent. Ubalansen mellom kjønnene er tydeligst blant de ti prosent eldste studentene fra 40 år og oppover. Her utgjør kvinner hele 70 prosent av studentene.

Også på institusjonsnivå er det store forskjeller i studentmassens kjønns- og alderssammensetning. Fordelingen per institusjon henger i stor grad sammen med

fagområder. Institusjoner som NHH, NTNU og NIH har flest studenter under 30 år. Se vedleggstabell V2.9 for tall per institusjon etter alder og kjønn for 2021.

Tabell 2.2 Registrerte studenter fordelt på fagområder 2012, 2016, 2021

NUS fagfelt	2012	2016	2021	% endring 2012-21
Økonomiske og administrative fag	45 511	49 774	59 559	31
Helse-, sosial- og idrettsfag	45 408	50 027	55 454	22
Naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag	39 782	47 937	52 452	32
Lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk	33 159	38 638	42 612	29
Samfunnsfag og juridiske fag	30 821	32 928	36 783	19
Humanistiske og estetiske fag	27 041	27 609	28 923	7
Samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag	2 058	2 463	3 376	64
Uoppgitt/emnestudenter	1 830	2 826	2 887	58
Primærnæringsfag	1 206	1 533	1 938	61
Sum	226 816	253 735	283 984	25

Fagområdene er sortert etter antall registrerte studenter (egenfinansierte) i 2020.

Kilde: DBH

Tabell 2.2 viser studentenes fordeling på fagområder det siste tiåret. Største fagområde målt i registrerte studenter er økonomiske og administrative fag, fulgt av helse-, sosial og idrettsfag. Den relativt sterke veksten for økonomiske og administrative fag fortsetter i 2021, bare slått av veksten for samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag siste år. Ser vi på tiårsperioden under ett, har samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag den sterkeste veksten med 64 prosent, fulgt av primærnæringsfag med 61 prosent, naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag med 32 prosent og økonomiske og administrative fag med 31 prosent.

Tallene for 2021 viser en spesielt sterk økning for kategorien uoppgitt/emnestudenter med 47 prosent vekst fra 2020 til 2021. Dette skyldes nok i stor grad studietilbud etablert som følge av pandemiltak og ekstraordinær finansiering. Men denne kategorien utgjør fortsatt en liten del av det samlede studenttallet.

2.4 Studiepoeng per faglige årsverk – nasjonal styringsparameter

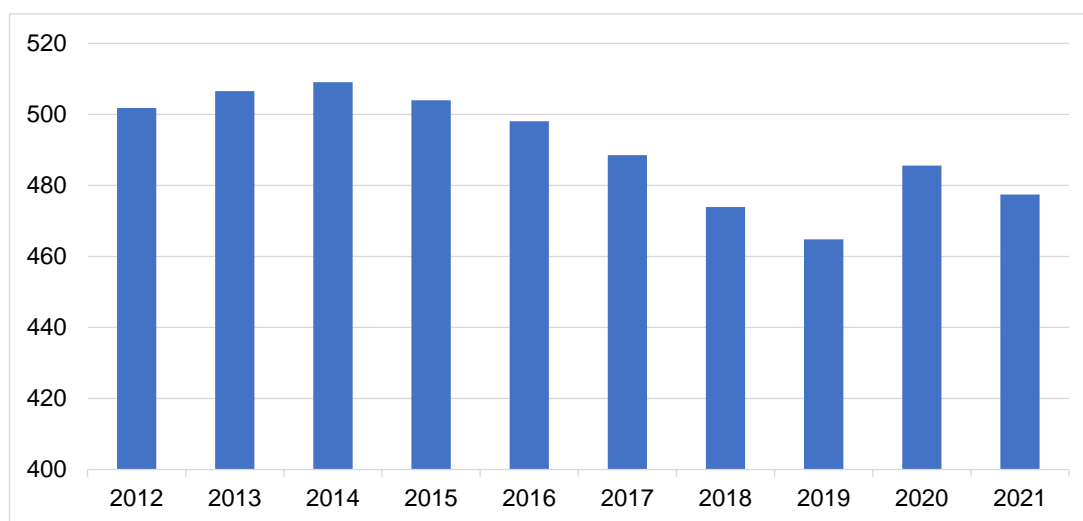
Antallet studiepoeng per faglige årsverk er nasjonal styringsparameter for sektoren, fastsatt av Kunnskapsdepartementet. Studiepoengindikatoren er ett av flere mål på hvor mye utdanning det norske samfunnet får for midlene som brukes på området.

Finansieringsutvalget (KD, 2022a) foreslår å beholde uttelling for denne indikatoren i finansieringssystemet, men med noen justeringer.

Etter flere år med nedgang økte antallet studiepoeng per faglige ansatt i 2020, men i 2021 har dette tallet gått noe ned igjen. Nedgangen er på om lag åtte poeng, se figur 2.3. Samtidig ligger nivået i 2021 over nivået både i 2018 og 2019, men under årene før 2018. Veksten i antall faglige årsverk i 2021 var på 4,4 prosent, mot 1,8 prosent i 2020.² Det er økningen i antall faglige årsverk som er utslagsgivende for nedgangen i studiepoeng per faglig ansatt. Veksten i antall studiepoeng siste år var 2,7 prosent, jf. tallgrunnlag i V2.15, mot 6,4 prosent året før. Se V4.16 for oversikt over utvikling i faglige årsverk per institusjon og totalt.

Institusjonsvise resultater for studiepoengproduksjon per faglige årsverk vises i vedleggstabell V2.16. Som det er pekt på tidligere år, er det store forskjeller mellom institusjonene, spesielt mellom de statlige og de private. Delvis skyldes dette institusjonenes profil. Institusjoner med stor forskningsaktivitet og mange stipendiater vil gjerne produsere færre studiepoeng per faglige årsverk enn institusjoner hvor undervisning utgjør en større del av virksomheten. Tilsvarende kan studieprogram med få studenter bidra til færre studiepoeng per faglige årsverk enn studieprogram med undervisning i store grupper.

Figur 2.3 Studiepoeng per faglig årsverk 2012–21. Antall

De faglige årsverkene inkluderer forskere og stipendiater.

Kilde: DBH

I 2021 har poengproduksjonen per student gått noe ned igjen etter økningen vi så i 2020, men det er allikevel over nivået for 2019. Som i fjor er strykeprosenten på 5,8 prosent mot en trend før 2020 på langt over 7 prosent. Endrede rammebetingelser som følge av pandemien som overgang til nye vurderingsformer, kan ha bidratt til dette.

² Prosentvis vekst er beregnet på grunnlag av faglige årsverk medregnet stipendiater, fordi dette er definert som en del av beregningsgrunnlaget for gjeldende nasjonal styringsparameter.

De fleste av institusjonene hadde nedgang i strykprosent fra 2019 til 2020. Fra 2020 til 2021 er det omtrent like mange institusjoner der strykprosenten har gått litt opp igjen, som det er institusjoner der strykprosenten har gått litt ned. Det innebærer at noen institusjoner, som for eksempel UiA, har hatt en jevn nedgang i strykprosent fra 2019 til 2021, mens noen hadde en nedgang fra 2019 til 2020 men så oppgang fra 2020 til 2021, som for eksempel USN.

Nedgangen i strykprosent fra 2019 til 2020 og 2021 varierer mellom studier.³ Noen studier har spesielt stor endring fra 2019 til 2021. Eksempler på dette er: Ex. Phil. 15,3 til 7,9, femårig lektorutdanning 5,5 til 3,9, historisk-filosofiske fag 7,3 til 5,9, ingeniørutdanning 14,8 til 12,4, matematisk-naturvitenskapelige fag 8,7 til 6,8, sykepleierutdanning 8,2 til 6,7, vernepleierutdanning 10,4 til 8,8 og økonomisk-administrativ utdanning 7,1 til 5,8.

Studiepoengproduksjonen varierer mellom institusjonene. De statlige institusjonene hadde en nedgang på 0,4 studiepoeng per heltidsekvivalent. For de private institusjonene har studiepoengproduksjonen gått opp med 0,4 poeng i 2021, til 45,4 poeng per student. Vedleggstabell [V2.15](#) viser totalt antall studiepoeng per institusjon og antall studiepoeng per registrerte student.

³ Se tabell for strykprosent på dbh.hkdir.no

Tekstboks 2.1 Motivasjon, frafall og arbeidsmarkedskonsekvenser

SSB har nylig publisert en rapport som ser på omfang av frafall i høyere utdanning (SSB, 2022). De har fulgt studentkullet som startet gradsutdanning i 2012, og viser at hver fjerde student hadde sektorfracfall fra utdanningen i løpet av de første årene etter studiestart. Hver femte student byttet studieprogram eller institusjon.

Etter andre studieår var 70 prosent av sektorfracfallet skjedd. Det var lavest andel frafall fra profesjons- og femårige masterutdanninger (16 prosent), mens det høyeste fracfallet var fra toårig master (40 prosent) og bachelorutdanninger (16 prosent). Av dem som falt fra, var det nesten ingen som hadde fullført graden sin innen 2020 (under 1 prosent). Frafallet var større blant studenter over 30 år (38 prosent) sammenlignet med studenter yngre enn 22 år (20 prosent).

Samfunns- og næringslivsforskning (SNF) har sett på hvilke konsekvenser fracfallet har for arbeidsmarkedskarriere. I en spørreundersøkelse blant norske elever på studiespesialiserende linje i 2021 svarer hele 83 prosent av elevene at de planlegger å begynne i høyere utdanning de neste to årene, og 75 prosent av elevene planlegger å fullføre en mastergrad eller doktorgrad (Johnsen & Ervik, 2022). Av de elevene som ønsker å ta mastergrad er det større andel som har foreldre med høyere utdanning og foreldre som jobber fulltid.

SNF refererer til forskning på årsaker som fører til frafall. De trekker frem familiebakgrunn, helse, personlige egenskaper, akademiske ferdigheter og sosialt nettverk som årsaksforklaringer. Det er imidlertid utfordrende å sikkert fastslå årsakssammenhenger.

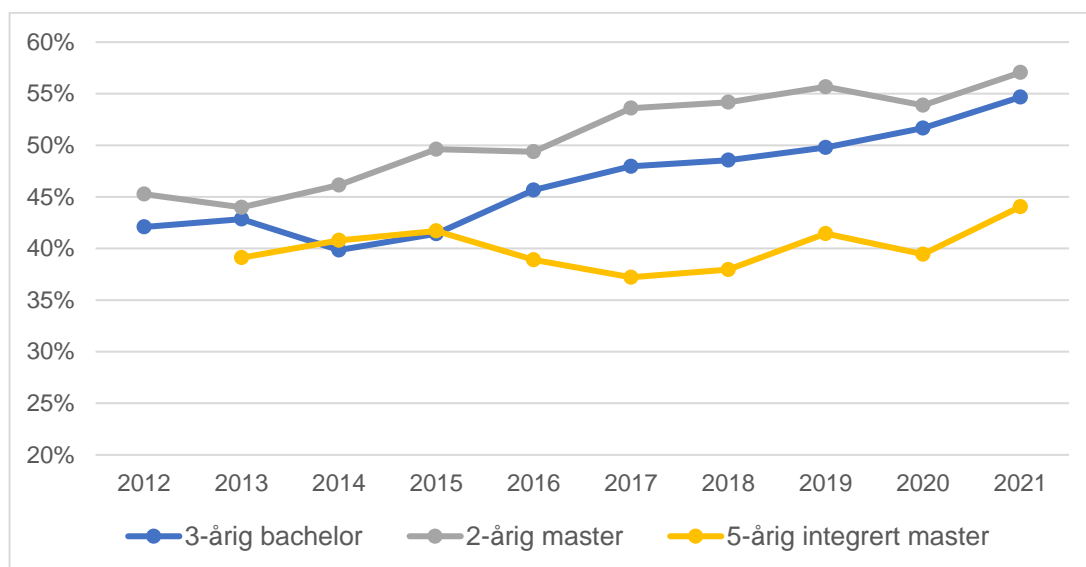
Gjennom analyse av registerdata for 19–24 åringer som begynte høyere utdanning i perioden 1993–2011 så SNF på arbeidsmarkedsforskjeller mellom dem som fullfører eller faller fra høyere utdanning. Både fem, ti og femten år etter studiestart, er det langt flere blant dem som faller fra som ikke har arbeidsinntekt, de gjør det dårligere på arbeidsmarkedet og har høyere sannsynlighet for å motta trygd. For studenter som er på grensen til å falle fra, kan det å hoppe av for å ta en jobb, på sikt føre til høyere sannsynlighet for å være i arbeid og lavere sannsynlighet for å motta trygd.

SNF viser videre at arbeidsmarkedsresultatene er bedre for dem som faller fra, enn dem som aldri starter på høyere utdanning. Ti år etter studiestart gir det seg utslag i at de som faller fra høyere utdanning, har høyere sannsynlighet for å være i arbeid, høyere inntekt og lavere sannsynligheter for å motta trygdeytelser sammenlignet med dem som aldri starter på høyere utdanning.

2.5 Gjennomføring på normert tid – nasjonal styringsparameter

Andelen studenter som gjennomfører på normert tid, er en av styringsparameterne for målet om høy kvalitet i utdanning og forskning. 55 prosent av bachelorstudentene i opptakskull 2018, var ferdig på normert tid i 2021, se figur 2.4. Dette er opp 3 prosentpoeng sammenlignet med andelen bachelorstudenter som fullførte på normert tid i 2020. Den høyeste andelen som har fullført på normert tid, finner vi i de toårige masterutdanningene. 57 prosent av de som startet i 2019, gjennomførte på normert tid. Dette er en oppgang fra 54 prosent for forrige årskull. Også femårig master har en oppgang, fra 39 prosent for de som fullførte i 2020, til 44 prosent for de som fullførte i 2021. Økt gjennomføring de to siste årene må relateres til rammebetingelser under pandemien og kanskje spesielt endrede vurderingsformer og en annerledes kontekst for sluttvurdering.

Figur 2.4 Gjennomføring på normert tid for bachelor- og masterstudenter 2012–21. Prosent

Figuren viser gjennomføring på normert tid på sektornivå (dvs. uavhengig av om studenten bytter institusjon). For 3-årig bachelor er verdien beregnet ut fra studentene som møtte til studiestart 3 år før, for 2-årig master 2 år før osv. Data for Handelshøyskolen BI er ikke tatt med for 5-årig integrert master.⁴

Kilde: DBH

Som tidligere år er det store forskjeller mellom institusjonene i andelen som fullfører på normert tid. Vedleggstabell V2.18 viser tallene for treårig bachelorgrad. Av de statlige institusjonene ligger UiO og UiB lavest med henholdsvis 43,4 og 43,6 prosent, mens KHiO og HVO ligger høyest med henholdsvis 74,2 og 66,3 prosent. Sett over tid for de tre siste bachelorkullene, har NMBU hatt den mest positive utviklingen, etterfulgt av NU. Også UiO og UiB har hatt en positiv utvikling.

Vedleggstabell V2.19 viser andelen av et opptakskull som fullfører mastergrad på normert tid. NHH og NIH har høyest andel på henholdsvis 85,5 og 74,6 prosent. Blant de private institusjonene er det svært store variasjoner mellom institusjonene både for bachelor og master, men store institusjoner som BI og HK drar her opp andelen som fullfører mastergrad på normert tid.

⁴ Om gjennomføring på institusjonsnivå (hvor studenten må være møtt og fullført på samme institusjon) legges til grunn, går andelen ned med ca. 0,7 prosentpoeng for bachelor og 0,3 prosentpoeng for master.

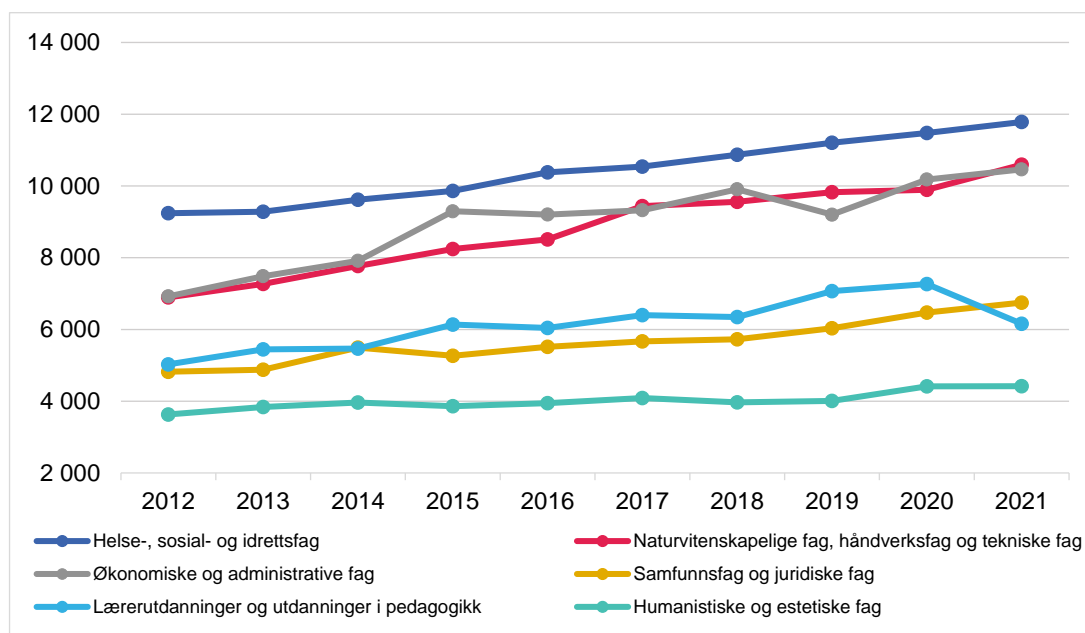
2.6 Uteksaminerte

Det ble uteksaminert rundt 51 250 personer ved norske universiteter og høyskoler i 2021. Dette er en økning på rundt 500 uteksaminerte sammenlignet med 2020. Den samlede veksten de siste ti årene har vært på 37 prosent. Utviklingen er en trend over lang tid, men pandemien har forsterket veksten. Mens statlige institusjoner har hatt en vekst på 32 prosent i perioden, har de private institusjonene hatt en økning på 70 prosent. Utviklingen er i tråd med veksten i antall studenter og fordelingen av disse mellom statlige og private institusjoner.

Vedleggstabell V2.21 viser fordelingen av uteksaminerte på ulike studienivå. Det er en nedgang i antall uteksaminerte for kategorien lavere grad ved statlige institusjoner siste år. Det er økning i antall uteksaminerte for kategoriene høyere grad og integrert master/profesjon, både siste år og for de siste ti årene sett under ett. Vedleggstabellene V2.22 og V2.23 viser antall uteksaminerte ved de statlige institusjonene for henholdsvis master- og bachelorstudier. Veksten i antallet uteksaminerte fordeler seg på et flertall av institusjonene både for master og bachelor, men noen institusjoner har imidlertid en markert nedgang i antall uteksaminerte for masterstudier. Dette gjelder også større institusjoner som UiT og UiO. Prosentvis nedgang i uteksaminerte for bachelorstudier er størst ved HiM, NHH og SH for de statlige institusjonene, og ved VID, BDM og DMMH for de private.

Figur 2.5 viser uteksaminerte per fagområder i perioden 2012-2021. Helse- og sosialfag er den klart største kategorien og har jevn vekst i hele perioden. Deretter følger naturvitenskapelige og tekniske fag og økonomiske og administrative fag, som er relativt jevnstore målt i antallet uteksaminerte kandidater. Lærerutdanninger har gått markert ned det siste året. Dette skyldes det såkalte «null-året» som var forventet ved overgangen fra fireårig til femårig grunnskolelærerutdanning, og at antallet uteksaminerte for disse to lærerutdanningene derfor ble langt under måltallet i 2021. Se også omtale i kapittel 2.8.

Figur 2.5 Utviklingen i uteksaminerte per fagområder 2012–21. Antall

De minste fagfeltene (Samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag og Primærnæringsfag) er ikke inkludert i figuren.

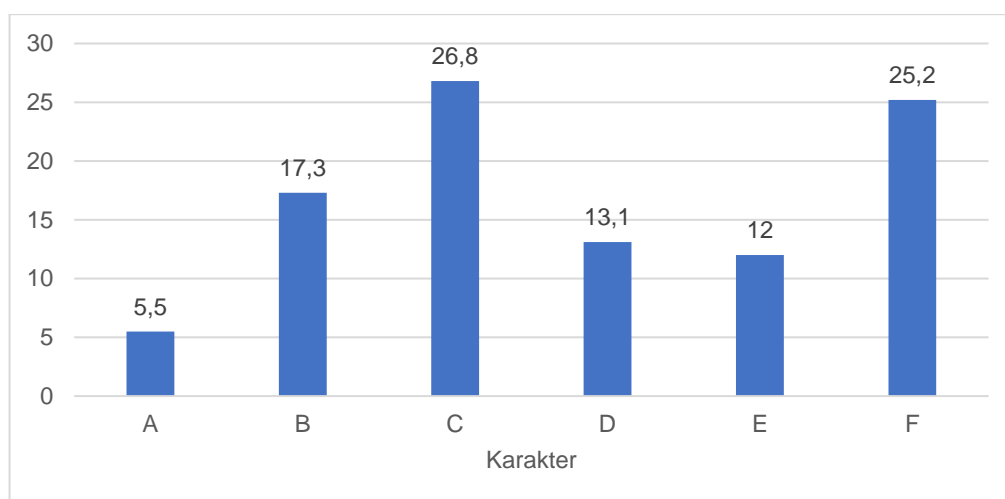
Kilde: DBH

2.7 Nasjonal deleksamen – resultater for sykepleie

NOKUT har siden 2015 administrert nasjonal eksamen for bachelorstudiet i sykepleie hver høst og vår i emnet anatomi, fysiologi og biokjemi. Ordinær eksamen ligger i første semester, og gjennomføres i desember hvert år for i overkant av 5 000 kandidater. I april gjennomføres årlig ny eller utsatt eksamen for rundt 1 200 kandidater. Gjennom pandemiperioden ble eksamen gjennomført i utdanningsinstitusjonenes egne systemer med felles oppgaver og sensorveiledning, men med lokal sensur. Fra og med desember 2021 er det felles nasjonal sensur.

Siden sensuren ble gjennomført lokalt under pandemien, er det ikke laget nasjonal statistikk for 2020. Sett mot 2019 og tidligere, gikk andel F noe opp i 2021, og andel B noe ned. Det er ikke store endringer i den øvrige fordelingen. Snittkarakteren lå på 2,1 – som betyr midt på D-intervallet. Tidligere år har den ligget mellom 2,2 og 2,4, som også er innenfor D.

Figur 2.6 Karakterfordeling sykepleie (anatomi, fysiologi og biokjemi), høst 2021. Prosent

Kilde: NOKUT

De beste resultatene var ved Lovisenberg og NTNU Trondheim, hvor begge oppnådde en snittkarakter på 3,1 (en god C). Dette svarer til tidligere års resultater, og NOKUTs analyser av studentenes bakgrunnsdata og innhentede kvalitative data forklarer en del av disse resultatene (NOKUT, 2021).

Ved sammenligning med tidligere års resultater er det viktig å bemerke at studentene i varierende grad hadde fysisk undervisning i løpet av høsten. En annen endring er at eksamen nå er digital, med omtrent halvparten lukkede oppgaveformater, i motsetning til den papirbaserte eksamen før pandemien, hvor det var overveiende åpne oppgaveformater.

NOKUT administrerer også nasjonale eksamener for matematikk i grunnskolelærerutdanningene hver høst og vår. Det er separate eksamener for GLU 1-7 og GLU 5-10 innen temaet algebraisk tenkning. Fra høsten 2022 vil NOKUT også administrere eksamen i rettsanvendelse for master i barnevern og i barnevernsarbeid to ganger i året.

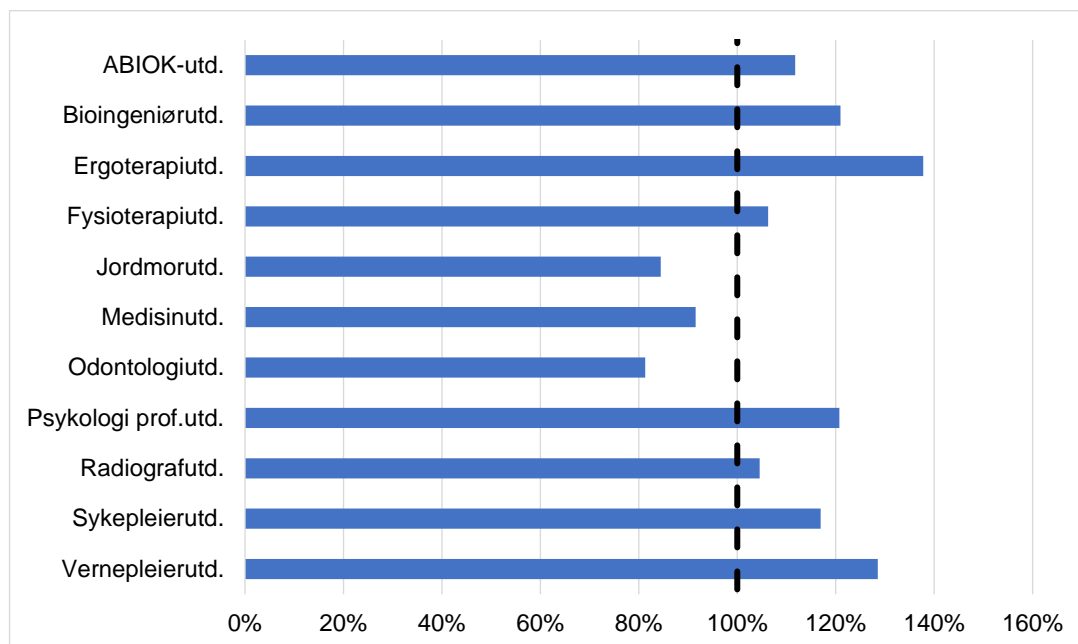
2.8 Oppfyllelse måltall på helsefag- og lærerutdanningene - nasjonal styringsparameter

Tilgang på kvalifisert arbeidskraft innen helse- og omsorgstjenestene og skoleverket er avgjørende for det norske samfunnet. Kunnskapsdepartementet har derfor satt måltall for antallet uteksaminerte kandidater fra helsefaglige utdanninger og lærerutdanninger. Totalt ble det uteksaminert om lag 8 580 helsefagstudenter i 2021. Dette utgjør en samlet vekst på 4,5 prosent i forhold til året før, se vedleggstabell V2.28. Helsefagene oppfyller samlet sett måltallet på 7 531 med god margin, men det er forskjeller mellom de ulike helsefagutdanningene. Samtidig er det noen institusjoner som oppfyller måltallet på utdanninger, men som på nasjonalt nivå ikke oppfyller måltallet. Eksempler på dette er HVL og UiS for jordmorutdanning og UiT for medisin.

Tre av de 19 helsefagutdanningene har hatt en nedgang i antall uteksaminerte kandidater fra 2020. Spesielt gjelder dette tannteknikerutdanning, medisinutdanning og jordmorutdanning, som alle tre på nasjonalt nivå også er et godt stykke unna måltallet. På tannteknikerutdanningen er måltallet 20, så det er en utdanning med få kandidater. Det er til sammen syv utdanninger som ikke oppfyller måltallene for 2021, inkludert de tre som vises i figur 2.7. De resterende fire har færre enn 100 uteksaminerte, se V2.28. For enkelte av utdanningene kan variasjon i måloppnåelse fra år til år blant annet skyldes opptak annethvert år og andre institusjonsspesifikke årsaker.

Figur 2.7 viser oppfyllelsen av måltall blant de største helsefagutdanningene i 2021. Av disse er odontologiutdanningen lengst unna målet. Det er bare tre av de største helsefagutdanningene som ikke når målet for antall uteksaminerte i 2021, i tillegg til odontologiutdanningene er det jordmorutdanningene og medisinutdanningene.

Figur 2.7 Oppfyllelse av måltall på helsefagutdanninger i 2021. Prosent

Merknad: Treårig farmasiutdanning, og utdanninger med færre enn 100 uteksaminerte i 2021, er ikke med i figuren. Det gjelder tegnspåk og tolkning, femårig farmasiutdanning, tannteknikerutdanning og tannpleierutdanning.

Kilde: DBH

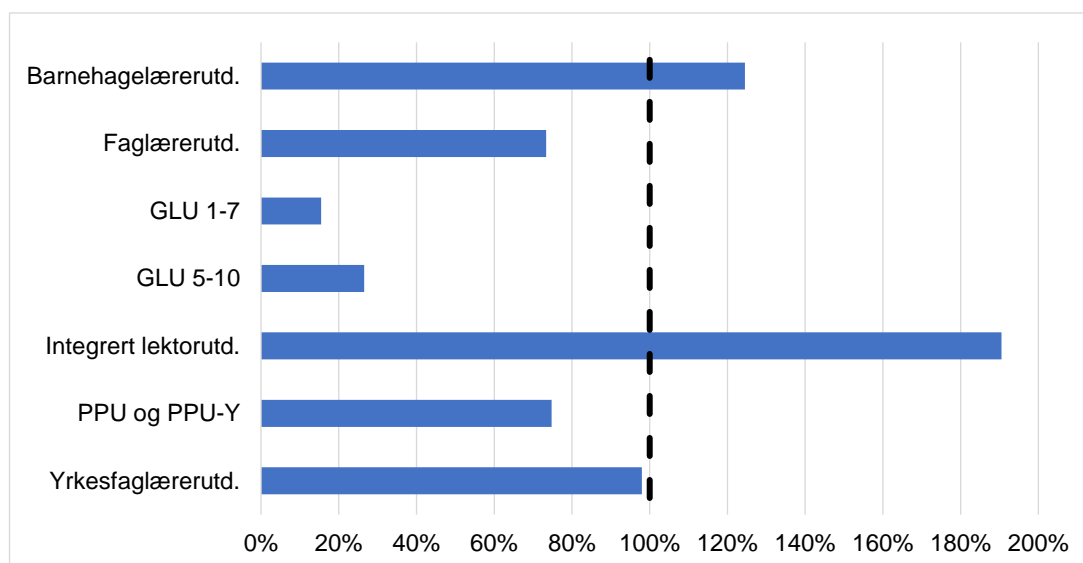
Innenfor lærerutdanning ble det uteksaminert om lag 5 500 kandidater i 2021 mot omtrent 7 500 kandidater i 2020. Nedgangen skyldes hovedsakelig kraftig nedgang på grunnskoleutdanningene på grunn av omlegging til masterutdanning der siste kull fra gammel modell ble uteksaminert i 2020, og første kull fra ny masterutdanning er ferdig først i 2022. Det er også nedgang på PPU og de treårige faglærerutdanningene i praktiske og estetiske fag, omtalt som «faglærerutdanningene» i det videre.

Barnehagelærerutdanningene og de integrerte lektorutdanningene uteksaminerte imidlertid flere i 2021 enn året før.

Totalt sett oppfyller ikke lærerutdanningene det samlede måltallet for 2021, men dette skyldes den nevnte omleggingen av grunnskoleutdanningene til masterutdanning. Det mangler i overkant av 1 500 uteksaminerte kandidater på disse utdanningene i forhold til måltallene, og i underkant av 1 500 på det samlede måltallet for lærerutdanningene. Måltallene er ikke justert for å ta høyde for den forventede nedgangen i uteksaminerte kandidater fra lærerutdanningene, som man visste ville komme i 2021. Måltallene for GLU 1-7 og 5-10 er sånn sett lite relevante for antallet uteksaminerte kandidater dette året, jf. figur 2.8.

Verken PPU eller faglærerutdanningene oppfyller måltallene, men de integrerte lektorutdanningene ligger langt over og veier dermed noe opp for det totale måltallet. Det er en tendens til at antall uteksaminerte fra PPU har gått ned samtidig med en økning på de integrerte lektorutdanningene. Nedgangen på PPU er noe større en økningen på de integrerte lektorutdanningene, og dermed oppfylles heller ikke måltallene, selv om man ser disse utdanningene under ett.

Figur 2.8 Oppfyllelse av måltall på lærerutdanninger i 2021. Prosent

Kilde: DBH

Vedleggstabell V2.28 viser stor variasjon mellom de ulike institusjonenes oppfyllelse av måltallene for helse- og lærerutdanninger. Et par gjennomgående trekk er naturlig nok at grunnskoleutdanningene ligger langt under måltallene, og at helsefagutdanningene ligger litt over. Der lærerutdanningene ligger over måltallene, er det fordi institusjonen ikke har grunnskoleutdanning. UiT har hatt masterutdanning for grunnskoleutdanningene i flere år, og der ser man langt fra en tilsvarende nedgang i tallene som ved de andre institusjonene som har grunnskoleutdanning.

2.9 Studentenes tidsbruk - nasjonal styringsparameter

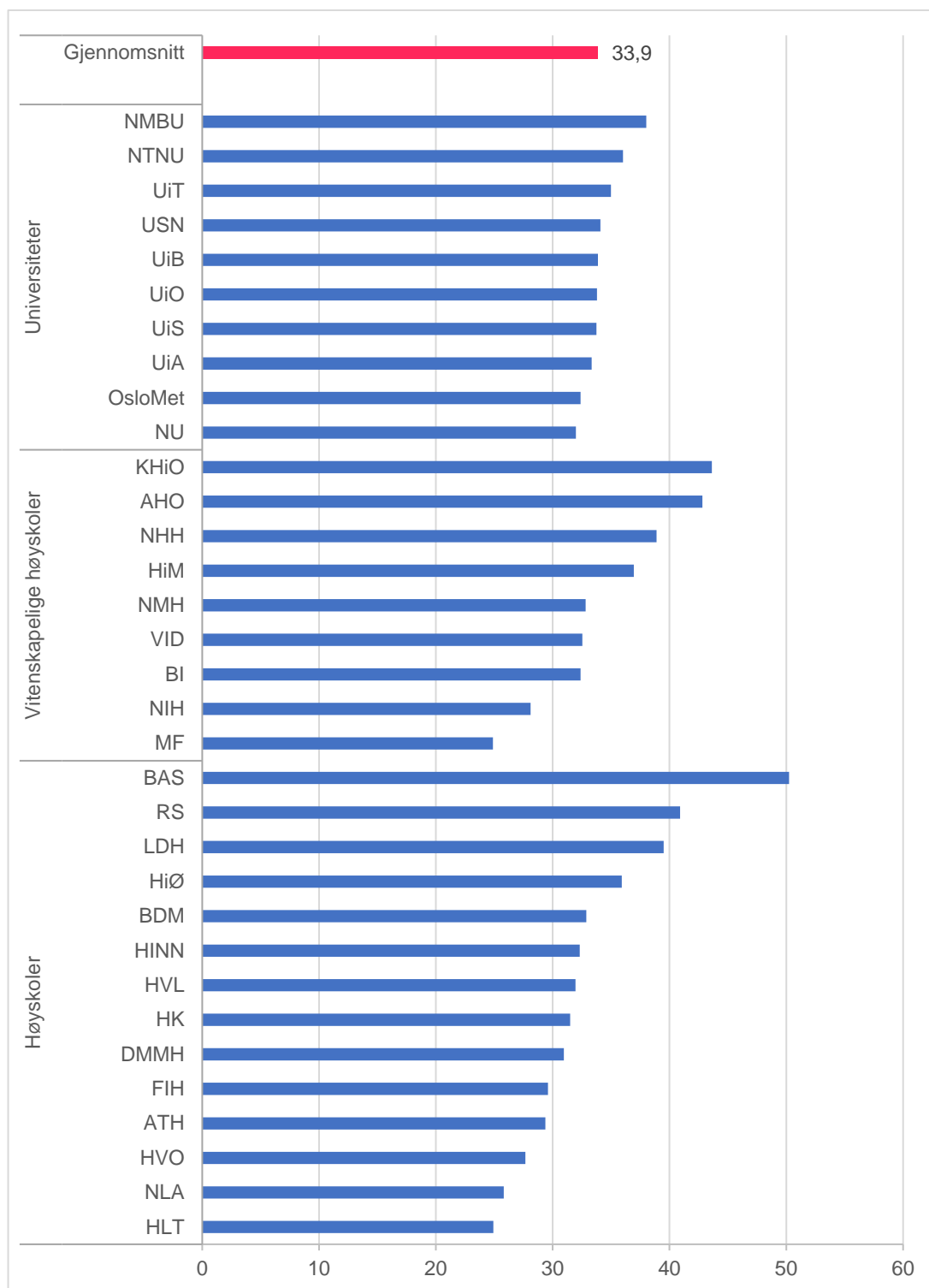
Tilstrekkelig høy studieinnsats er en forutsetning for at studentene skal sitte igjen med et godt læringsutbytte. Data fra Studiebarometeret viser at norske heltidsstudenter i snitt bruker 34 timer på studiene og nesten ni timer på betalt arbeid per uke (NOKUT, 2022). Samlet sett er dette mer enn en normal arbeidsuke. De nasjonale tallene på total faglig tidsbruk har vært stabile, i den perioden vi har sammenlignbare data fra (2014–2021), men med en svakt nedadgående trend. Den faglige tidsbruken totalt under koronapandemien er marginalt lavere enn årene før, men ser heller ut til å være en del av en mer langsiktig trend enn en effekt av koronapandemien.

Tidsbruk på organiserte læringsaktiviteter har imidlertid lagt seg på et noe lavere nivå enn før pandemien, mens tidsbruk på egenstudier har lagt seg på et noe høyere nivå. Dette skiftet av aktivitet er tydelig relatert til pandemien. Både i 2020 og i 2021 opplevde mange studenter at undervisningsaktiviteter ble avlyst som en følge av pandemien, noe som naturlig nok har ført til en forskyvning i tidsbruk fra organiserte læringsaktiviteter til egenstudier.

Bak de overordnede tallene skjuler det seg en del institusjonelle forskjeller, se figur 2.9. Verdt å merke seg er at det trolig heller er egenskaper ved utdanningstypene som tilbys på institusjonene, enn egenskaper ved institusjonene i seg selv, som påvirker tidsbruken på en institusjon. Spesialiserte institusjoner vil derfor ofte få de laveste og høyeste tallene. Figuren er kategorisert etter universiteter, vitenskapelige høyskoler og høyskoler. Som i årene før er tidsbruken størst på institusjoner med tyngde på kunst- eller arkitektutdanning. Blant institusjoner med mer enn 20 respondenter, brukte studentene ved BAS mest tid med rundt 50 timer i uka, og på KHiO og AHO noe over 40 timer. Disse institusjonene har hatt en nedgang i faglig tidsbruk fra 2019 til 2020 og 2021. De fleste universitetene ligger relativt samlet rundt gjennomsnittet, men NMBU ligger godt over med 38 timer. Blant de vitenskapelige høyskolene er variasjonen i tidsbruk større, fra den store tidsbruken på kunsthøyskolene (KHiO og AHO) til under 30 timer på NiH og MF. Blant høyskolene er tidsbruken størst på BAS med 50 timer. Deretter følger RS og LDH, begge med rundt 40 timer. Lavest er tidsbruken på HLT og NLA med rundt 25 timer. Se vedleggstabell V2.36 for tidsserie per institusjon.

Fordelt på utdanningstyper brukte arkitektur-, tannlege- og medisinstudentene mest tid på studiene i 2021. I den andre enden av skalaen finner vi idrett, sosiologi, geografi, hotell- og reiselivsfag og humanistiske fag, andre, alle med under 27 timer per uke. Det er lite variasjon over tid, både for disse utdanningstypene og for andre utdanningstyper. Se vedleggstabell V2.37 for tidsserie per utdanningstype.

Figur 2.9 Faglig tidsbruk i timer per uke, heltidsprogrammer, per institusjon, gj.snitt 2021

Figuren viser gjennomsnittlig faglig tidsbruk i antall timer per uke. For HFDK, HGUT og SH er det ikke med gjennomsnittsverdi på grunn av få eller ingen svar i Studiebarometeret 2021..

Kilde: NOKUT, Studiebarometeret

2.10 Studenttilfredshet - nasjonal styringsparameter

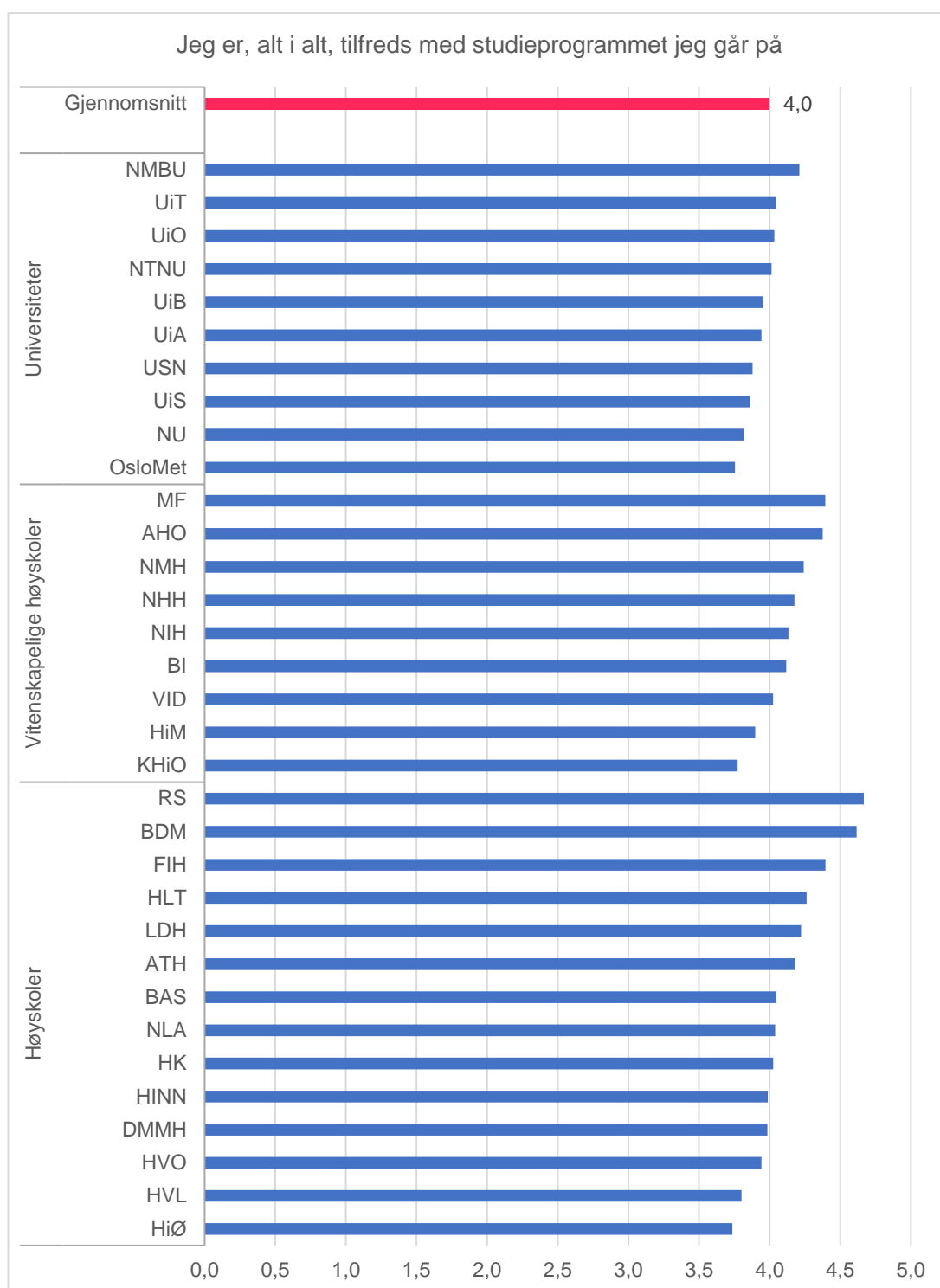
Denne indikatoren sier noe om hvordan studentene oppfatter kvaliteten på studiene (NOKUT, 2022). Påstanden i Studiebarometeret som indikatoren er basert på er formulert åpent og generelt: «Jeg er, alt i alt, tilfreds med studieprogrammet jeg går på», og besvares på en skala fra én til fem, med ytterpunktene «1 – *Ikke enig* til «5 – *Helt enig*». Studentene bestemmer selv hva som er viktigst for dem når de vurderer overordnet tilfredshet. Det er sannsynlig at svarene også påvirkes av ikke-faglige forhold. Tilfredsheten med å være student, med 'å ha kommet inn på drømmestudiet' og lignende har blitt poengtert av studenter i forbindelse med testing av dette spørsmålet. Det kan også være en tendens til å besvare generelle spørsmål mer positivt enn spesifikke spørsmål, og dette spørsmålet er langt mer generelt enn de andre i spørreundersøkelsen. Alle disse faktorene kan være med å forklare at dette spørsmålet jevnt over får høyere skår enn de aller fleste andre i Studiebarometeret. Forskjellen mellom skåren på overordnet tilfredshet og andre spørsmål er omtrent den samme i 2021 som tidligere år.

Mellom 2013 og 2019 lå det nasjonale gjennomsnittet på 4,1. I 2020 og 2021 var gjennomsnittet 4,0. Den lille nedgangen skyldes trolig pandemien og smitteverntiltakene. De relativt høye verdiene på skalaen, viser at de aller fleste studentene er godt fornøyde med studieprogrammet sitt. Noe over 70 prosent valgte de to mest positive svaralternativene i 2021, mens noe under 10 prosent valgte de to mest negative. Tilsvarende tall for de foregående årene har vært om lag 75 prosent positive og om lag 8 prosent negative svar. Samtidig valgte en noe større andel enn før midtkategorien.

Norske studenter flest er altså overordnet sett tilfredse med studiekvaliteten, noe som også kommer frem av figur 2.10 på neste side. På flere av de små, spesialiserte institusjonene er studentene svært tilfredse med studiekvaliteten. På noen av disse institusjonene er antallet studenter, og dermed antall respondenter i Studiebarometeret, lavt. Blant institusjonene med flere enn 20 respondenter er det høyest overordnet tilfredshet blant studentene på RS, med 4,7 i gjennomsnitt. Deretter følger FIH, MF og AHO, med 4,4. De største institusjonene ligger svært nært det nasjonale snittet på 4,0. Blant universitetene ligger NMBU høyest med 4,2. De fleste universitetene og høyskolene ligger stabilt på denne indikatoren over tid. Se vedleggstabell V2.38 for tidsserie per institusjon. Flere av institusjonene har et noe lavere gjennomsnitt i 2020 og 2021 enn årene før.

Når vi ser på utdanningstyper, er studenter på arkeologi, religionsfag og matematikk og statistikk de mest fornøyde, med 4,4 i gjennomsnitt. Grunnskolelærer- og sykepleiestudenter er de minst fornøyde, med 3,6 i gjennomsnitt. Se vedleggstabell V2.39 for tidsserie per utdanningstype. Sykepleiestudentene har hatt en jevn nedgang i tilfredshet gjennom koronapandemien, fra 2019 til 2021. Blant grunnskolelærerstudentene har nedgangen i tilfredshet utelukkende skjedd fra 2020 til 2021. Denne nedgangen kan forklares ved at høsten 2021 var første gang studenter på femte studieår på den nye grunnskolelærerutdanningen svarte på undersøkelsen, og femteårsstudentene er langt mer kritisk enn andreårsstudenter på grunnskolelærerutdanningene. Forskjellen i tilfredshet blant andre- og femteårsstudenter er ikke overraskende. NOKUT har tidligere observert lignende forskjeller blant institusjonene som introduserte femårig grunnskolelærerutdanning før det ble en nasjonal ordning, og i andre femårige- og seksårige utdanninger. I tillegg er femteårsstudentene det første kullet som følger den nye rammeplanen for femårig grunnskolelærerutdanning, og det kan hende at de møtte utfordringer som institusjonene kunne rette opp for de neste kullene.

Figur 2.10 Studentenes tilfredshet med studiekvaliteten, per institusjon. Gj.snitt 2021

Dataene er basert på spørsmål i studiebarometeret 2020: Skalaen går fra én til fem, der fem er mest fornøyd. For HFDK, HGUT og SH er det ikke med gjennomsnittsverdi på grunn av få eller ingen svar i Studiebarometeret 2021.

Kilde: NOKUT, Studiebarometeret

NOKUTs underviserundersøkelse ble sendt til alle undervisere i norsk høyere utdanning våren 2021, og besvart av om lag 7 000. Undersøkelsen kartlegger hvordan underviserne jobber med undervisning og læring, hva slags prioriteringer og avveininger de gjør, samt hvilke muligheter og hindringer de opplever i arbeidet med å gjennomføre og utvikle undervisningen og studieprogrammene. De vitenskapelig ansatte brukte mer tid på undervisning og veiledning og mindre tid til FoU i 2020–21 enn i 2017. I gjennomsnitt brukte de 52 prosent av tiden på undervisning og veiledning, 27 prosent på FoU og 21 prosent på andre oppgaver i 2020–21. Økningen i tidsbruk på undervisning må også sees i sammenheng med koronapandemien.

Forelesning er den undervisningsformen som brukes i klart størst grad, det gjelder alle fag og fagområder og i økende grad når antallet studenter som undervises på emnet stiger. Underviserne bekrefter at FoU-basert undervisning er sentralt og en viktig del av undervisningen. De oppgir at de i stor grad sørger for at det faglige innholdet blir regelmessig oppdatert, slik at det reflekterer ny FoU, og at studentene får trening i å bruke vitenskapelig metode og tenkesett. De inkluderer i mindre grad studentene direkte i forskningsliknende læringsprosesser og i svært liten grad i forskning. De mest avgjørende faktorene for valg av undervisningsform er egen erfaring og kompetanse, studentens tilbakemeldinger og forventninger, emnets læringsutbyttebeskrivelser samt tilgjengelig tid.

Utviklingsarbeidet rundt undervisningen skjer i stor grad gjennom undervisernes individuelle arbeid. Uformelle diskusjoner i fagmiljøet og samarbeid med studentene er også relativt viktige faktorer i utviklingsarbeidet. Kollegaveiledning er den klart minst benyttede formen for utvikling av undervisningen. Forskning innen eget fagfelt og studentevalueringer er det kunnskapsgrunnlaget som i størst grad blir benyttet for utvikling av *hele studieprogram*. Utdanningsforskning brukes mye innenfor lærerutdanning og pedagogikk, i mindre grad i disiplinlagene. Arbeidet med utvikling av studieprogram synes i mange tilfeller å være konsentrert til relativt få personers ansvar og innsats, samtidig som en del undervisere synes å oppleve at de har begrensede muligheter for å bidra i utviklingsarbeidet på studieprogramnivå.

Det har høy prioritet at studentene utvikler generell kompetanse som er relevant for arbeidslivet, fagspesifikke ferdigheter som det aktuelle arbeidslivet etterspør og evne til å tilegne seg nye kunnskaper som kreves i arbeidslivet. Underviserne oppgir at de i stor grad bevisstgjør studenten på hva de lærer som er relevant for arbeidslivet. Om lag 70 prosent av underviserne svarer at studieprogrammet involverer representanter fra arbeidslivet i utviklingen av studieprogrammet, at det er møteplasser mellom studenter og arbeidslivet og at det brukes gjesteforelesere eller toerstillinger fra arbeidslivet.

Bare 16 prosent oppgir at de ikke har noen formell pedagogisk kvalifikasjon, noe som er en nedgang fra 27 prosent i 2017. Underviserne oppgir at de har behov for videreutvikling av egen kompetanse innenfor digital undervisning, varierte undervisningsformer og studentaktive læringsformer. Underviserne har i noen grad tilgang på faglige ressurser for å utvikle egen utdanningsfaglig kompetanse, men i mindre grad tilgang på økonomiske midler og tid.

Utarbeidet av NOKUT

2.11 Norsk og engelsk som utdanningspråk

Norsk er fremdeles det dominerende undervisningsspråket for de aller fleste studenter ved norske universiteter og høyskoler, men med forskjeller innen ulike studienivå og fagområder. Totalt for sektoren er nærmere 90 prosent av studentene på lavere grad registrert på emner med planlagt undervisningsspråk norsk. For høyere grad er tilsvarende tall 44 prosent (Diku, 2021).

«Planlagt undervisningsspråk» blir satt ved opprettelsen av emnet i Felles Studentsystem. Det kan være ulike årsaker til valg av norsk eller engelsk, som for eksempel at emnet kan være særlig egnet for å tiltrekke seg internasjonale studenter, eller at faglærer ikke er bekvem med å undervise på engelsk. Språkrådets undersøkelse fra 2020 blant faglig ansatte (Språkrådet, 2020) viste at 23 prosent av respondentene hadde opplevd å måtte bytte undervisningsspråk ved oppstarten av semesteret, for å imøtekomme internasjonale studenter. Tilsvarende tall for naturvitenskapelige og tekniske fag var 35 prosent. Endring fra planlagt undervisningsspråk engelsk til norsk forekommer også, men dette har vi ikke data for.

Når vi ser på de ulike fagområdene, jf. tabell 2.3, finner vi at andelen studenter som er oppmeldt i emner med planlagt undervisningsspråk norsk, varierer fra 94,2 prosent i lærerutdanninger og 92,6 prosent innen helse-, sosial- og idrettsfag, til 62,3 prosent i naturvitenskapelige, håndverks- og tekniske fag i 2021. Samfunnsfag og juridiske fag, humanistiske og estetiske fag og økonomiske og administrative fag har alle rundt 80 prosent studenter som er meldt opp i emne med planlagt undervisningsspråk norsk. Dette er en liten nedgang andelen emner med norsk som planlagt undervisningsspråk fra 2020.

Tabell 2.3 Undervisningsspråk per studenter, etter fagområde, 2012, 2016 og 2021. Prosent

	2012		2016		2021	
	Norsk	Engelsk	Norsk	Engelsk	Norsk	Engelsk
Humanistiske og estetiske fag	91,7	8,3	88,1	11,9	80,4	19,6
Lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk	98,0	2,0	96,8	3,2	94,2	5,8
Samfunnsfag og juridiske fag	86,7	13,3	84,1	15,9	79,6	20,4
Økonomiske og administrative fag	89,4	10,6	86,2	13,8	79,8	20,2
Naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag	80,0	20,0	73,3	26,7	62,3	37,7
Helse-, sosial- og idrettsfag	96,5	3,5	95,7	4,3	92,6	7,4
Primærnæringsfag	84,8	15,2	80,3	19,7	77,2	22,8
Samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag	76,4	23,6	67,4	32,6	62,0	38,0
Uppgitt/allmenne fag	82,8	17,2	84,2	15,8	77,5	22,5
Sum	88,5	11,5	85,5	14,5	79,4	20,6

Prosentandel studenter rapportert på emner med undervisningsspråk hhv. norsk og ulikt norsk, dvs engelsk. Emner innen språkutdanning (NUS-faggruppe 11) og emner med undervisningsspråk «Ukjent» teller ikke med.

Kilde: DBH

Utviklingen fra 2012 er entydig også når det gjelder prosentdelen emner med planlagt undervisningsspråk. Her går andelen emner med planlagt undervisningsspråk norsk ned i alle fagområder. Innen fagområdet humanistiske og estetiske fag har prosentdelen emner med planlagt undervisningsspråk norsk blitt redusert fra 91,7 prosent i 2012 til 80,4 prosent i 2021. Likevel er det gjennomsnittlige antallet studenter høyere på emner med norsk som planlagt undervisningsspråk, enn engelsk. Dette øker jevnt gjennom perioden 2012–2021, og likt for alle undergrupper. Det kan tyde på at de store innføringsemnene på lavere grad fortsatt undervises på norsk, mens mindre spesialiseringsemner og emner på mastergrad i

større grad planlegges på engelsk. For internasjonale utvekslingsstudenter er det avgjørende at det tilbys emner på engelsk. Vedleggstabell V2.41 viser antall emner og V2.42 viser antall studenter fordelt på emner med planlagt undervisningsspråk norsk og engelsk for utvalgte år.

Språk for masteroppgaver er en annen måte å vurdere forholdet mellom norsk, engelsk og eventuelt andre fremmedspråk på i norsk høyere utdanning. Det er flere faktorer som er med på å avgjøre hvilket språk en masterstudent velger å skrive sin masteroppgave på. I dette oppslaget ser vi i hovedsak på masteroppgaver på norsk eller engelsk, men studenter som skriver masteroppgaver innen fremmedspråkfagene kan også skrive oppgaven sin på det aktuelle fremmedspråket. Dette inkluderer også studenter i fremmedspråkfaget engelsk.

En faktor for valg av norsk eller engelsk kan være forventninger i fagmiljøet, basert på hvilket språk forskning blir publisert på innen dette fagfeltet. Innen noen fagfelt kan det være en mer eller mindre uttalt forventning om at studenter skal prøve å få antatt en forskningsartikkel basert på masteroppgaven, og da gjerne på engelsk.

En annen faktor er studentens egen språkbakgrunn. Det er sannsynlig at internasjonale studenter velger å skrive på engelsk. En tredje faktor er veilederens språk. Hvis veileder ikke behersker norsk kan det føre til at studentene må skrive på engelsk.

Oversikten i vedleggstabell V2.62 viser en sterkere økning i masteroppgaver skrevet på engelsk i perioden 2015 til 2021 enn på norsk, samlet for alle institusjoner med registrering av masteroppgaver i NORA. Det er også en økning i det totale antallet masteroppgaver.

Dataene er hentet fra NORA (alt i norske vitenarkiv i én tjeneste (nora.openaccess.no) og viser en oversikt over språk i masteroppgaver som ligger åpent tilgjengelig i de ulike høyere utdanningsinstitusjoners vitenarkiv, fordelt på institusjon og år. Dataene er mangelfulle, ved at det er studentene selv som velger om masteroppgaven skal være åpent tilgjengelig. Vi vet ikke om det er systematiske forskjeller på de som skriver på norsk og de som skriver på engelsk i tilbøyelighet til å gjøre oppgaven åpent tilgjengelig. Stikkprøver avslører at det er forskjeller mellom institusjoner i graden av åpenhet, også over tid. Vi ser trolig også en økende tilbøyelighet til å publisere masteroppgaven åpent, både fra studentene selv og institusjonen.

Vedleggstabell V2.62 inneholder også data fordelt på de enkelte institusjoner. Her ser vi en tendens til at institusjoner med tyngdepunkt innen naturvitenskaplige fag, som NTNU, har en overvekt av masteroppgaver på engelsk. De mer profesjonsorienterte universitetene og høyskolene, som for eksempel HINN, USN og HVL har en overvekt av norskspråklige oppgaver.

2.12 Studenter på fleksible studietilbud

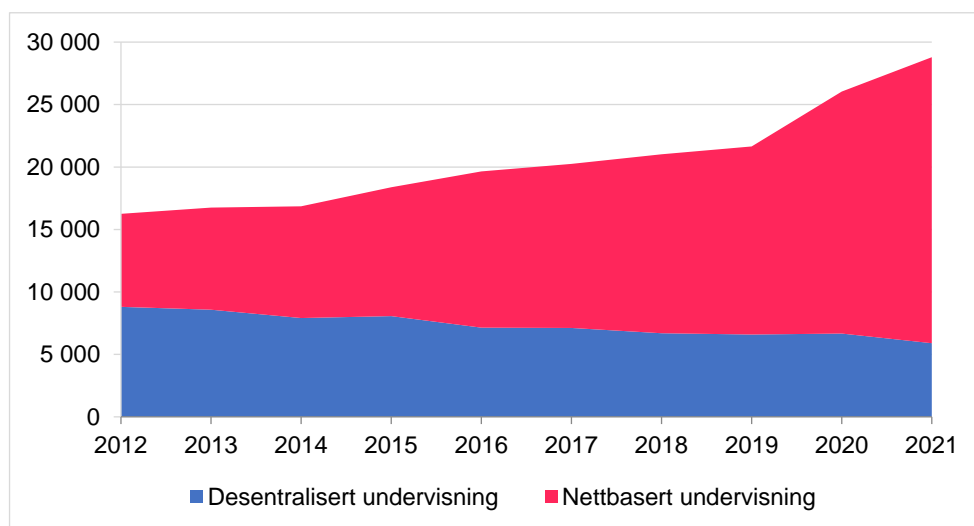
Fleksible studietilbud er studieprogrammer som er kategorisert som *desentralisert* eller *nettbasert* undervisning, i motsetning til undervisning ved institusjonen. I programmer med desentralisert undervisning møter studentene fysisk opp til undervisning andre steder enn ved campus, mens nettbasert undervisning omfatter programmer som tilbys som ren nettundervisning eller i kombinasjon med fysiske samlinger. Overlapp i definisjonen av disse to undervisningsformene gjør at det kan være ulik kategorisering av relativt like tilbud.

Tallene for 2021 viser fortsatt vekst i studenter på fleksible studietilbud, med en økning på 13 prosent fra 2020. Til sammen utgjør de i overkant av 29 400 studentene på fleksible studietilbud 10,4 prosent av alle registrerte studenter. Den generelle tendensen de siste ti årene er nedgang i antallet studenter på desentraliserte tilbud og økning i antall studenter på nettbaserte. Samlet for perioden 2012 til 2021 er det en nedgang i antall studenter på desentraliserte tilbud på 25 prosent og en økning på hele 207 prosent for nettbaserte tilbud.

Det samlede bildet med nedgang for desentraliserte tilbud brytes imidlertid av enkelte institusjoner, se vedleggstabell [V2.13](#) for tidsserie per institusjon. NTNU, UiA og NHH har tydelig vekst i studenttall på desentraliserte tilbud både siste år og for tiårsperioden samlet. For nettbaserte tilbud har NU, NTNU og UiO klar nedgang både samlet for tiårsperioden og siste år. I tillegg har UiA og OsloMet klar nedgang for nettbaserte tilbud siste år.

Figur 2.10 viser en relativt konsistent utvikling de siste ti årene. Økningen i studenter på nettbaserte tilbud i 2021 er noe svakere enn i 2020, men fortsatt klart mer markant enn tidligere år. Sammenliknet med 2020, steg antall studenter på nettbaserte tilbud med 18 prosent. Tilsvarende vekst fra 2019–20 var på 29 prosent. Den fortsatt sterke veksten i antall nettstudenter ved HK utgjør om lag to tredjedeler av den samlede veksten i studenter på slike tilbud siste år. I 2021 hadde denne institusjonen 32 prosent av alle studenter på nettbaserte tilbud med over 7 000 studenter. Målt i andel av institusjonens studentmasse er det HVO, HINN, HiØ, UiT, USN og NU som er størst på fleksible studietilbud. Se vedleggstabell V2.14 for andel studenter på fleksible studietilbud per institusjon.

Figur 2.11 Studenter på fleksible studietilbud 2011–20. Antall

Studenter (både egen- og eksterntfinansierte) på programmer der undervisningen gis andre steder enn ved institusjonens ordinære studiesteder, eller som nettundervisning.

Kilde: DBH

2.13 Digitalisering i læring og vurdering

Digital undervisning, verktøy og ressurser står sentralt i høyere utdanning og i studiehverdagen til studentene. I 2020 og 2021 har studentene opplevd langt mer digital undervisning enn tidligere. Etter mars 2020 og store deler av 2021 har svært mye eller all undervisning vært digital for mange studenter. Tall fra Studiebarometeret 2021 viser at for om lag to tredeler av studentene har over halvparten av undervisningen foregått på nett (NOKUT, 2022). Studentene er generelt mindre tilfreds med den digitale undervisningen under pandemien enn tradisjonell fysisk undervisning.

I strategi for digital omstilling i universitets- og høyskolesektoren 2021–2025 er det en ambisjon at «studenten skal settes i sentrum, og digital teknologi skal brukes til å utvikle mer tilpassede og fleksible studietilbud med høy kvalitet». HK-dir utarbeider nå en ny handlingsplan for digital omstilling i tett samarbeid med sektoren. Handlingsplanen skal være klar i løpet av oktober 2022.

NIFU publiserte i 2022 en rapport som tar for seg tematikken pedagogisk bruk av digital teknologi i høyere utdanning (Korseberg et al., 2022). Temaet studeres gjennom en litteraturstudie, gjennomgang av eksisterende rapporteringsdata og surveydata som dekker

digitale verktøy og teknologi, samt intervjuer med UH-pedagogiske miljøer ved landets universiteter og høyskoler. Rapporten viser til tre overordnede gevinster av digital teknologi i høyere utdanning. Digital teknologi bidrar til studentaktiviserende undervisningsformer, pedagogisk utvikling (særlig i praksisnære fag), og økt tilgjengelighet i høyere utdanning.

Studiebarometeret inkluderer et spørsmål der respondentene bes om å ta stilling til fire utsagn om bruk av digitale verktøy. Tabell 2.4 gjengir gjennomsnittsskåren for hvert utsagn, vurdert langs en skala fra én (i liten grad) til fem (i stor grad). På tross av økningen i bruk av digitale verktøy i 2020 og 2021, er vurderingene på samme nivå eller så vidt lavere (0,1 poeng) enn i 2018 og 2019. Når det er så små endringer i studentenes svar etter en så stor endring som koronapandemien har vært, er det nærliggende å konkludere at de gjennomsnittlige skårene på disse spørsmålene ikke er sammenlignbare over tid, men at svarene det enkelte år må forstås ut ifra den konteksten de er gitt. I 2020 og 2021 er svarene gitt under de betingelsene som var under pandemien. NOKUT peker på at stadig nye nedstengninger av fysisk undervisning kan ha ført til at digitale tilbud er brukt der det ikke er optimalt, og at studentene derfor ikke blir mer positive, selv om institusjonene har fått langt mer erfaring med digital undervisning.

Tabell 2.4 Gjennomsnittsverdier, bruk av digitale verktøy. Studiebarometeret 2018–2021

Spørsmål: I hvilken grad opplever du følgende?	2018	2019	2020	2021
Digitale verktøy brukes på en slik måte at jeg blir aktivt involvert i undervisningen	3,4	3,4	3,4	3,3
De faglig ansatte har nødvendig kompetanse til å bruke digitale verktøy i undervisningen	3,4	3,4	3,3	3,3
Jeg får opplæring i å bruke digitale verktøy/programmer som er relevante for fagområdet	3,1	3,1	3,0	3,0
Bruken av digital læringsplattform fungerer godt på studieprogrammet mitt	3,5	3,6	3,4	3,5
Samlet indeksverdi for spørsmålet om bruk av digitale verktøy	3,4	3,4	3,3	3,3

Kilde: NOKUT, Studiebarometeret

Alle UH-institusjonene har en eller annen form for støttemiljø som ivaretar oppgaver i institusjonenes arbeid med digitalisering og utdanningskvalitet. I Digital tilstand 2021 (HK-dir, 2021) kommer det fram at støttemiljøenes oppgaver og arbeidsmåter har vært betydelig påvirket av koronapandemien. Flere støttemiljøer mener at de har fått en sterkere posisjon ved sin institusjon som følge av den jobben som er gjort gjennom pandemien, og at de i større grad blir betraktet som en viktig partner i digitaliseringsarbeidet.

Strategi for digital omstilling i universitets- og høyskolesektoren (2021–2025) ble lansert 10. september 2021 av Kunnskapsdepartementet. Strategien erstatter *Digitaliseringsstrategi for universitets- og høyskolesektoren (2017–2021)*, og gjelder for alle universiteter og høyskoler, samt Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir), Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør og Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT).

Strategien inneholder innsatsområder og tiltak som er viktig for å styrke kvaliteten på undervisning, utdanning, forskning og innovasjon. Et viktig utgangspunkt for strategien er at den digitale omstillingen er en av de største endringene samfunnet vårt skal gjennom dette tiåret. Strategien har derfor som mål at universiteter og høyskoler skal bidra med den kunnskap og kompetanse som samfunnets innbyggere, bedrifter og offentlige etater trenger, for å lykkes med omstillingen. Samtidig er det gjennomgående at digitaliseringen må skje på fagenes premisser, og at teknologien brukes på en måte som utfordrer og utvikler måten undervisning, utdanning og forskning gjennomføres på.

Strategien har seks innsatsområder:

- Digitalisering for fleksibel utdanning
- Digital innovasjon i undervisning og læring
- Digitale temaer, metoder og kompetanse i alle fag
- Åpen forskning og nye forskningsmuligheter
- Utnytte data om kunnskapssektoren
- Ledelse og kultur for digital omstilling.

Strategien fastslår at universitetene og høyskolene har hovedansvaret, men at det også er et felles ansvar sammen med de andre aktørene i sektoren, å følge opp og iverksette strategien. Flere av innsatsområdene representerer ambisiøse løfter, og vil være avhengig av videre utvikling og oppfølging i institusjonene for å bli realisert.

Strategien fastslår at HK-dir har en samordnings- og pådriverrolle for digitaliseringen i sektoren, og et ansvar for at strategien blir fulgt opp og iverksatt. Dette skal skje i samarbeid med institusjonene, Sikt, NOKUT og Forskningsrådet. Tett samhandling med Digitaliseringsstyret og fagutvalgene er også viktig.

Arbeidet med å lage en handlingsplan som er i tråd med innholdet i den nye strategien, startet opp i februar 2022. HK-dir koordinerer en arbeidsgruppe med representanter fra sektoren som frem mot sommeren skal utarbeide handlingsplanen. Planen skal lanseres 1. juli 2022.

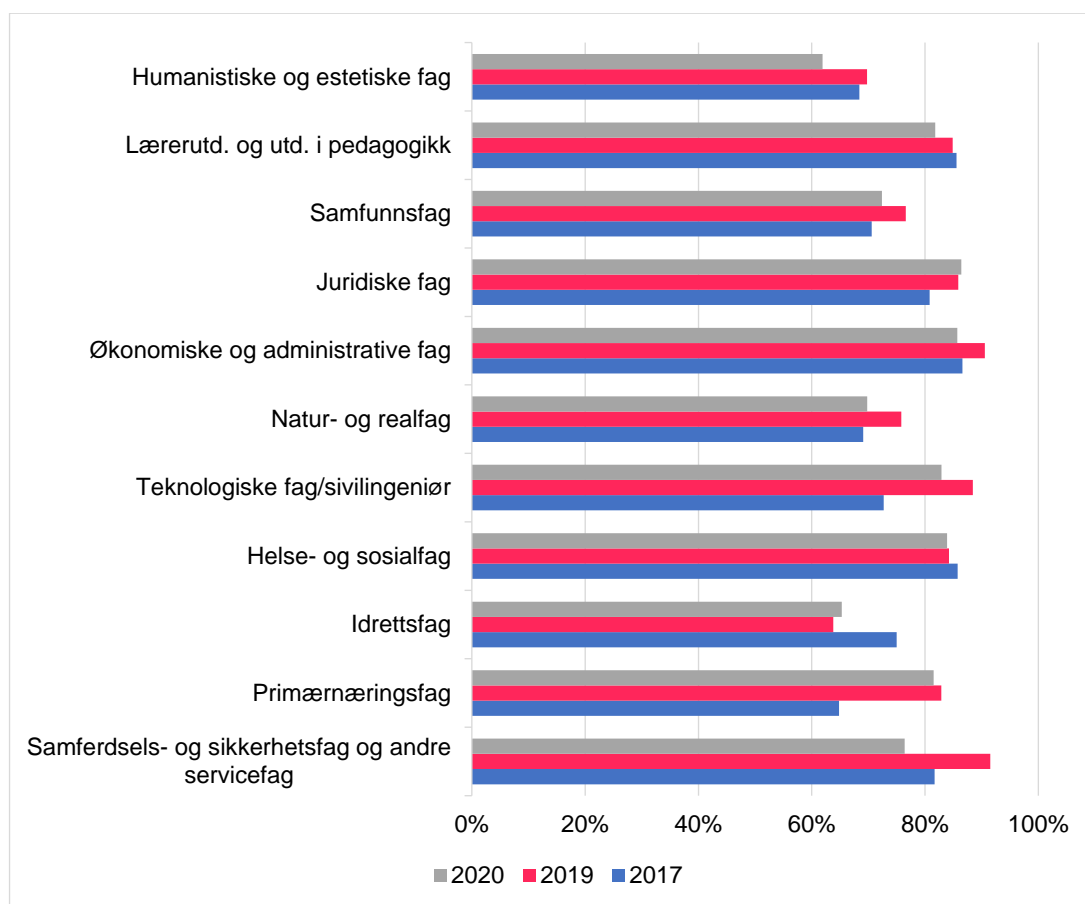
Formålet med handlingsplanen er å gi en mer detaljert beskrivelse av hvilke konkrete tiltak, satsinger og initiativ som vil være egnet til å realisere de seks innsatsområdene i strategien. Dette rommer både igangsatte og planlagte tiltak, samt fellestiltak og tiltak og initiativ på institusjonsnivå. Handlingsplanen skal fungere som et veikart og en inspirasjonskilde for sektorens digitale utviklingsarbeid frem mot 2025. Gjennom å beskrive og foreslå konkrete tiltak og satsinger, skal handlingsplanen bidra til at universiteter og høyskoler blir bedre i stand til å utnytte de mulighetene digital teknologi gir til å styrke kvaliteten i undervisning, utdanning, forskning og innovasjon.

2.14 Tilpasning på arbeidsmarkedet - nasjonal styringsparameter

Sysselsetting i relevant arbeid er et mål på om utdanningen er tilpasset arbeidsmarkedet. NIFUs kandidatundersøkelse gjennomføres november i oddetallsår, og inkluderer kandidater som uteksamineres våsemesteret samme år. I 2020 ble det gjennomført en ekstra undersøkelse, blant annet for å kunne si noe om i hvilken grad koronapandemien har påvirket nyutdannedes arbeidsmarkedssituasjon (Skjelbred et al., 2021).

Kandidatundersøkelsen fra 2020 viser at andelen kandidater sysselsatt i relevant arbeid et halvt år etter fullført utdanning, totalt sett har gått ned fra 82 prosent i 2019, til 78 prosent i 2020, se vedleggstabell V2.40. Figur 2.12 viser andelen kandidater i relevant arbeid et halvt år etter fullført utdanning, fordelt på fagområde. For fagområdene samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag, humanistiske og estetiske fag, natur- og realfag, teknologiske fag/sivilingeniør, økonomiske og administrative fag og samfunnsfag er det lavere andel som opplever å ha relevant arbeid i 2020, sammenlignet med 2019. Andelen kandidater fra de øvrige fagområdene har ikke endret seg i særlig grad mellom 2019 og 2020.

Figur 2.12 Uteksaminerte med mastergrad i relevant arbeid et halvt år etter utdanning

Kilde: NIFU, Kandidatundersøkelsen

NIFUs kandidatundersøkelse i 2020 viser høyere arbeidsledighet blant kandidatene.⁵ Sammen med økt ledighet var det høyere andel undersysselsatte, og høyere andel kandidater med irrelevant arbeid grunnet arbeidsmarkedsvansker, se vedleggstabell V2.40. NIFU påpeker i sin rapport (Skjelbred et al., 2021) at en svært høy andel av kandidatene mener at karriereutsiktene har blitt svekket av pandemien. Det ser ut til at flere ønsker å ta videre studier etter ferdig bachelorgrad, mens masterstudenter ikke har samme tilbøyelighet. Videre finner NIFU at grupper som har hatt vedvarende utfordringer på arbeidsmarkedet, som innvandrere og personer med utdanning innen natur- og realfag, ikke er ekstra rammet av pandemien, men fortsatt har bekymringsfullt høy andel med utfordringer (Skjelbred et al., 2021).

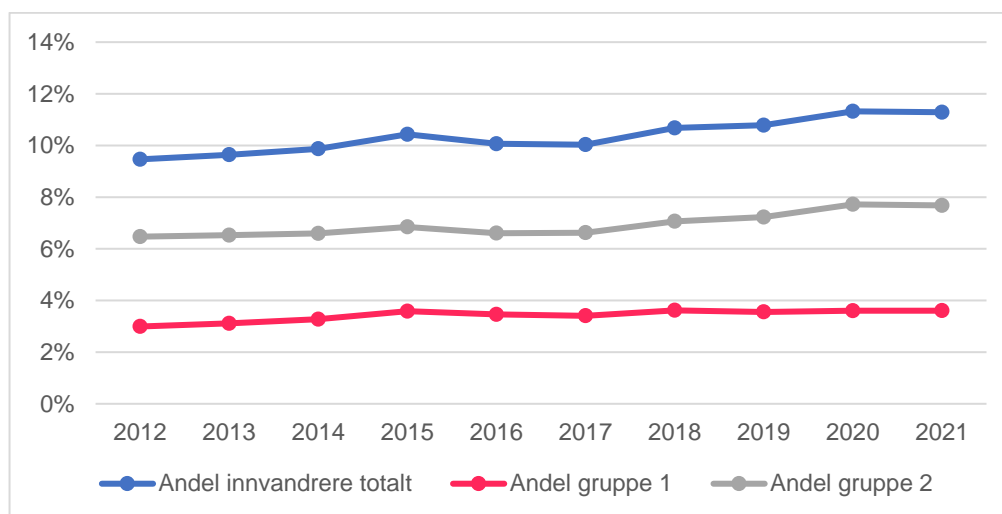
⁵ I kandidatundersøkelsen 2020 regnes personer som er 100 prosent permittert som arbeidsledig. De aller fleste av dem som svarer at de er 100 prosent permittert, har også svart at de søker arbeid og er uten inntektsgivende arbeid. De ville derfor uansett blitt regnet som arbeidsledig ut ifra definisjonen i kandidatundersøkelsen.

2.15 Studenter med innvandrerbakgrunn

I 2021 tok 34 408 studenter med innvandrerbakgrunn høyere utdanning i Norge. Dette er om lag 1 300 flere enn året før og en økning på fire prosent. Dette er omtrent den samme veksten som for studentpopulasjonen generelt. Andelen studenter med innvandrerbakgrunn er den samme som året før, 11,3 prosent.

Figur 2.13 viser at andelen studenter med innvandrerbakgrunn over tid. Vi ser at det er relativt små endringer over tid. Siden 2017 har det vært noe mer vekst for gruppe 2 (ikke-vestlig bakgrunn) i høyere utdanning. I et lengre tidsperspektiv har det derimot vært en tydelig vekst i andelen studenter med innvandrerbakgrunn, fra seks prosent i 2003 til over elleve prosent i 2021.

Figur 2.13 Studenter med innvandrerbakgrunn 2012–21. Prosent

Innvandrere i dette tilfellet er personer som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre. Gruppe 1: EU/EØS, USA, Canada, Australia, New Zealand. Gruppe 2: Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania utenom Australia og New Zealand og Europa utenom EU/EØS/EFTA

Kilde: Statistisk sentralbyrå, utdanningsstatistikk

Deltakelsen i høyere utdanning varierer betydelig blant ulike grupper i befolkningen. Vedleggstabell V2.45 viser at personer som født i Norge av innvandrede foreldre har høyere studietilbøyelighet enn for den øvrige befolkningen og det samlede gjennomsnittet. Dette gjelder både for menn og kvinner. Spesielt ser vi at andelen med høyere utdanning av norskfødte med innvandrerforeldre i alderen 20–22 år er høy. For kvinner på 21 år i denne kategorien tar 68 prosent høyere utdanning, mot 61 prosent for kvinner i den øvrige befolkningen. Personer i alderen 19–34 som selv har innvandret til Norge har lavere tilbøyelighet til å ta høyere utdanning enn den øvrige befolkningen.

Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre skiller seg på en del områder fra den øvrige befolkningen i valg av studier. På noen områder er de tydelig underrepresentert, mens på andre områder er de overrepresentert, se vedleggstabell V2.44.

2.16 Norske gradsstudenter i utlandet

I studieåret 2020–21 var det i overkant av 14 000 norske gradsstudenter i utlandet med støtte fra Lånekassen. Dette er en nedgang sammenlignet med årene før. Se tabell 2.5 under for de ti mest populære landene. Nedgangen som har vært observert de siste årene fortsetter, med noe styrke. I fjorårets tilstandsrapport pekte vi på årsaker som økonomi og valuta, størrelsen på studentkull og forhold i store mottakerland som forklaringer. I tillegg til disse forklaringene, som fortsatt kan være relevante, er pandemien en viktig forklaring på nedgang i gradsstudentene. Storbritannia, Danmark, Polen og USA er de mest populære destinasjonene for norske gradsstudenter. Nedgangen fortsetter for de fleste landene, mens Nederland, Slovakia og Spania har noe økning siste år. Detaljerte tall per land finnes på www.statistikk.diku.no. For Storbritannia har ugunstig valutakurs og noe ekstra kostander til visumsøknad og helseforsikring som følge av Brexit gjort at det er dyrere for norske studenter, dette kan bidra til fortsatt nedgang i mobiliteten.

Tabell 2.5 Norske gradsstudenter i utlandet, fordelt på land. Antall

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Storbritannia	4 102	4 622	5 003	5 295	5 078	4 568	4 326	4 058	3 885	3 695
Danmark	2 752	2 793	2 802	2 745	2 770	2 514	2 454	2 371	2 408	2 277
Polen	1 475	1 523	1 504	1 566	1 604	1 553	1 524	1 538	1 579	1 547
USA	1 437	1 637	1 840	2 088	2 096	1 968	1 905	1 858	1 750	1 472
Ungarn	832	856	814	924	997	1 043	949	874	766	721
Nederland	370	386	381	377	405	450	519	599	614	664
Slovakia	373	480	514	529	547	579	603	575	541	554
Sverige	733	770	656	625	566	584	625	600	512	473
Australia	1 328	1 188	1 080	980	926	909	906	848	714	454
Spania	118	132	136	194	276	263	304	289	357	392
Andre land	1 798	1 884	1 879	1 970	2 177	2 482	2 519	2 342	2 240	2 069
Total	15 318	16 271	16 609	17 293	17 442	16 913	16 634	15 952	15 366	14 318

Tabellen viser norske gradsstudenter i utlandet med støtte fra Lånekassen, tall per år gjelder studieår.

Kilde: Lånekassen

I tabell 2.6 ser vi at nedgang i gradsstudenter i utlandet fordeler seg på flere fagområder. Den største nedgangen siste år har økonomi og administrasjon, samfunnsfag og ingeniørfag. Medisin og økonomi og administrasjon er fortsatt de klart største fagområdene for norske gradsstudenter i utlandet. Detaljerte tall for alle fagområder som registreres av Lånekassen finnes på www.statistikk.diku.no

Tabell 2.6 Gradsstudenter i utlandet per fagområde, sortert etter antall studenter

Fagområder	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Medisin	3 100	3 225	3 318	3 285	3 177	3 101	3 071	3 064
Økonomi/business/administrasjon/ledelse	3 491	3 674	3 680	3 441	3 297	3 063	2 852	2 632
Samfunnsfag	1 334	1 328	1 343	1 374	1 362	1 306	1 264	1 173
Psykologi	885	983	1 065	1 005	956	951	967	922
Realfag	498	539	582	605	667	681	658	620
Ingeniørfag	692	750	812	823	803	776	708	600
Humanistiske fag	889	885	839	770	765	723	671	597
Bildende kunst / kunsthåndverk	716	689	649	555	483	482	462	418
Øvrige fagområder	5 004	5 220	5 154	5 055	5 124	4 869	4 713	4 292
Total	16 609	17 293	17 442	16 913	16 634	15 952	15 366	14 318

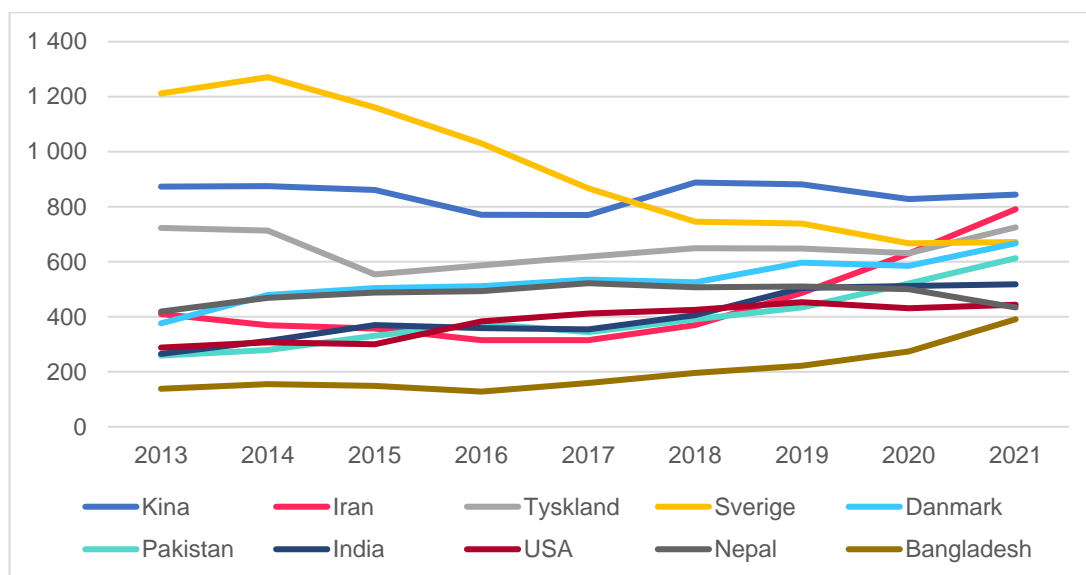
Kilde: Lånekassen

2.17 Internasjonale studenter i Norge

Fra og med 2019 har tilstandsrapporten presentert tall for internasjonale gradsstudenter basert på OECDs definisjon som har til hensikt å telle de studentene som har krysset landegrensene for å studere, uten å telle utvekslingsstudenter. Statistisk sentralbyrå har operasjonalisert dette som «studenter som har sin videregående opplæring fra utlandet og som har flyttet til Norge for mindre enn fem år siden». Da det ofte ikke finnes data for land for videregående skole er det statsborgerskap og opphold i Norge i mindre enn fem år som blir utvalgsriterium. Fra og med 2021 endrer SSB benevnelse av disse tallene til internasjonale studenter, fordi det ikke er mulig å skille gradsstudenter fra studenter på enkeltemner og årsenhet. I praksis gir denne operasjonaliseringen langt flere internasjonale gradsstudenter enn de som krysser grensen med intensjon om studier i Norge. Dette vil for eksempel gjelde personer som kommer for å arbeide og deres familiemedlemmer, eller flyktninger og asylsøkere med oppholdstillatelse.

I 2021 kom det over 13 000 internasjonale gradsstudenter til Norge i tråd med utvalgsriteriene over. Figur 2.14 viser utviklingen for de åtte landene som hadde flest studenter i Norge. I 2021 kom det faktisk flest internasjonale studenter fra Kina og Iran. Antallet kinesiske studenter har vært relativt stabilt de siste årene, mens antallet studenter fra Iran har økt kraftig hvert år siden 2017. Antallet studenter fra Sverige er uforandret fra 2020 etter flere år med markert nedgang, mens Tyskland har tydelig vekst etter flere år uten endring. Også landene India, Pakistan og USA har hatt en tydelig vekst i antallet studenter i perioden 2013–2021. Bangladesh har hatt en spesielt sterk økning de siste fem årene. Vedleggstabellene [V2.56](#), [V2.57](#) og [V2.58](#) gir mer detaljert informasjon om hvordan de internasjonale gradsstudentene er fordelt på land, fagområder og norske universitet og høyskoler.

Figur 2.14 Internasjonale studenter i Norge 2013–21, land med flest studenter

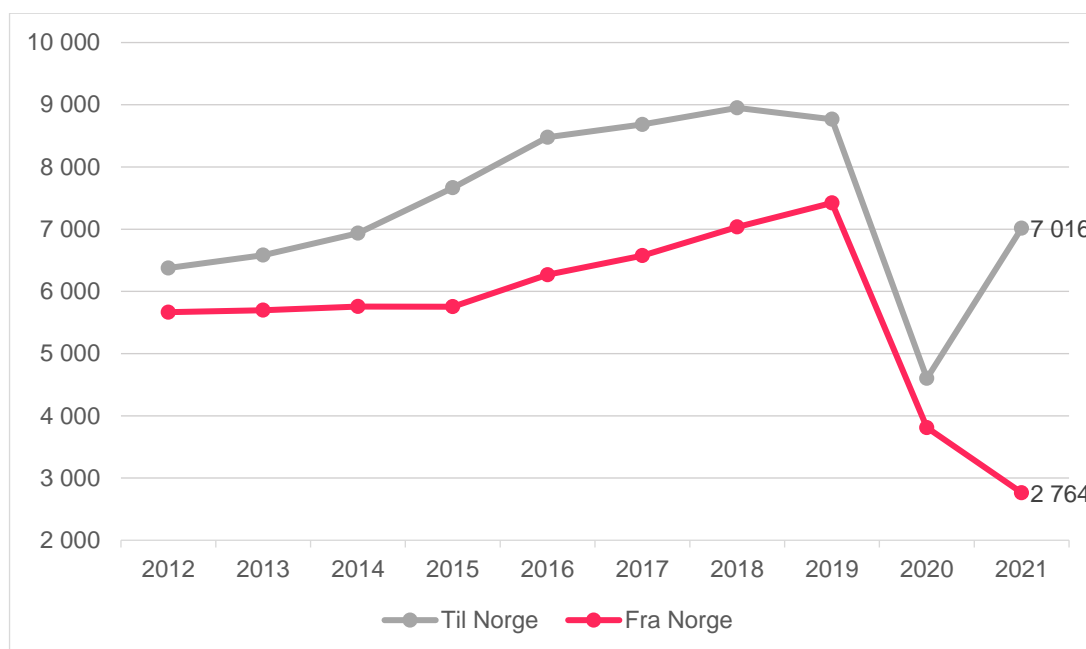
Kilde: Statistisk sentralbyrå, utdanningsstatistikk

Det kan også være relevant å nevne at tall fra UDI for 2021 viser en kraftig økning siste år i innvilgede førstegangs oppholdstillatelse for helgradsutdanning i Norge, fra rett over 2 000 til nærmere 3 400. Også antallet EU- og EØS-borgere som har registrert seg med utdanning som formål for opphold øker kraftig fra 2020 til 2021, fra nærmere 2 400 til rett over 5 000.

2.18 Studentutveksling

Figur 2.15 viser en markert forskjell mellom utveksling til og fra Norge, mens utenlandske studenter øker kraftig fra de lave tallene i 2020 ser vi en fortsatt nedgang for norske utvekslingsstudenter. Om lag 7 000 studenter kom på utveksling til Norge, noe som er på nivå med tallene fra 2014. Bare 2 771 studenter reiste på utveksling fra Norge, noe som er mer enn en halvering av utvekslingen per år i tiårsperioden. Tall per semester viser at det er langt flere utvekslingsstudenter høstsemesteret 2021. For utreisende studenter var det 830 studenter vårsemesteret og 1 990 høstsemesteret. For innreisende studenter var det 2 705 vårsemesteret og 4 370 høstsemesteret. For innreisende studenter kommer de fleste fra Europa, og dermed var så godt som hele markedet åpnet høsten 2021. For innreisende studenter er tallet for høstsemesteret 2021 nesten på nivå med høstsemesteret 2019. For utreisende studenter er andre kontinenter langt viktigere, men alternativene var fortsatt i stor grad begrenset til Europa høsten 2021. Dermed blir det langt større utslag på tallene for utreisende utvekslingsstudenter sammenlignet med før pandemien. Vedleggstabellene V2.50 og V2.52 viser henholdsvis antall utreisende og antall innreisende studenter fordelt på private og statlige utdanningsinstitusjoner.

Figur 2.15 Utvekslingsstudenter til og fra Norge 2012–21. Antall

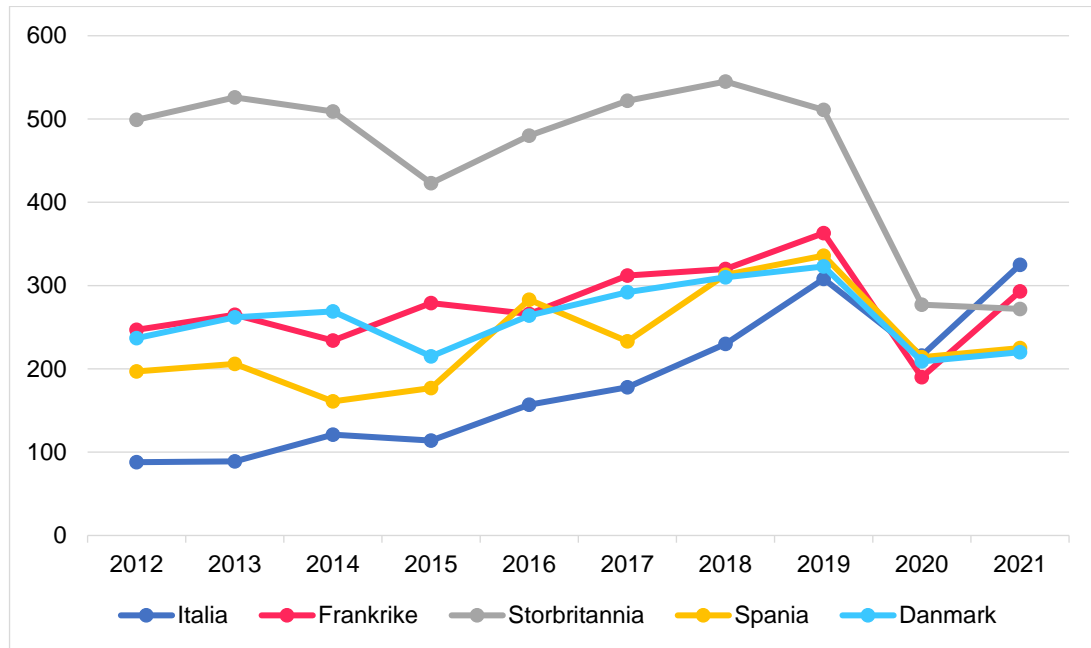

Kilde: DBH

Figur 2.16 viser de mest populære land for norske utvekslingsstudenter. Her er rekkefølgen helt endret fra 2020. Italia er nå det mest populære landet for norske utvekslingsstudenter, fulgt av Frankrike og Storbritannia. Sistnevnte land hadde markert nedgang fra 2019 til 2020, men stabiliserer seg på omtrent samme nivå i 2021 med 272 studenter. Brexit har ført til krav om visum for norske studenter som ønsker å reise til Storbritannia og høyere kostnader i form av både avgift for visumsøknad og krav om helseforsikring. I tillegg betaler en del norske utvekslingsstudenter skolepenger og her har kostandene økt på grunn valutasingninger.

Australia og USA er ute av topp fem-listen. Australia er ned fra over 1200 norske studenter i 2019 til 10 i 2021. USA er ned fra nærmere 900 i 2019 til rett over 200 i 2021. Disse utviklingstrekkene og forskjellene mellom landene handler selvsagt om pandemiltak, reiserestriksjoner og hvilke land institusjonene har tilrettelagt for utveksling til. Det blir spennende å se i årene framover om pandemien vil føre til varige endringer i reisemønsteret for norske utvekslingsstudenter. Se vedleggstabell V2.49 for detaljerte tall for utreisende utvekslingsstudenter per land.

Figur 2.16 Fem mest populære land for norske utvekslingsstudenter 2012–21. Antall

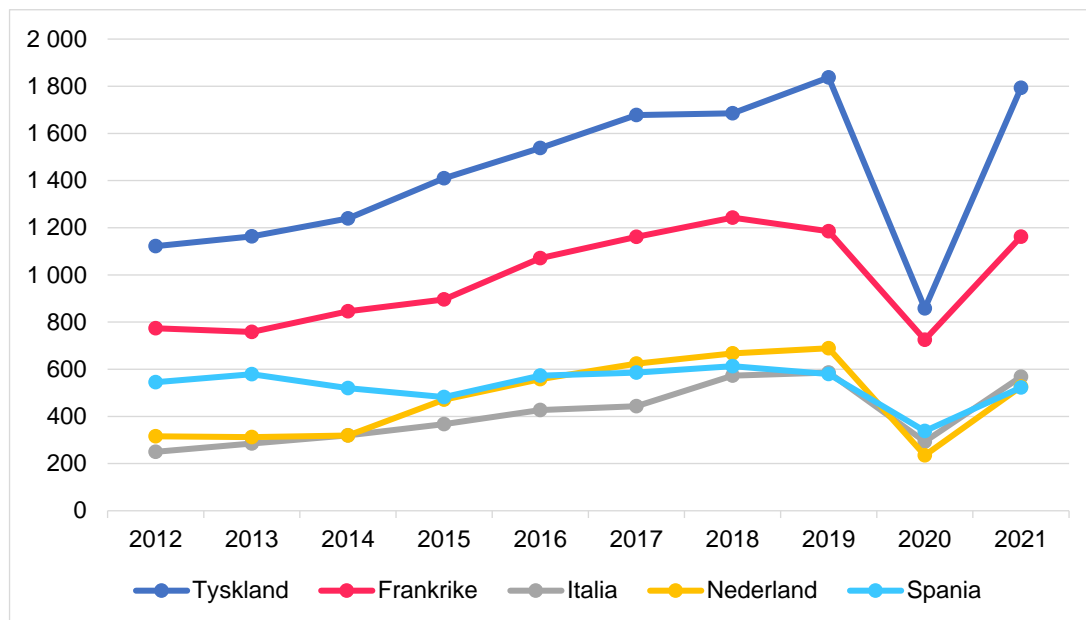

Studenter på individbaserte avtaler og studenter på forskerutdanning er ikke tatt med.

Kilde: DBH

Figur 2.17 viser de fem landene med flest utvekslingsstudenter til Norge. Her ser vi en mye mer markert vekst enn for de norske utvekslingsstudentene. Økningen i 2021 per land samsvarer godt med nedgangen i 2020, slik at tallene nærmere seg nivået for 2019. Dette mønsteret gjelder også for øvrige europeiske land. Danmark ligger som land nummer syv med 269 studenter og Sverige nummer ti med 113 studenter. Se vedleggstabell V2.51 for innreisende utvekslingsstudenter per land.

Figur 2.17 Innreisende utvekslingsstudenter 2012–21, fem land med flest studenter. Antall

Studenter på individbaserte avtaler og studenter på forskerutdanning er ikke tatt med.

Kilde: DBH

I januar 2021 startet en ny programperiode for Erasmus+. Siden oppstarten i 1987 har programmet utviklet seg fra å være et rent utvekslingsprogram for studenter og ansatte innen høyere utdanning til å omfatte alle utdanningsnivå og også prosjektsamarbeid mellom utdanningsinstitusjoner. Det er lansert flere nye tiltak, som Erasmus+ lærerakademier og Europeiske universiteter. Noen tiltak er videreført fra forrige programperiode, men er justert for å gjenspeile nye behov og endringene samfunnet, for eksempel innovasjonsallianser og fremtidsrettede prosjekt. Samtidig er programmet nå tydeligere knyttet til viktige samfunnsutfordringer, og bærekraft, inkludering, digitalisering og aktivt medborgerskap er tverrgående prioriteringer i alle tiltak og sektorer. Interessen for den første søknadsrunden i 2021 var god, på tross av pandemien. Særlig var det en overraskende høy interesse for studentmobilitet.

European Universities Initiative (EUI) ble utlyst som en pilotordning under de to siste utlysningene av forrige fase av Erasmus+ (2019 og 2020). I EUI skal man bygge et institusjonelt samarbeid i en allianse av universiteter som vil omfatte mer eller mindre alle aspekter ved institusjonenes virksomhet på utdanningsområdet. Samtidig er det lagt opp til synergi i forskningssamarbeid ved at alliansene kan søke tilleggsfinansiering gjennom Horisont 2020. Dette er med andre ord svært ambisiøse prosjekt, som går mye lenger i institusjonell transformasjon og integrering enn tidligere tiltak finansiert under Erasmus+ og Horisont 2020. Begge pilotutlysningene ble møtt med stor interesse, og i alt 41 allianser er innvilget så langt. Norske institusjoner deltar i fem av alliansene og i tillegg er ytterligere seks institusjoner deltakere i søknader som ble levet våren 2022.

I januar 2022 lanserte Kommisjonen sin europeiske strategi for universiteter, og her trekkes EUI fram som det viktigste verktøyet for å modernisere høyere utdanning i Europa. Strategien legger opp til tettere koblinger mellom høyere utdanning og forskning på en rekke områder. Dette vil iverksettes gjennom tiltak Erasmus+ og Horisont Europa. Det foreslås også å utrede en egen rettslig status for alliansene og en egen europeisk grad som et tillegg til nasjonale grader. Her er det fortsatt en lang vei å gå, men forslagene og strategien i sin helhet viser at EUI fra EUs side blir viktig for videre utvikling av høyere utdanning.

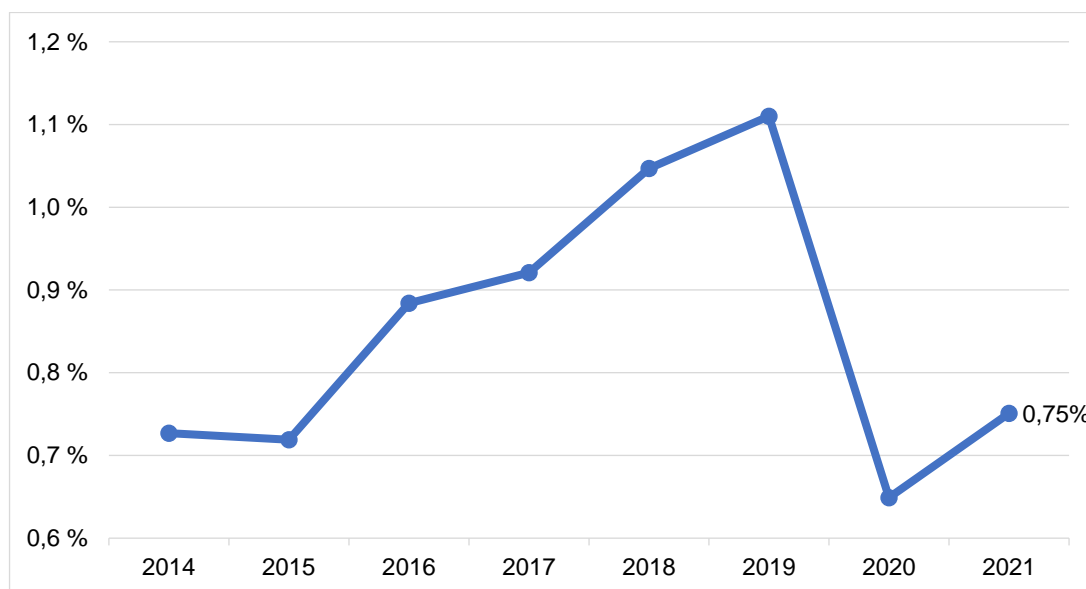
Et annet tiltak som lanseres i meldingen om det europeiske utdanningsområdet, er Erasmus+ lærerakademier. Lærere har en helt sentral rolle i å fremme kvalitet i skolen, og lærerakademiene skal bidra til å heve kvaliteten på lærerutdanningene i tett samarbeid med skoleverket. Den første utlysningen kom i 2021, og norske institusjoner deltar i to av de 11 akademiene som ble innvilget. Lærerutdanning er et prioritert område også i Norge, og akademiene er forventet å ha en sentral rolle i å overføre resultatene fra sine prosjekt til nasjonal og regionalt policy-nivå. Dermed er dette tiltaket et godt eksempel på hvordan Erasmus+ tar opp europeiske og nasjonale problemstillinger og samtidig gir resultater som i sin tur påvirker ikke bare praksis, men også politikk.

Erasmus+ innovasjonsallianser er også et tiltak som danner grunnlaget for å bygge sterkere koblinger til forskning, innovasjon og arbeidslivet. Innovasjonsallianser er store, internasjonale prosjekt som utføres av i ulike samarbeidskonstellasjoner. Målet med kunnskapsallianser er å styrke innovasjonskapasitet gjennom å koble utdanning, innovasjon, forskning og bredere samfunnskontekst for å utvikle innovative løsninger på felles utfordringer.

2.19 Erasmus+ – nasjonal styringsparameter

Andelen studenter som reiser på utveksling gjennom Erasmus+ er styringsparameter for målet om høy kvalitet i utdanningen. Figur 2.18 viser utreisende utvekslingsstudenter fra Norge som andel av alle studenter. Etter den kraftige nedgangen i 2020, ser vi en positiv korleksjon i 2021, men fortsatt på et like lavt nivå som ved oppstarten av programmet. Dette samsvarer med tallene per land i kapittel 2.17 Internasjonale studenter i Norge. Vi tolker det svært positivt at det er en så tydelig økning allerede i 2021 og at Erasmus+ tilsynelatende er den sterkeste driveren i arbeidet med å gå i gang studentmobilitet etter pandemien. For nærmere omtale av den nye programperioden for Erasmus+ se tekstboks 2.4.

Figur 2.18 Utreisende utvekslingsstudenter Erasmus+ 2014–20. Prosent av totalt ant. stud.

Kilde: DBH

I Tilstandsrapporten for høyere utdanning i 2020 pekte vi på at veksten i utvekslingsstudenter i perioden 2015–2019 må knyttes til incentivet for utreisende Erasmus-studenter som ble innført i finansieringssystemet fra 2015 og at mange institusjoner har jobbet systematisk og godt med utveksling. I tilstandsrapporten 2020 var temakapittelet Norges deltakelse i EUs rammeprogrammer for forskning og innovasjon, utdanning, ungdom og idrett. Her ble Norges deltakelse i programperioden gjennomgått mer detaljert, samtidig som det ble rettet et blikk mot neste programperiode som startet i 2021 (Diku, 2020).

3 Doktorgradsutdanning og forskning

Kapittel tre inneholder tall for avlagte doktorgrader, vitenskapelig publisering, åpen publisering av artikler og forskningsinnsats i matematisk-naturvitenskapelige og teknologiske fag (MNT-fag). Videre presenteres tall for inntekter fra Forskningsrådet, andre bidrags- og oppdragsinntekter (BOA) og tall for mottatte midler fra EUs forsknings- og innovasjonsprogram Horisont 2020. Syv underkapittel gjelder nasjonale styringsparametere: Gjennomstrømming i doktorgradsutdanningen, publiseringspoeng, forskningsinnsats i MNT-fag, bidragsinntekter fra Forskningsrådet per faglig årsverk, andre bidrags- og oppdragsinntekter per faglig årsverk, verdien av Horisont 2020-kontraktene per FoU-årsverk, og sikring og bevaring av universitetsmuseene.

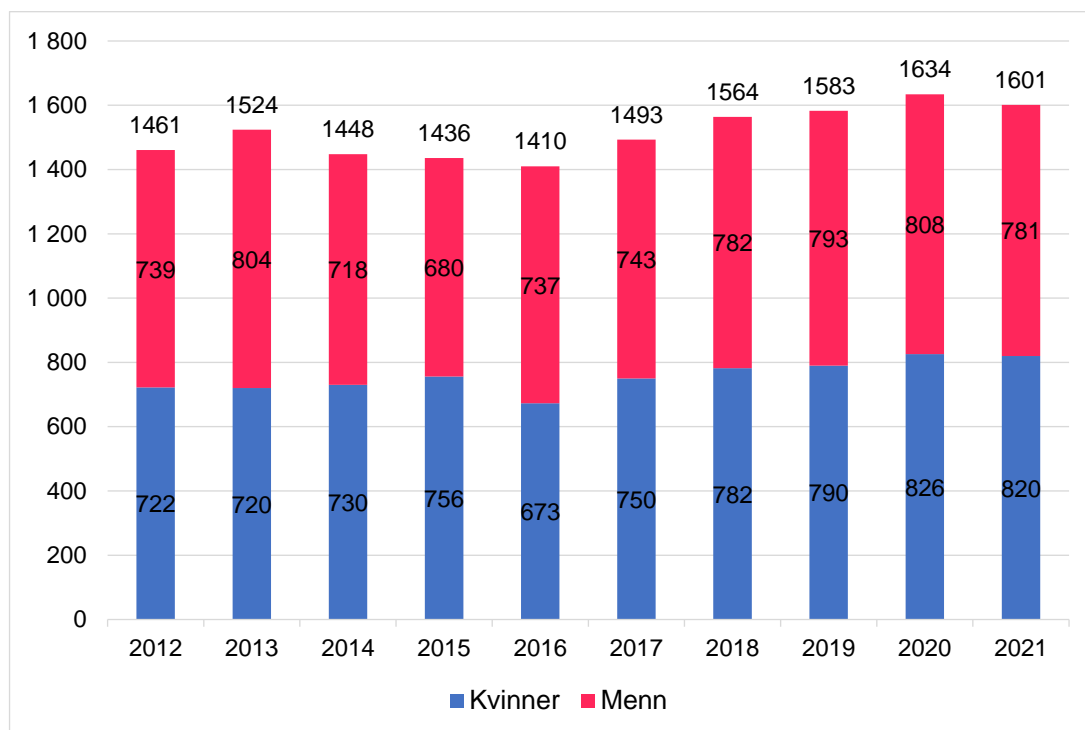
3.1 Avlagte doktorgrader i Norge

Det var nedgang i antallet avlagte doktorgrader ved norske universiteter og høyskoler i 2021 sammenlignet med året før. I 2021 ble det avlagt 1601 doktorgrader, mot 1634 i 2020. Selv om det har vært en nedgang fra 2020, er det viktig å bemerke at tallet fra 2021 er høyere enn alle andre år i siste tiårsperiode, se figur 3.1. Det er rimelig å anta at deler av nedgangen skyldes pandemien, særlig doktorgradsstudenter med feltarbeid har hatt problemer. Flere kartlegginger som er gjennomført i løpet av pandemien antyder at det kan bli mer forsinkelser og utfordringer med gjennomføringen de kommende årene for de som har startet på sin doktorgrad rett før eller under pandemien (AYF, 2021; SiN, 2020; Solberg et al., 2021).

Som i 2020 ble litt over halvparten av doktorgradene i 2021 avlagt av kvinner. Den samlede kjønnsbalansen blant doktorandene har vært forholdsvis jevn de siste ti årene. Ser vi på enkelte fagområder er det imidlertid kjønnsfordelingen skjev, for eksempel er det innen helsefag et klart flertall kvinner, mens det innen teknologi er et enda klarere flertall menn.

I 2021 sto de statlige institusjonene for 99 prosent av avlagte doktorgrader, og det store flertallet ble avlagt ved de gamle breddeuniversitetene. Til sammen står UiO, NTNU, UiB og UiT for 76 prosent av de avlagte doktorgradene i 2021, mens tilsvarende andel i 2012 var 86 prosent. Endringen i sektorandel har imidlertid vært ulik for disse fire. Mens andelen for NTNU og UiT har gått noe opp, har den gått ned for UiO og UiB. Størst nedgang har UiO, som går fra en andel på 35 til 27 prosent i tiårsperioden. Den sterkeste veksten i tiårsperioden ser vi blant de nyeste universitetene, som Oslomet, UiA, UiS, og USN. Se vedleggstabell V3.1 for avlagte doktorgrader per institusjon.

Figur 3.1 Totalt antall avlagte doktorgrader 2012–21, fordelt på kjønn

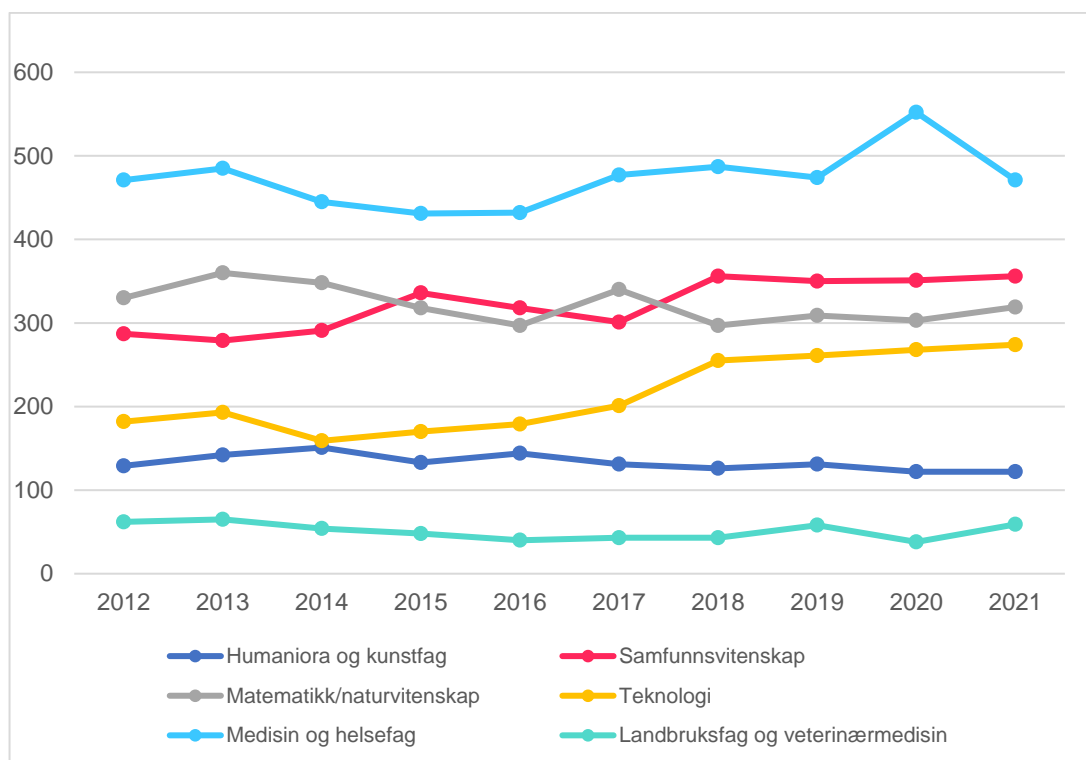
Kilde: DBH

3.2 Fagområdefordeling på avlagte doktorgrader

Fordelingen av avlagte doktorgrader mellom fagområdene er nokså stabilt over tid. Figur 3.2 illustrerer denne stabiliteten og viser at bare to fagområder har byttet plass i løpet av tiårsperioden. Ellers er den største endringen forholdet mellom matematikk/naturvitenskap og teknologi. I 2011 var tallet på doktorgrader to ganger høyere i matematikk/naturvitenskap enn i teknologi, men i 2021 er denne forskjellen nesten utjevnet. Selv om tallet for medisin og helse fag har gått ned fra 552 i 2020 til 471 i 2021, er det fremdeles det fagområdet som har flest doktorgrader.

Over tiårsperioden har vekstraten variert mellom fagområdene. Medisin og helsefag hadde vekst i 2017, 2018 og en markert topp i 2020. I teknologifagene har antall doktorgrader økt tydelig siden 2014. Samfunnsvitenskap har lagt jevnt på rundt 350 avlagte doktorgrader de siste fire årene. Sammenligner med tallet fra 2020 har fire av de seks fagområdene økt, en gikk ned og den siste uten endring.

Figur 3.2 Avlagte doktorgrader per fagområde i Norge 2012–2021. Antall

Kilde: Statistisk sentralbyrå, FoU-statistikk⁶

⁶ Produksjonen av FoU-statistikk for universitets- og høyskole- og instituttsektoren, inkludert helseforetakene ble overført fra NIFU til SSB fra 2022.

Tekstboks 3.1 En døråpner innen kunstfeltet

Stipendiatprogrammet for kunstnerisk utviklingsarbeid ble opprettet i 2003, og var Norges første utdanningsprogram på doktorgradsnivå i skapende og utøvende kunstfag. Fullføring av programmet ga førsteamanuensiskompetanse, uten å lede til en formell doktorgrad. I 2018 ble doktorgraden i kunstnerisk utviklingsarbeid og de første doktorgradsprogrammene i kunstnerisk utviklingsarbeid etablert. Stipendiatprogrammet fases gradvis ut etter hvert som det opprettes institusjonelle doktorgradsprogrammer.

HK-dir har i 2021 gjennomført en undersøkelse rettet mot kandidater som har fullført og bestått Stipendiatprogrammet eller et doktorgradsprogram i kunstnerisk utviklingsarbeid ved en norsk utdanningsinstitusjon (HK-dir, 2022a). Felles for disse programmene er at kunstutøvelsen skal stå i sentrum for arbeidet. Kandidatene har gjennomført sine prosjekter innen fagområdene musikk, visuell kunst, scenekunst, design eller film. Undersøkelsen kartlegger kandidatenes utbytte av å gjennomføre programmet, samt betydningen for deres videre yrkeskarriere.

Undersøkelsen gikk ut til 101 personer og fikk 72 prosent svar. Kandidatene oppgir at de raskt finner arbeid etter fullført program, og så godt som alle har i dag en jobb som er relevant for utdanningen. En høy andel jobber selvstendig og skaper sin egen arbeidsplass. Den vanligste ansettelsesformen er å være selvstendig næringsdrivende, tett etterfulgt av fast ansettelse.

Nærmere halvparten av kandidatene jobber innen UH-sektoren, mens en tredjedel jobber med utøvende kunst. Over halvparten har en bistilling i tillegg til sin hovedstilling. Stilling i UH-sektoren og frilans kunstnerisk virksomhet er en vanlig kombinasjon.

De aller fleste kandidatene gir uttrykk for at programmet har vært nyttig for dem. Ni av ti oppgir at de er blitt tryggere som fagpersoner, har fått mer teoretisk og praktisk innsikt i sitt fagfelt og har utviklet seg som kunstnere. Seks av ti har fått mer utfordrende arbeidsoppgaver og tre fjerdedeler opplever å ha fått høyere status i fagmiljøet. Halvparten av kandidatene sier de har endret arbeidsform og i større grad jobber tverrfaglig, men fåtallet har endret yrkesretning. Rundt halvparten av respondentene i undersøkelsen oppgir at de har fått høyere lønn. Gjennomsnittlig brutto årslønn fra hovedstilling ligger på nærmere 750 000 kr, mens medianlønnen er 590 000 kr.

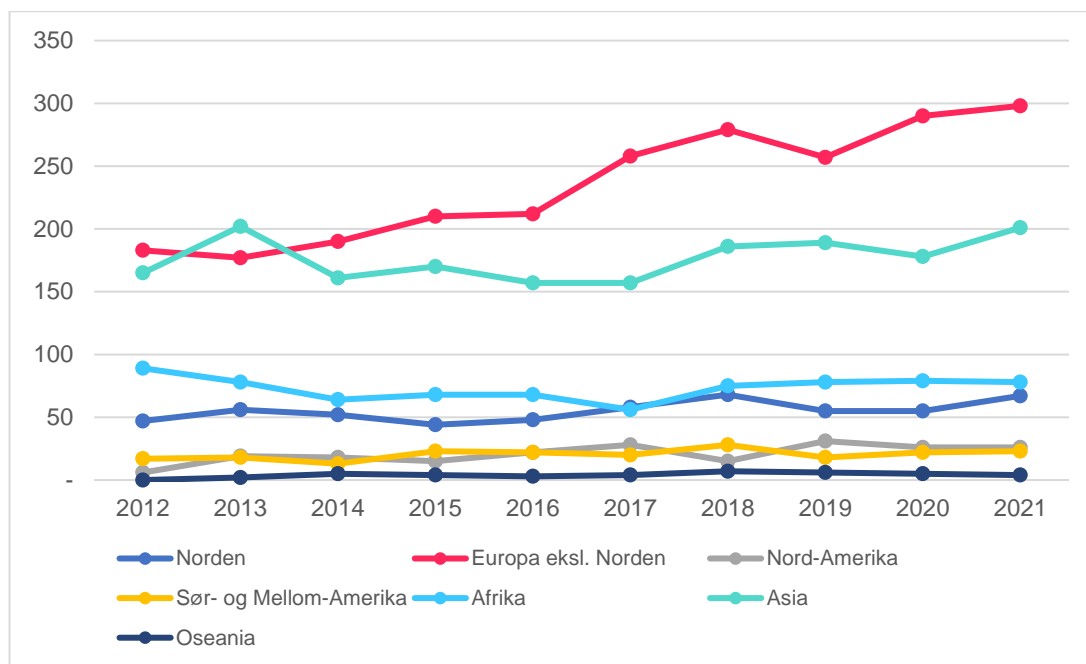
Syv av ti opplever at jobben deres krever den kompetansen de opparbeidet seg gjennom programmet, og for en tredjedel var doktorgrad et krav for ansettelse i nåværende stilling. De formelle kvalifikasjonene er viktigst for dem som jobber i UH-sektoren, mens det i liten grad er avgjørende innen utøvende kunst. Respondentene i undersøkelsen opplever UH-sektoren som et attraktivt sted å jobbe: nesten ni av ti av de som ikke arbeider her, kunne tenke seg å gjøre det dersom de fikk muligheten.

3.3 Utenlandske statsborgere som disputerte for doktorgrad

Figur 3.3 viser hvor de utenlandske statsborgerne som disputerer i Norge kommer fra etter verdensregion. Det vært en jevn økning i andelen avlagte doktorgrader av personer med utenlandsk statsborgerskap de siste årene. I 2002 var andelen bare 15 prosent, i 2012 var den 35 prosent og i 2021 hele 44 prosent. Av doktorandene med utenlandsk statsborgerskap hadde litt over halvparten bakgrunn fra land i Europa, mens i underkant av 30 prosent er fra land i Asia. Europa og Asia har sterkest økning i tiårsperioden, mens Afrika har noe nedgang i samme periode. Doktorandene fra Afrika utgjør i 2021 11 prosent av de utenlandske kandidatene, mens doktorander fra Nord-Amerika og Sør-Amerika utgjør henholdsvis 3,7 og 3,2 prosent.

Vedleggstabellene V3.4 og V3.5 viser hvordan de utenlandske doktorandene fordeler seg på regioner og fagområder. På fagområdet teknologi var omtrent tre av fem av doktorandene utenlandske. På landbruksfag gjaldt det 53 prosent og innen matematikk 52 prosent. Derneft følger humaniora og kunsthøgskolefag (27 prosent), medisin og helse fag (26 prosent) og samfunnsvitenskap med 25 prosent. Se vi på utenlandske statsborgere som avla doktorgrad i 2021 på institusjonsnivå, viser tallene at andelen er høyest ved NMBU med 53 prosent, fulgt av USN med 51 prosent, mens UIA og UIS har henholdsvis 47 og 43 prosent.

Figur 3.3 Doktorander med ikke-norsk statsborgerskap 2012–21, etter verdensregion

Kilde: Statistisk sentralbyrå, FoU-statistikk

3.4 Gjennomstrømming i doktorgradsutdanningen – nasjonal styringsparameter

Normal åremålsperiode for ansatte i stipendiatstilling er fire år med 25 prosent pliktarbeid. Hovedmålet med ansettelsen som stipendiat er fullført doktorgradsutdanning. Andelen av et gitt årskull som har disputert innen seks år etter oppstart, er nasjonal styringsparameter for gjennomstrømming i doktorgradsutdanningen. Måling seks år etter oppstart er valgt for å ta høyde for ulike typer avbrudd i doktorgradsløpet.

Rapporteringen for 2021 viser resultater for kullet som ble tatt opp i doktorgradsprogram i 2015. I sektoren var det totalt sett en nedgang i andel doktorander som disputerte innen seks år i 2021, sammenlignet med 2020, se tabell 3.1.

Ved statlige institusjoner gikk andelen som disputerte innen seks år ned fra 70 prosent i 2020 til 68 prosent i 2021. Hele 13 av de 16 institusjonene tallene gjelder, hadde nedgang i andelen som disputerte i 2021, sammenlignet med året før, mens kun tre statlige institusjoner (UiA, UiT, AHO) rapporterte en økning. Private institusjoner hadde også totalt sett en nedgang i andel disputerte etter seks år i 2021 sammenlignet med 2020. Siden de private institusjonene har relativt få doktorgradskandidater, gir en liten endring større utslag i prosenttallene fra år til år. Det er grunn til å anta at forsinkelser som følge av pandemien er en viktig årsak til nedgangen siste år, jf. omtale av dette i kapittel 3.1.

Se vedleggstabell V3.1 for antall avlagte doktorgrader per institusjon.

Tabell 3.1 Andel disputert, av kandidater tatt opp på ph.d.-prog. seks år tidligere, 2012–21

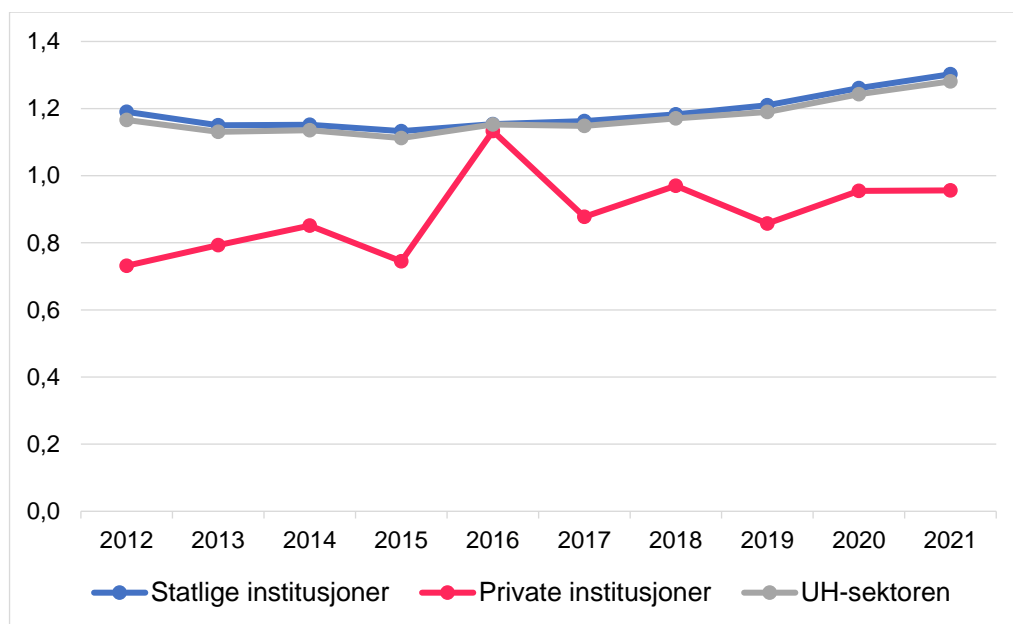
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
NU	71,4	58,3	59,1	60,0	61,8	50,0	64,3	78,3	72,7	57,1
NMBU	63,5	72,9	62,4	69,6	74,8	67,1	77,6	81,8	75,7	69,8
NTNU	64,7	68,5	67,8	64,6	72,3	69,4	75,9	75,1	75,5	73,4
OsloMet	55,6	36,8	33,3	75,0	60,0	58,8	52,4	61,8	76,3	64,5
UiA	35,3	58,3	62,1	55,6	53,3	63,0	62,5	65,0	66,0	79,2
UiB	72,9	68,4	74,0	77,4	65,3	70,7	68,8	64,4	73,7	71,4
UiO	65,5	64,2	65,3	65,8	66,7	63,5	66,0	61,4	67,2	65,1
UiS	52,4	45,3	56,9	49,1	68,2	63,8	63,5	57,8	75,0	67,9
USN	-	-	-	-	42,9	71,4	57,9	66,7	66,7	63,4
UiT	68,5	51,8	50,4	61,5	63,2	59,7	65,7	64,7	55,9	62,9
AHO	40,0	50,0	53,3	50,0	50,0	60,0	41,7	12,5	57,1	66,7
HiM	50,0	40,0	66,7	69,2	100,0	50,0	40,0	20,0	100,0	60,0
NHH	61,9	27,8	57,9	46,2	61,5	77,3	76,2	72,2	81,8	55,0
NIH	87,5	75,0	71,4	77,8	82,4	66,7	58,3	78,3	75,0	55,6
NMH	66,7	100,0	66,7	75,0	75,0	75,0	33,3	66,7	66,7	40,0
HINN	-	-	-	-	-	40,0	46,2	51,7	85,7	73,3
HVO	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,0
HVL	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,0
Statlige	65,9	64,0	65,5	66,3	67,9	66,0	68,4	66,4	70,3	67,9
BI	50,0	33,3	66,7	45,5	73,3	87,5	63,2	71,4	66,7	50,0
MF	60,0	50,0	37,5	60,0	56,3	75,0	80,0	42,9	60,0	41,7
VID	25,0	75,0	33,3	33,3	0,0	71,4	42,9	71,4	40,0	53,8
Private	47,6	55,6	52,2	50,0	62,5	78,9	61,3	64,3	55,6	48,6
Sum	65,7	64,0	65,4	66,0	67,8	66,2	68,2	66,4	70,0	67,5

Kilde: DBH

3.5 Publiseringspoeng – nasjonal styringsparameter

Publiseringspoeng er en indikator for omfang av og kvalitet på vitenskapelig publisering, og utregnes på grunnlag av forfatterandeler og nivåinndeling av publikasjonskanaler. For de statlige institusjonene fortsatte antall publiseringspoeng per faglige årsverk å øke i 2021, jf. figur 3.4. For de private institusjonene er det ingen økning i publiseringspoeng i 2021 sammenlignet med året før. Ser vi bakover i tid, har de private institusjonene større variasjoner fra år til år. Dette må sees i sammenheng med relativt få forskerårsverk ved disse institusjonene. De statlige institusjonene produserer om lag 96 prosent av de høyere utdanningsinstitusjonenes samlede publikasjonspoeng, og andelen har vært stabil de siste årene.

Figur 3.4 Publiseringspoeng per faglig årsverk 2011–20. Antall

Figuren er basert på ny beregning av publiseringspoeng.

Kilde: DBH

Vedleggstabell V3.16 viser publiseringspoeng per institusjon. Den klart sterkeste veksten i antall publiseringspoeng ser vi også fra 2020 til 2021 hos NTNU, med en økning på 738 poeng, deretter UiO med økning på 335 poeng.

BI og MF er de private institusjonene med høyest økning i publikasjonspoeng fra 2020 til 2021, med henholdsvis 52 og 37 flere poeng. MF har også den høyeste poengproduksjonen per faglige årsverk, med 2,14 poeng, jf. vedleggstabell V3.15. For de statlige institusjonene har UiO flest poeng per faglig ansatt med 1,86.

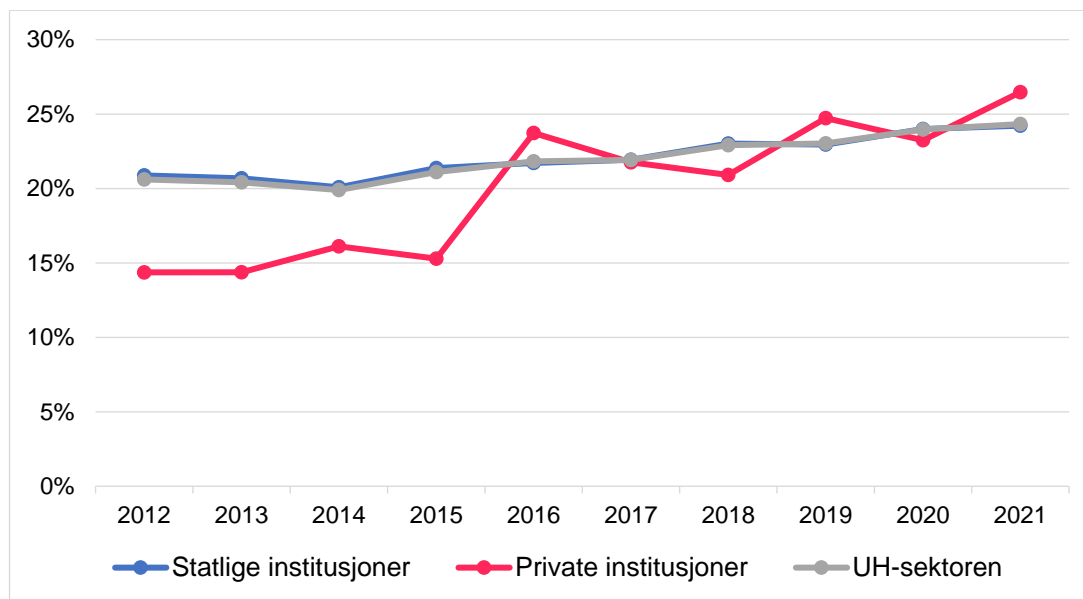
3.6 Publisering på nivå 2 i de vitenskapelige publiseringskanalene

Siden 2006 har dokumentasjon av vitenskapelig publisering vært en del av grunnlaget for den resultatbaserte komponenten i finansieringen av høyere utdanningsinstitusjoner. Tidsskrifter, serier og forlag er inndelt i to nivåer for å skape et insentiv til å publisere i de mest prestisjefylte kanalene innenfor de ulike fagområdene. Nivå 2 skal romme publikasjonskanaler som oppfattes som ledende og mest prestisjetunge innenfor de respektive fagene. I tillegg skal inndelingen mellom nivå 1 og 2 gjøres slik at nivå 2 utgjør om lag 20 prosent av fagets vitenskapelige publikasjoner. Det er etablert fagorganer som foreslår nivåinndeling for publikasjonskanaler, mens fast-setting av nivå foretas av det nasjonale publiseringsutvalget som Universitets- og høgskolerådet (UHR) har etablert på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet.

Figur 3.5 viser andelen publikasjoner på nivå 2 og hvordan fordelingen mellom de to nivåene har utviklet seg siden 2012 for statlige og private institusjoner. For de statlige har det vært moderat vekst i andelen publikasjoner på nivå 2 siden 2015, fra om lag 20 prosent til 24 prosent i 2021. For de private har veksten vært sterkere, fra 14 prosent i 2012 til 26 prosent i 2021. Det at de private institusjonene har en mer ujevn linje skyldes trolig et langt lavere volum av publikasjoner. Både statlige og private institusjoner har økt prosentandelen fra 2020 til 2021.

Vedleggstabell V3.17 viser forfatterandelene på nivå 2 per institusjon. Høyest andel på nivå 2 i 2021 har UiO, BI, MF og NLA, alle med over 30 prosent.

Figur 3.5 Publikasjoner på nivå 2, 2011–20. Prosent

Kilde: DBH

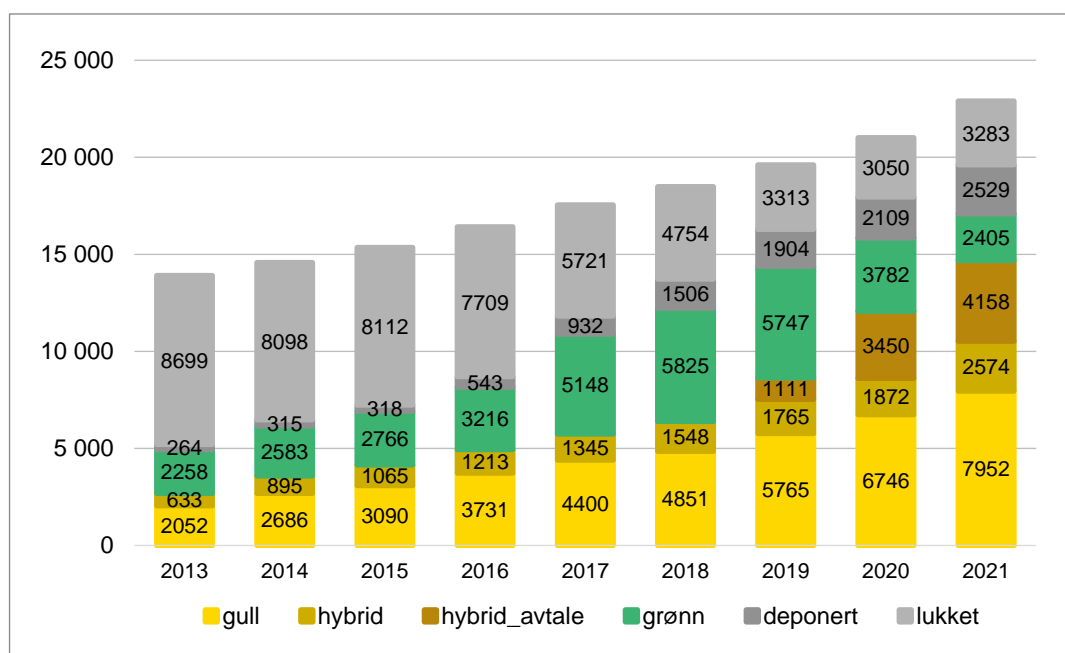
3.7 Åpen tilgang

Det er lagt stor vekt på åpen tilgang til vitenskapelige publikasjoner i Norge, og regjeringen har fastsatt nasjonale retningslinjer med et mål om full åpen tilgang innen 2024. Åpen tilgang medfører økt nytteverdi internt i forskningssektorene, blant annet gjennom bedre flyt av informasjon og forsknings resultater. Allmenn tilgang øker også potensialet for mer utstrakt bruk av forskning i offentlig og privat sektor, noe som kan føre til økt innovasjon og samfunnsmessig nytte. I tillegg kommer et potensial for kostnadsbesparelser.

Norges Forskningsråd er tilsluttet Plan S, hvor et sentralt punkt er initiativet rundt transformative publiser og les-avtaler. Avtalene er et strategisk grep for å konvertere tidsskrift til gull åpen tilgang. I 2021 var det inngåtte transformative publiser og les-avtaler med totalt ni forlag, inkludert de største. Avtalene innebærer at publisering i forlagenes tidsskrift kan gjøres åpent tilgjengelig for forfattere ved institusjoner som er tilsluttet avtalene. Effekten av disse avtalene er en stor økning i andelen publikasjoner som gjøres umiddelbart tilgjengelig. I tillegg til økt hybridpublisering bidrar disse avtalene også til økt gullpublisering. Det skjer ved at noen forlag inkluderer gulltidsskrift i avtalen. For informasjon om kostnader ved åpen publisering og avtaler se tekstboks 3.2.

Figur 3.6 viser hvor mange artikler som er publisert i et åpent tilgjengelig tidsskrift (gull), hvor mange artikler som er publisert i et abonnementsbasert tidsskrift og kjøpt fri (hybrid) innenfor eller utenfor avtaler, samt hvor mange abonnementsbaserte artikler der en versjon av artikkelen er gjort tilgjengelig i et åpent vitenarkiv (grønn). I tillegg telles avleverte artikler som enda ikke er åpent tilgjengelige (mørk grå).

Figur 3.6 Åpen tilgang i UH-sektoren 2013–2021. Antall artikler

Figuren omfatter alle UH-institusjoner, også Politi høgskolen og Forsvarets høgskole. Datagrunnlaget er hentet fra Cristin og data er kryssjekket mot en rekke datakilder. Avvik kan forekomme, se fotnote for mer informasjon.⁷

Kilde: Sikt

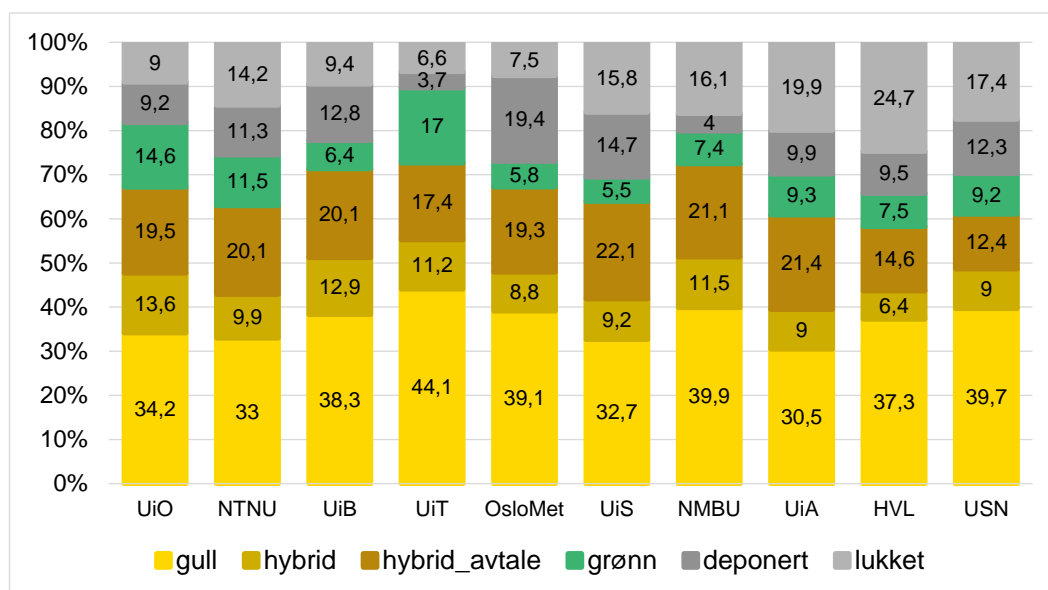
⁷ Rapporterte artikler er kryss-sjekket mot Unpaywall (kilde for data om Open Access-status på enkeltartikler), tidsskriftlister over åpne tilgangstidsskrift fra DOAJ og Scopus, samt data fra forlag i forbindelse med publiser og les-avtaler. Det må tas høyde for mangler og svakheter i kildene, disse kan gi utslag i både antall og distribusjon av de forskjellige åpen tilgang-variantene. Se mer om metoden på <https://www.openscience.no/oa-barometer/metode-beregning-av-åpen-tilgang>

Utviklingen de siste ni årene viser en betydelig reduksjon i antall og andel lukkede artikler, fra 63 prosent i 2013 til anslagsvis 23,2 prosent i 2021. En stor endring de siste årene er innslaget av hybrid publisering. Hybrid publisering innenfor avtalene, er i årets rapport markert separat som et eget segment.

Mange institusjoner har innført krav om deponering av alle institusjonens vitenskapelige artikler, men det er ingen automatikk i at deponerte artikler blir gjort tilgjengelige, selv etter sperrefristens utløp. For perioden 2013–2020 bør deponerte artikler i praksis regnes som lukket. For 2021 antas det at rundt 20 prosent av det deponerte segmentet blir grønn åpen tilgang. Denne beregningen er basert på deponerte artikler for 2020 og er et mer konservativt estimat enn tidligere. Tendensen er likevel en utflating i veksten av åpen tilgang, der andelen hybrid øker markant som en følge av publiser og les-avtaler og erstatter deler av det grønne segmentet. Dette ses i form av en stadig minkende andel grønne publikasjoner, som bare delvis erstattes av gull- og hybridpublisering.

Det eksisterer fremdeles et potensial i å frigjøre artikler fra tidligere år. Tidligere undersøkelser anslår at over halvparten av lukkede artikler (lysegrått segment) er publisert i abonnements-tidsskrift som tillater egenarkivering. Dette har Sikt beregnet ut fra SHERPA/RoMEO, som antas å være en av de mest komplette oversiktene over tidsskriftenes retningslinjer for egenarkivering. Et eksempel på dette potensialet er antallet grønne artikler publisert i 2013 som nesten er doblet siden beregningene i tilstandsrapporten i 2018. Dette har økt som følge av etterdeponering ved norske institusjoner eller at artikler er gjort åpent tilgjengelig i vitenarkiv utenfor landets grenser der det er medforfatterskap med forskere ved utenlandske institusjoner.

Figur 3.7 Åpen tilgang i UH-sektoren 2021. De ti største institusjonene. Andel

Tallgrunnlaget er hentet fra Cristin og data er kryssjekket mot en rekke datakilder. Avvik kan forekomme, se fotnote til figur 3.6 for mer informasjon.

Kilde: Sikt

Figur 3.7 gir en oversikt over de ti største institusjonene i UH-sektoren målt i antall rapporterte artikler for 2021. Som i oversikten for hele UH-sektoren, inkluderer det grønne segmentet for den enkelte institusjon også artikler som er gjort tilgjengelig i utenlandske vitenarkiv. Tallene er derfor ikke et eksakt mål på institusjonenes egeninnsats. For en oversikt over alle UH-institusjoner, se vedleggstabell V3.19.

Tekstboks 3.2 Kostnadsbilde for åpen tilgang

I 2021 utarbeidet Unit (nå Sikt) en rapport sammen med Universitets- og Høgskolerådet som belyste ulike økonomiske sider ved overgangen til åpen publisering. Den inneholdt en samlet oversikt over kostnader til lesing og publisering i UH- og instituttsektoren med basis i tall fra 2019 (Unit, 2021).

Kartleggingen viste at det til sammen ble brukt om lag 482 millioner på kjøp av tidsskrifter og publisering i 2019. Det ble brukt 307,5 millioner kroner på kjøp av lisenser for tilgang til tidsskrifter gjennom Unit sine avtaler, som også inkluderte publisering i forlagene Elsevier og Wiley. I tillegg kjøpte bibliotekene i UH-sektoren egne abonnementer til en beregnet verdi av 91 millioner kroner. Bibliotek utenfor UH-sektoren, i stor grad instituttsektoren, kjøpte egne abonnementer til en verdi av 26 millioner kroner. Det ble også brukt i underkant av 25 millioner på publisering i tilgangsåpne tidsskrifter, og det er beregnet at UH-institusjonene kjøpte hybrid åpen publisering for om lag 33 millioner.

I årene 2020-2022 har antallet publiser og les-avtaler økt, dette innebærer åpen publisering der det tidligere ble betalt for lesetilgang. Det er en krevende øvelse å bryte ned avtalene i kostnader per artikkel. Dersom man deler utgiftene til en avtale på antall åpne publikasjoner, så settes også i praksis leseverdien av avtalene til null. Et slikt regnestykke reflekterer derfor avtalenes verdi dårlig.

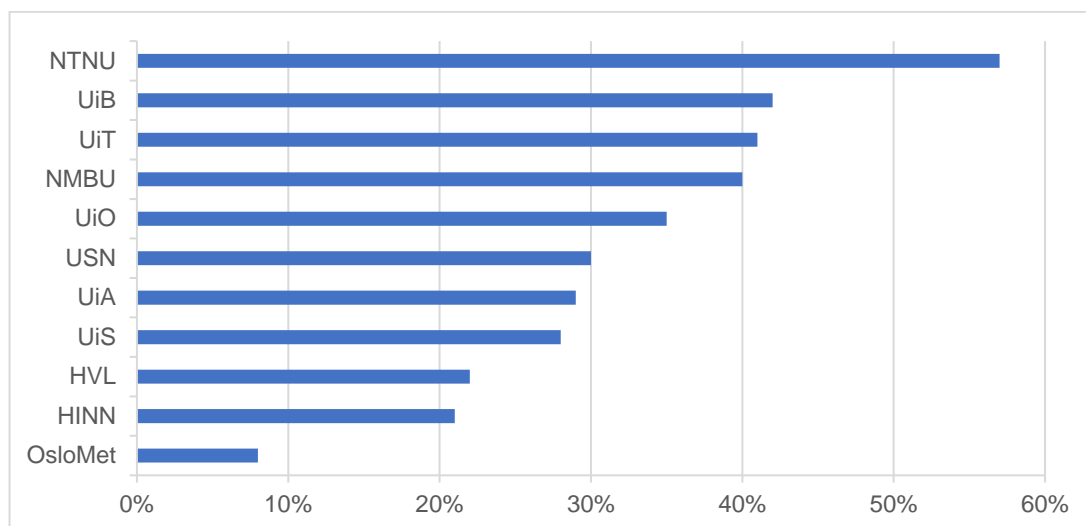
Utarbeidet av Sikt

3.8 Forskningsinnsats i MNT-fag – nasjonal styringsparameter

Datagrunnlaget for denne indikatoren er fra FoU-undersøkelsen som gjennomføres av NIFU hvert annet år. Figurene under viser data fra 2019 som også ble publisert i fjor. Resultat fra 2021-undersøkelsen vil bli publisert av NIFU høsten 2022.

Figur 3.8 viser andelen driftsutgifter til FoU i matematisk-naturvitenskapelige og teknologiske fag av institusjonenes totale FoU-utgifter. Figur 3.9 viser relativ utvikling i driftsutgifter til FoU, med nullpunkt satt i 2001.

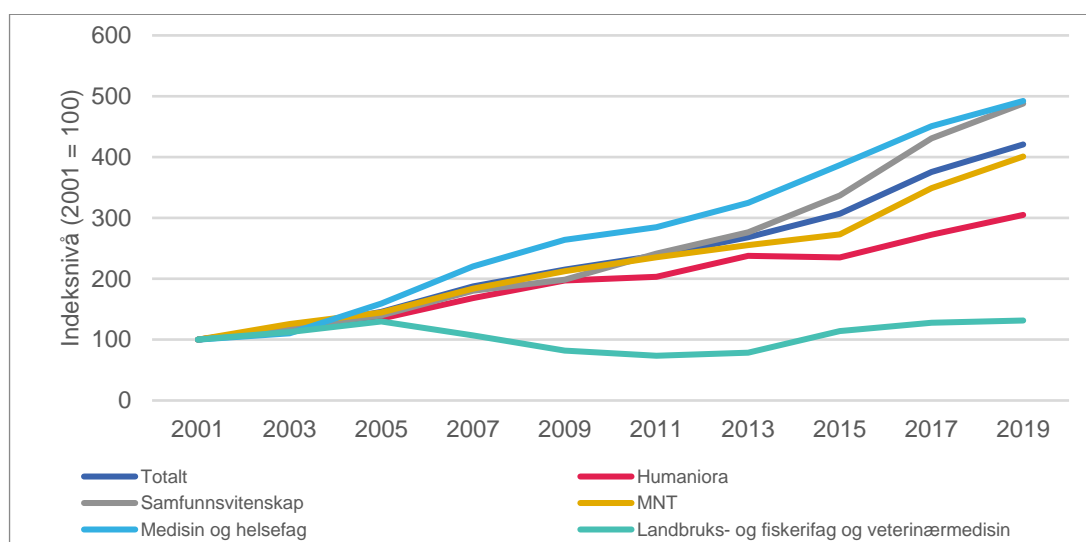
Figur 3.8 Forskningsinnsats i MNT-fag i 2019. Prosent

Prosentandel driftsutgifter til FoU innen MNT-fag, av totale driftsutgifter til FoU ved institusjonen. En del institusjoner har ikke MNT-fag. Kilde er NIFUs FoU-undersøkelse, som gjennomføres hvert oddetallsår.

Kilde: NIFU

Figur 3.9 Relativ utvikling i driftsutgifter til FoU per fagområde 2001–19

Indeks satt til 100 i 2001. Figuren viser relativ utvikling etter dette.

Kilde: NIFU, FoU-statistikk

3.9 Bidragsinntekter fra Forskningsrådet per faglig årsverk – nasjonal styringsparameter

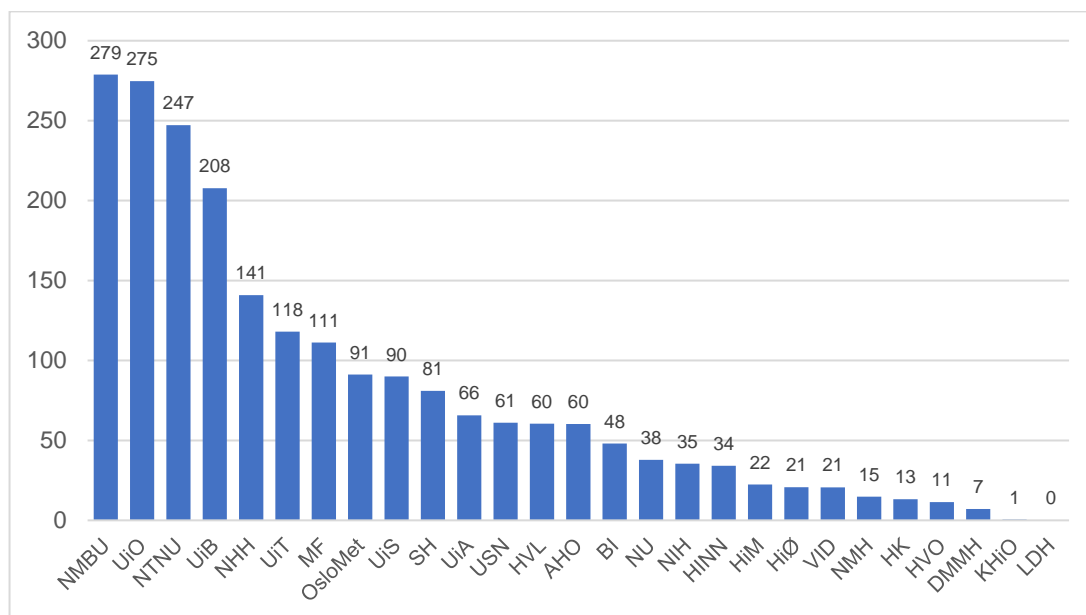
Bidragsinntekter fra Forskningsrådet er en indikator på forskningskvalitet og suksess i nasjonale konkurranser om forskningsmidler. Tildelingen fra Forskningsrådet per faglige årsverk, beregnet på bakgrunn av tall fra institusjonenes årsregnskap, økte for de fleste institusjonene i 2021 sammenlignet med 2020. Den samlede økningen for hele UH-sektoren fra 2020 til 2021 er på 535,6 millioner kroner, fra totalt 3,38 til 3,91 milliarder kroner. Samlet tildeling fra forskningsrådet til UH-sektoren er det høyeste kronebeløpet noensinne. Se også omtale i kapittel 4.3 for omtale av fordelingen mellom ulike finansieringskilder. For statlige institusjoner samlet utgjorde finansiering fra forskningsrådet åtte prosent av inntektene i 2021, mens statstilskudd utgjorde 78 prosent. Forholdet mellom finansieringskildene har vært relativt stabilt over tid.

Samtidig som det er høye inntekter fra Forskningsrådet, og også andre BOA-inntekter, ser vi i ledelseskomentarene til årsregnskapet 2021 at mange institusjoner melder om lavere bidrags- og oppdragsinntekter enn budsjettet. Men det rapporteres også om enda lavere utgifter, blant annet på grunn av lavere aktivitetsnivå som følge av koronarelaterte utsettelse og forsinkelser.

Figur 3.10 nedenfor viser at NMBU og UiO har den høyeste tildelingen fra Forskningsrådet per faglige årsverk, med henholdsvis 279 000 og 275 000 kroner. Deretter følger NTNU og UiB med 247 000 og 208 000 kroner. Disse fire institusjonene mottar til sammen nærmere 80 prosent av Forskningsrådets bevilgninger til de statlige UH-institusjonene. Tar vi med UiT i et slik regnestykke, mottar disse fem om lag 85 prosent av bevilgningen i 2021.

NHH mottok over 141 000 kroner per faglige årsverk i 2021, dette er en kraftig økning fra 2020 (102 000), men noe lavere enn i 2019 (166 000). Andre institusjoner med sterk prosentvis vekst fra 2020 til 2021 er HiØ, UiS og NMH. Se vedleggstabell V3.23 for tilsvarende data i tidsserie 2012–2021 og endring i prosent siste år.

Figur 3.10 Tildeling fra Forskningsrådet per faglig årsverk 2021. 1000 kr

Kilde: DBH

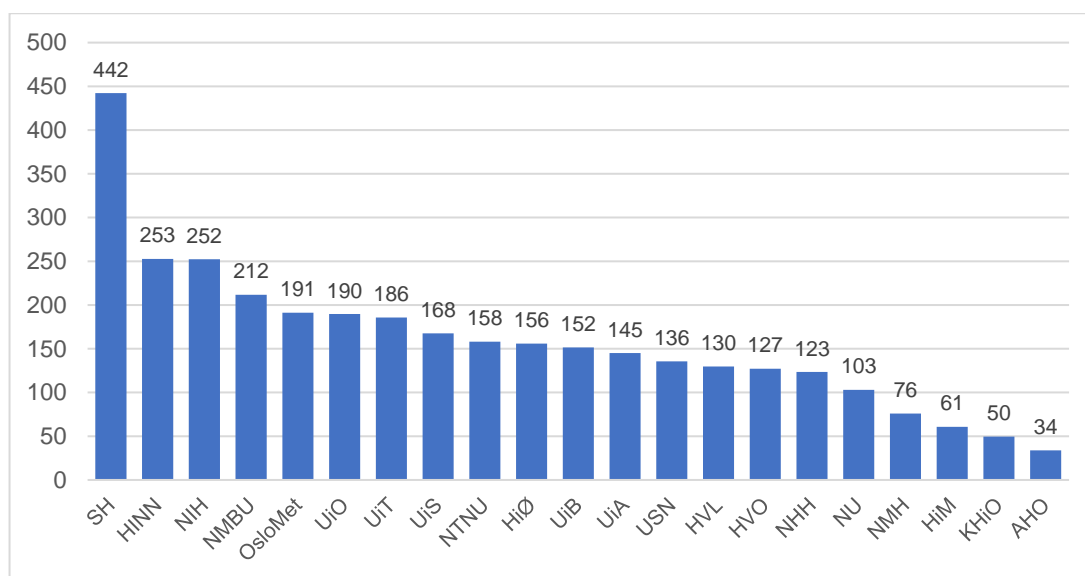
3.10 Andre bidrags- og oppdragsinntekter per faglig årsverk – nasjonal styringsparameter

Bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet utenom Forskningsrådet, regionale forskningsfond og EU (andre BOA-inntekter) er en indikasjon på UH-sektorens samspill med samfunnet. I andre BOA-inntekter inngår midler til både utdanning og FoU fra et bredt spekter av kilder og samarbeidspartnere i privat næringsliv, offentlig sektor og frivillige organisasjoner.

Andre BOA-inntekter er jevnere fordelt mellom institusjonene enn midler fra Forskningsrådet og EU. Samlet sett hentet statlige universiteter og høyskoler inn nærmere 3,9 milliarder kroner i andre BOA-inntekter i 2021. Dette er om lag 300 millioner mer enn i 2020 og det høyeste nivået på BOA-inntekter i tiårsperioden, jf. vedleggstabell V3.25.

Av figur 3.11 fremgår det at SH hadde klart høyest andre BOA-inntekter per faglige årsverk i 2021. Deretter følger HINN og NIH av de statlige institusjonene, med henholdsvis 253 000 og 252 000 kroner i 2021. NMBU, OsloMet og UiO ligger på rett over og under 200 000 kroner per faglige årsverk. Som vi har observert tidligere er det store forskjeller i andre BOA-inntekter blant de private institusjonene. Høyest ligger Høgskulen for grøn utvikling (HGUT) med 426 000 og ATH med 308 000. BI ligger også høyt med 231 000 kroner per faglige årsverk. Se vedleggstabell V3.24 for detaljer per institusjon.

Figur 3.11 Andre bidrags- og oppdragsinntekter per faglig årsverk 2021, statlige inst. 1000 kroner.

Kilde: DBH

Andre BOA-inntekter utgjorde i 2021 165 000 kroner per faglig årsverk i gjennomsnitt i statlig del av UH-sektoren. Dette er det høyeste gjennomsnittstallet i tiårsperioden 2012–2021. Andre BOA-inntekter per faglig årsverk varierer mye mellom institusjonene. Høyest ligger HINN og NIH med rundt 252 000 per faglig ansatt, mens universitetene ligger 145 000 (UiA) til 212 000 (NTNU). Se vedleggstabell V3.24.

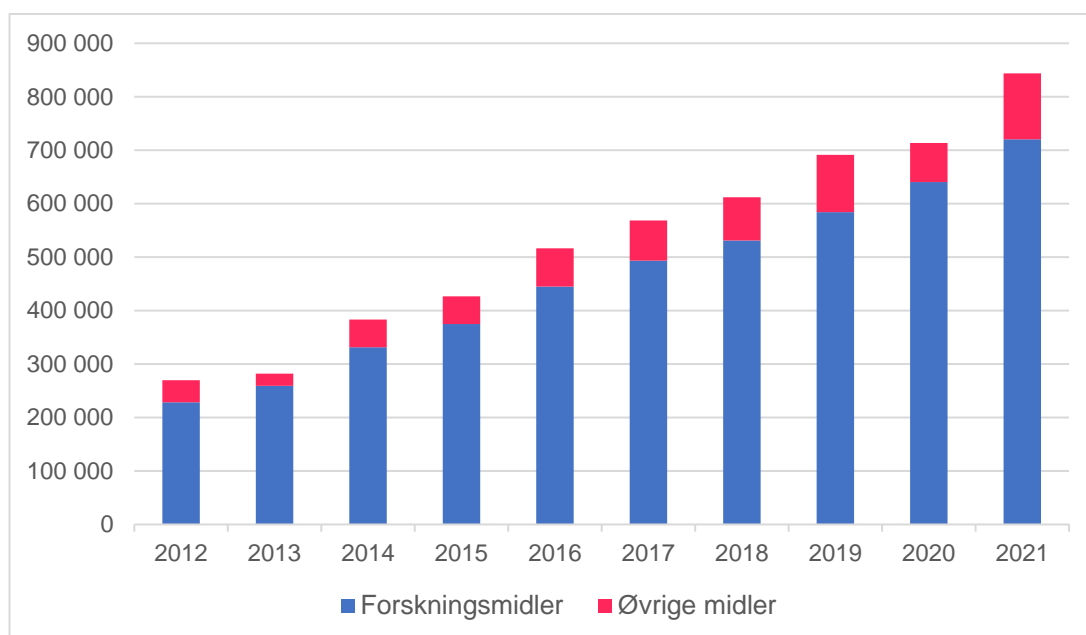
3.11 Midler fra deltakelse i EU-prosjekter

Figur 3.12 viser hvor mye norske universiteter og høyskoler mottok i midler fra EU i perioden 2012–21, basert på rapportering til DBH fra institusjonene. Forskningsmidlene tilsvarer 720 millioner kroner i 2021, og har økt med 12 prosent fra 640 millioner kroner i 2020. Figuren viser at det har vært en jevn årlig vekst i tiårsperioden, men at veksten i 2021 er markert større enn de foregående årene. En årsak til denne veksten er at norske UH-institusjoner har hatt en positiv utvikling med økt uttelling fra Horisont 2020 gjennom programperioden. Selv om programperioden i prinsippet varte til 2020, ble det lyst ut midler også for 2021 i *Green Deal*. Her hadde norske institusjoner god uttelling. Dette, samt periodiseringstekniske forhold, forklarer mye av økningen for 2021. Gjennomgang av tilsvarende data fra EU viser at tildelingene til Norge har økt mer enn veksten i programmet de siste årene i programperioden.

De øvrige midlene utgjør 123 millioner kroner fra andre EU-programmer i 2021, også dette et rekordstort beløp sammenlignet med tidligere år. I hovedsak er dette prosjektmidler i Erasmus+ og EUs program for å fremme sosial og økonomisk integrasjon over landegrensene gjennom regionalt samarbeid (Interreg), som siden 2017 har gitt uttelling i finansieringssystemet for universiteter og høyskoler.

Om vi ser på tildeling fra EU per faglig årsverk er det UiO og UiB som ligger klart høyest med henholdsvis 65 000 og 63 000. Deretter følger NMBU med 50 000 og NTNU med 44 000. Se vedleggstabell V3.27 for tildeling fra EU per faglig årsverk i tidsserie per institusjon.

Figur 3.12 Midler fra EU 2012–21. 1000 kr

Tall fra institusjonens årsregnskap med noter (Note 1). Dette er midler som er inntektsført som mottatt i løpet av regnskapsåret. Inntektsføring for et prosjekt skjer i takt med hva som er påløpt av kostnader på prosjektet.

Kilde: DBH

Tekstboks 3.3 Horisont Europa 2021–2027

Horisont Europa startet opp 1. januar 2021. Dette er verdens største forsknings- og innovasjonsprogram og en videreføring av Horisont 2020. De to viktigste nyhetene er lanseringen av samfunnsoppdrag (missions) og etableringen av Det europeiske innovasjonsrådet (EIC). Missions skal bidra med konkrete løsninger for utvalgte samfunnsutfordringer og EIC skal støtte banebrytende og innovative teknologier med kommersialiseringspotensial.

Koblingen mellom Horisont Europa og andre EU-programmer skal styrkes. Utvidelsen av European Universities initiative til også å omfatte forskning, er et viktig brobyggingsinitiativ mellom Horisont Europa og Erasmus+. Marie Skłodowska-Curie Actions og Det europeiske instituttet for innovasjon og teknologi (EIT) er også aktiviteter under Horisont Europa som i særlig grad bygger bro mellom forskning, innovasjon og utdanning.

For universiteter og høyskoler er det store muligheter for prosjektfinansiering og nettverksbygging innenfor alle søylene i Horisont Europa. Under søylen for *Fremragende forskning* spiller UH-sektoren hovedrollen. Godt over halvparten av budsjettet til Horisont Europa kanaliseres gjennom søylen for *Globale utfordringer og konkurransedyktig næringsliv*. UH-institusjonene vil spille en sentral rolle i disse prosjektene, der de typisk vil inngå i prosjektkonsortierer sammen med partnere fra forskningsinstitutter, næringsliv, offentlig sektor og aktører fra sivilsamfunnet. Under søyle III *Innovativt Europa* finner man ordningen EIT som har et todelt mål; økt innovasjon og entreprenørskap ved UH-institusjoner og synliggjøring av UH-institusjonenes rolle i utviklingen av regionale økosystemer for innovasjon.

Fra *Globale utfordringer og konkurransedyktig næringsliv* vil de fem målrettede samfunnsoppdragene – *missions* - (klima, kreft, hav, byer og jordhelse) bli finansiert. Det vil også bli lagt til rette for nye og kraftfulle partnerskap med potensial for samfinansiering fra Horisont Europa, europeisk næringsliv og nasjonale forskningsfinansierer. Målsettningen og oppbyggingen av ordningene samsvarer godt med tilsvarende ordninger i Erasmus+, blant annet partnerskap og innovasjonsallianser. Dette åpner opp for komplementær aktivitet og utvikling av synergier mellom Erasmus+ og Horisont Europa.

Illustrasjon: Programstruktur i Horisont Europa (2021–2027)

Horisont Europa		
Totalbudsjett: 95,5 mrd. euro		
 Fremragende forskning (25 mrd. euro)	 Globale utfordringer og konkurransedyktig næringsliv (53,5 mrd. euro)	 Innovativt Europa (13,6 mrd. euro)
Det europeiske forskningsrådet (ERC) (16,0 mrd. euro)	Klynger 1. Helse (8,2 mrd. euro) 2. Kultur, kreativitet og inkluderende samfunn (2,3 mrd. euro) 3. Samfunnsikkerhet (1,6 mrd. euro) 4. Digitalisering, næringsliv og romvirksomhet (15,3 mrd. euro) 5. Klima, energi og mobilitet (15,1 mrd. euro) 6. Mat, bioøkonomi, naturressurser, landbruk og miljø (9,0 mrd. euro)	Det europeiske innovasjonsrådet (EIC) (10,1 mrd. euro)
Marie Skłodowska-Curie Actions (MSCA) (6,6 mrd. euro)		Økosystemer for innovasjon (0,5 mrd. euro)
Forskningsinfrastruktur (2,4 mrd. euro)		Det europeiske instituttet for innovasjon og teknologi (EIT) (3,0 mrd. euro)
EUs felles forskningscentre (JRC) (2,0 mrd. euro)		
Bredere deltakelse og styrking av Det europeiske forskningsområdet (3,4 mrd. euro)		

Tekstboks 3.3 Horisont Europa, fortsettelse

Horisont Europa er et viktig virkemiddel for å nå norske forsknings- og innovasjonspolitiske målsettinger. Deltagelse i Horisont Europa bidrar til økt vitenskapelig kvalitet, økt verdiskaping, digitalisering og omstilling av norsk næringsliv og bærekraftige løsninger på nasjonale og globale samfunnsutfordringer. Den norske deltakelsen i Horisont Europa ligger så langt på et svært høyt nivå. Om vi presterer like godt i fortsettelsen ligger vi godt an til å nå målet om en norsk retur på 2,8 prosent.

Utarbeidet etter innspill fra Forskningsrådet

3.12 Finansiering fra Det europeiske forskningsråd

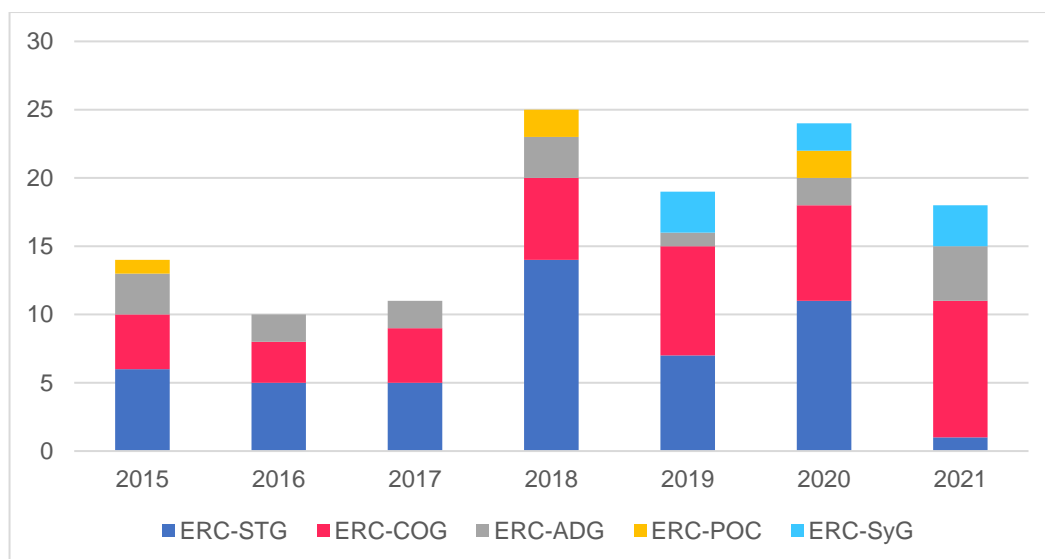
Norske forskere har de senere årene fått betydelig bedre uttelling i EUs forsknings- og innovasjonsprogram Horisont 2020 (H2020). Det europeiske forskningsrådet, ERC, som er del av programmet, er en av de mest krevende konkurransearenaene norske forskere deltar på. I gjennomsnitt får 12–14 prosent av alle søkere innvilget sin søknad.

I H2020 har norske forskere fått bevilget 205,1 millioner euro fra ERC, det er en samlet returandel på 1,53 prosent av det samlede programmet (per november 2021). Den årlige norske returandelen var lavest de tre første årene med et gjennomsnitt på 1,1 prosent. I perioden 2018–2020 var den samlede norske returandelen på 2,17 prosent og returandelen for utlysningene i ERC sitt arbeidsprogram for 2020 var 2,38 prosent. Dette viser en klar positiv utvikling for norsk forskning.

Antallet søknader som sendes inn fra Norge, har økt siden oppstarten av Horisont 2020. Til utlysningene i ERCs arbeidsprogram for 2020 ble det sendt inn vel 200 søknader med norsk koordinator, dobbelt så mange som i 2016. Mange av dem som søker ERC er forskere ved sentre for fremragende forskning (SFF) eller har fått finansiering som unge forskertalenter. Blant norske forskere er det de unge som gjør det best i ERC, og 41 prosent av de norske mottakerne er kvinner.

Figur 3.13 viser signerte ERC-kontrakter med norsk prosjektleder i Horisont 2020. Starting grants (StG) er for forskere med 2–7 års erfaring etter ph.d., og Consolidator grants (CoG) 7–12 år etter ph.d. Formålet med disse to konkurransearenaene er å gi talentfulle unge forskere en sjanse til å etablere seg som selvstendige forskere. 71 prosent av de norske ERC-søknadene er til StG og CoG, og utgjør 82 prosent av de innvilgede norske prosjektene i perioden 2014–2020. Det var spesielt stor norsk suksess for Starting grants i 2018, da 2,7 prosent av de innvilgede prosjektene var norske. En medvirkende årsak var at hele fire ERC-vinnere som opprinnelig søkte fra et annet land, tok med seg prosjektet til en norsk institusjon.

Figur 3.13 Antall norske ERC-prosjekter per år og ordning. 2015–2021

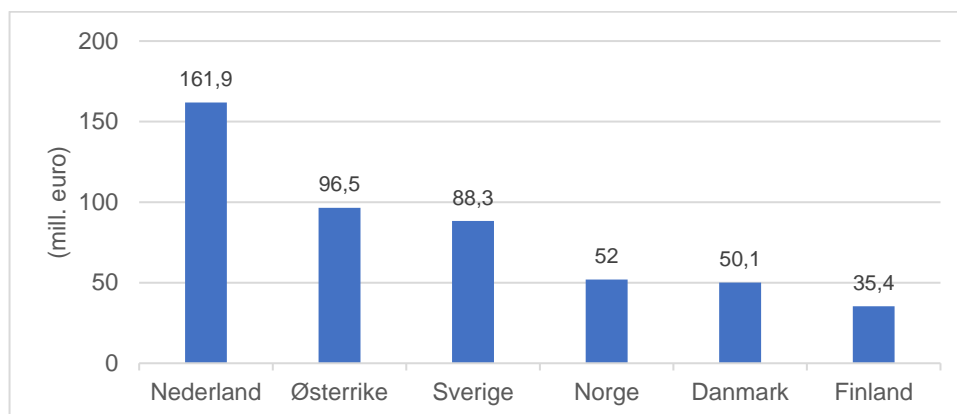
Norske prosjektledere (*principal investigators*) i innvilgede ERC-prosjekter fordelt på søknadskategori og år for undertegnet kontrakt i Horisont 2020. ERC har 8-10 måneder behandlingstid så det går rundt ett år fra søknadsfrist til kontrakt undertegnes, derfor viser figuren ingen signerte kontrakter i 2014.

Kilde: eCorda kontraktsdatabasen (Europakommisjonen)

ERC-vinnere er ettertraktede, og det er særlig de unge forskerne som benytter ERC grants til å etablere seg ved ønsket universitet. I Horisont 2020 er det ti forskere som har flyttet ERC-prosjektet sitt til Norge og to som har flyttet ut.

Figur 3.14 Illustrerer norsk suksess i utlysningene i ERCs arbeidsprogram for året 2020. Den viser euroverdien til kontraktene for Norge og barometerlandene.⁸

Figur 3.14 Tildeling i ERC for Norge og utvalgte land (barometerlandene), mill. euro, 2020

Kilde: eCordas H2020 kontraktsdatabase (Europakommisjonen)

Forskere med mer enn ti års erfaring kan søke om Advanced grants (AdG). I Norge utgjør de 25 prosent av søknadene og 13 prosent av de innvilgede prosjektene. Advanced grants har lavere utlyst budsjett og færre søknader enn de to andre individuelle ordningene. Alle søknadstypene har årlige utlysninger. Synergy grants er for to til fire prosjektledere («principal investigators») uavhengig av erfaringsnivå, og ble gjeninnført i ERC-arbeidsprogrammet i 2018. De utgjør fire prosent av norske søknader og fem prosent av norske tildelinger. Proof-of-Concept (PoC) er lite benyttet i Norge, det er bare forskere som har ERC-grant som kan søke om PoC. Interessen har imidlertid tatt seg opp de senere årene og det er innvilget fire prosjekter med fem deltakelser i løpet av H2020. Én forsker har fått innvilget to PoC-prosjekter.

UiO er klart størst når det gjelder ERC, med UiB som en klar nummer to. UiO har 44 prosent av de koordinerte prosjektene og UiB har 21 prosent. Resten av prosjektene er fordelt på 16 institusjoner. Samlet har de fire gamle breddeuniversitetene (UiO, UiB, NTNU og UiT) 82 prosent, instituttsektoren ti prosent, helsesektoren én prosent, og resten av UH-sektoren syv prosent.

⁸ Barometerlandene er definert av Forskningsrådet og er Danmark, Finland og Sverige, Nederland og Østerrike.

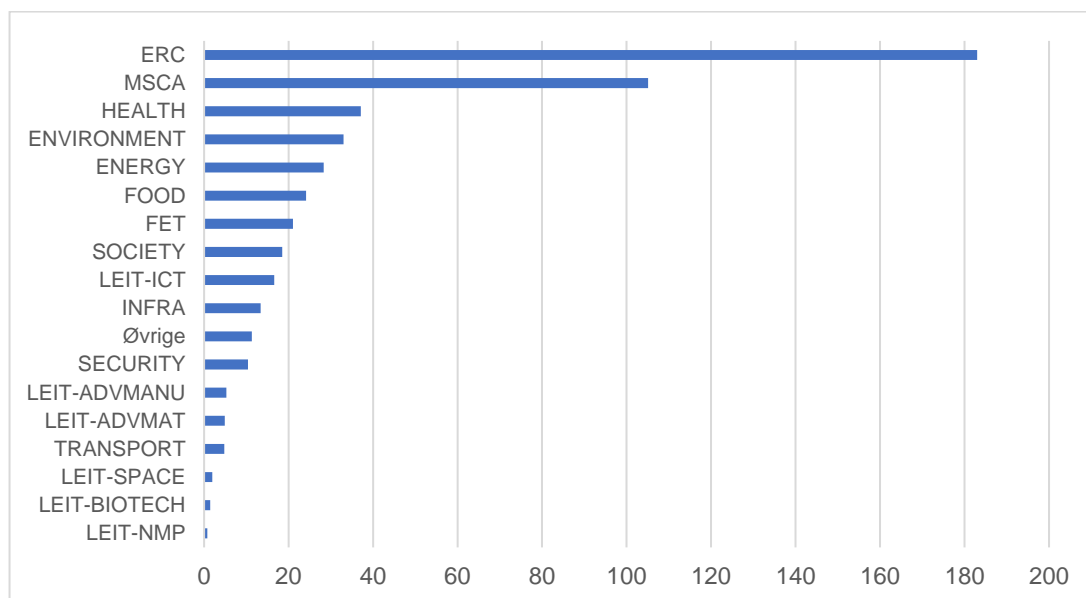
3.13 Verdien av Horisont 2020-kontraktene per FoU-årsverk – nasjonal styringsparameter

Rammeprogrammet Horisont 2020 (2014–2020) er nå avsluttet. Norske aktører mottok totalt 1,67 milliarder euro fra Horisont 2020, mens det samlede budsjettet for prosjekter med norsk deltakelse er på hele 11,3 milliarder euro. Vi har så langt ikke mottatt resultater fra det nye rammeprogrammet Horisont Europa.

Fra Horisont 2020 har det gått 521 millioner euro til de norske aktørene i UH-sektoren. Det utgjør 31 prosent av de totale midlene som norske miljøer har mottatt. Totalbudsjettet for prosjektene med deltakelse fra UoH-sektoren er på 3,7 milliarder euro.

Nesten to tredjedeler av midlene til UH-sektoren kommer fra utlysninger i programmene innenfor fremragende forskning, mens nærmere en tredjedel kommer fra Samfunnsutfordringer i Horisont 2020. Aller mest har de konkurrert seg til i ERC (Det europeiske forskningsrådet), deretter følger MSCA (Marie Skłodowska Curie actions).

Figur 3.15 Innvilget støtte til UoH-sektor per program i signerte kontrakter i H2020 (millioner euro)

Kilde: eCordas H2020 søknadsdatabase (Europakommisjonen)

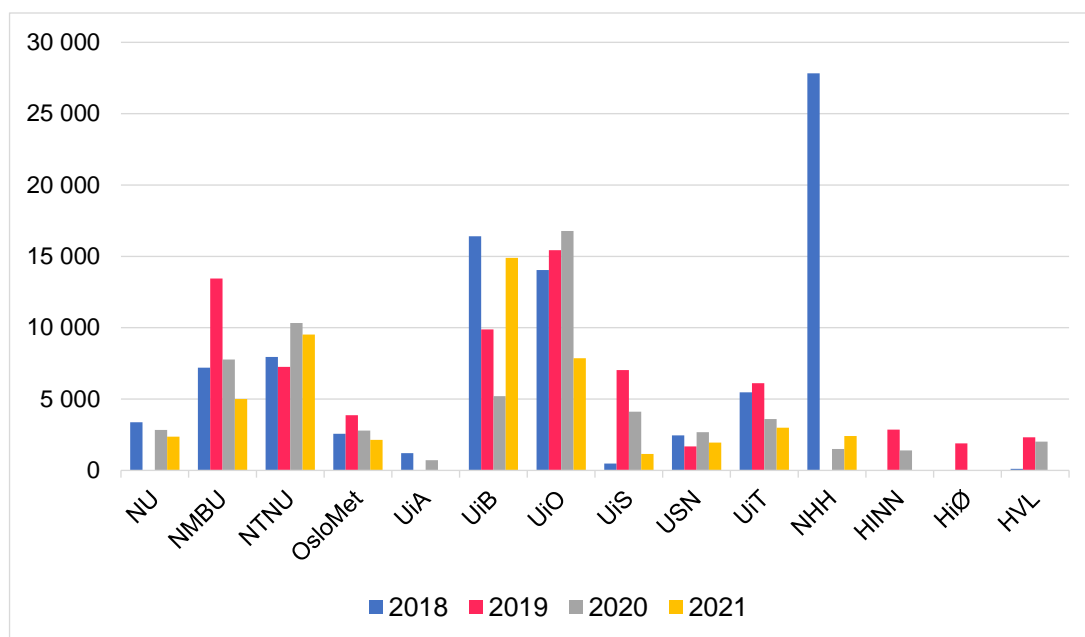
Norge gjorde det godt i den siste utlysningen i Horisont 2020 knyttet til Green Deal med en retur på hele 49 millioner euro. Det tilsvarer en norsk returandel på nesten fem prosent. Verdien av prosjektene med norske deltakelse i Green Deal er på 357 millioner euro. UoH-sektorens andel av de totale midlene som gikk til Norge i Green Deal-utlysningene var imidlertid på kun 11 prosent.

Forskning og innovasjon er viktig for det pågående grønne og digitale skiftet. Det er stor variasjon i hvilken grad aktørene i sektoren deltar på relevante områder i EUs rammeprogram, jf. figur 3.15 ovenfor.

Blant aktørene i UH-sektoren er det UiO (177 mill. euro), NTNU (142 mill. euro) og UiB (99 mill. euro) som har mottatt mest midler. Til sammen har disse tre store hentet inn 80 prosent

av alle midlene til norske universiteter og høyskoler. Fordelt på FoU-årsverk er det UiB, NTNU og UiO som ligger høyest i 2021, jf. figur 3.16.

Figur 3.16 Verdien av Horisont 2020-kontrakter per FoU-årsverk 2018–21. Euro

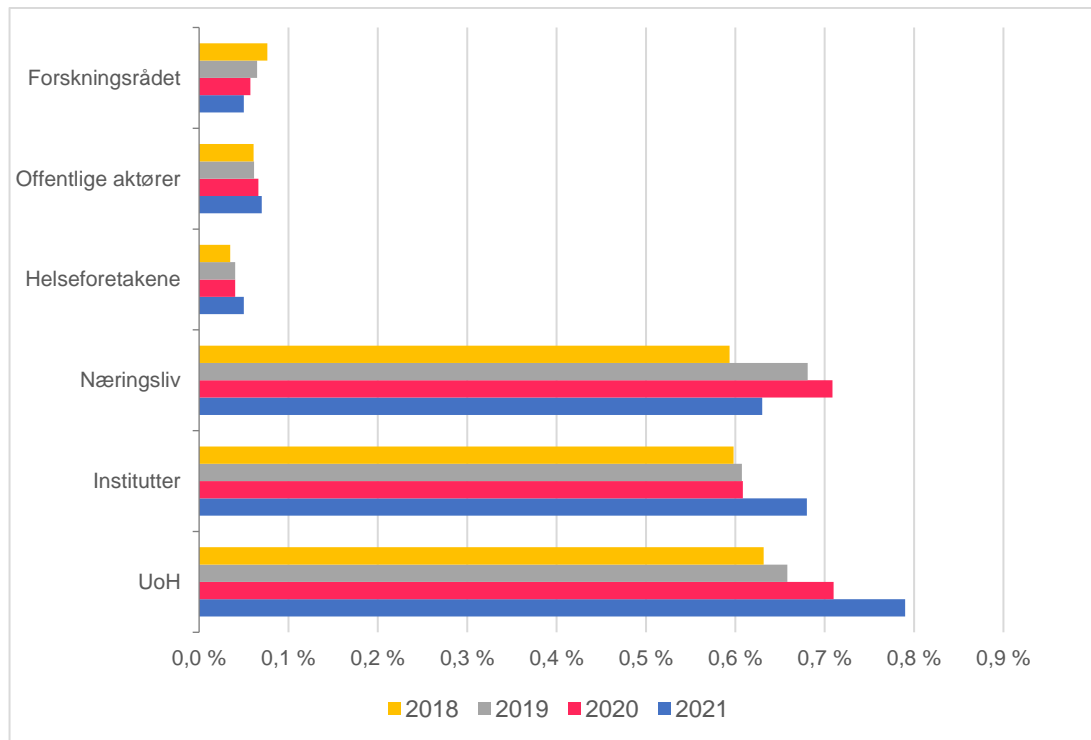
H2020-resultater fordeles på år ved bruk av kontraktssigneringsåret. Tall fra eCordas er oppdatert per april 2020. For 2020 mangler enkelte kontraktsresultater. FoU-årsverk for 2013 brukes i utregningen for 2014–15. FoU-årsverk for 2015 brukes i utregningen for 2016–17. FoU-årsverk for 2017 brukes i utregningen for 2018–19. FoU-årsverk for 2019 brukes i utregningen for 2020. NIFU definerer FoU-årsverk noe ulikt DBH, da de benytter den tiden det faglige personalet bruker til FoU. Videre er faglige ledere inkludert, mens bl.a. bistillinger ikke er inkludert fordi NIFU bare teller personer med minst 25 prosent stilling.

Kilde: Forskningsrådet og NIFU

I regjeringens EU-strategi fra 2014 ble det satt som ambisjon at Norges andel av de utlyste konkurranseutsatte midlene (returandel) fra Horisont 2020 skulle øke til 2 prosent. Den norske returandelen endte på rekordhøye 2,53 prosent, etter å ha økt jevnt de siste årene. Regjeringens ambisjon om 2 prosent returandel for Norge i Horisont 2020 for hele programperioden er dermed nådd med god margin. Med en returprosent på 2,53 har Norge hentet inn en større andel av de utlyste midlene i Horisont 2020 enn Finland (2,24), men en lavere andel enn Sverige (3,44) og Danmark (2,64). Målt mot antall FoU-årsverk er det derimot Norge som har hentet inn mest midler av disse landene.

UH-sektoren har 6 154 deltakelser i søknadene og 888 i prosjektene. Det gir en suksessrate på 14,1 prosent. Suksessraten angir hvor stor andel av alle deltakelsene i søknadene som inngår i prosjektene som ble finansiert. Norsk suksessrate ligger samlet under snittet for alle deltakende land i søylen fremragende forskning, men godt over gjennomsnittet innenfor søylen samfunnsutfordringer og i søylen industrielt lederskap.

Figur 3.17 Totale returandeler per sektor 2018–2021. Prosent

Tall for 2020 er oppdatert per april 2020. Figuren omfatter resultater for offisielle partnere i søknadene (beneficiaries), og inkluderer ikke resultater for evt. tredjepartnere/assosierte partnere. Offentlige virksomheter: Kommuner og kommunale etater, fylker, departementer, offentlige organer (hovedsakelig ekskl. statlige og kommunale aksjeselskap). Merk at de fleste statlige og kommunalt eide aksjeselskaper inngår i hhv. instituttsektoren og næringslivssektoren. Statlige låneinstitutter og banker inngår i næringslivssektoren.

Kilde: eCordas H2020 søknadsdatabase (Europakommisjonen)

3.14 Sikring og bevaring av universitetsmuseene – nasjonal styringsparameter

Det er seks universitetsmuseer i Norge: Kulturhistorisk museum og Naturhistorisk museum ved UiO, Universitetsmuseet i Bergen ved UiB, Vitenskapsmuseet ved NTNU, Tromsø museum – Universitetsmuseet ved UiT, og Arkeologisk museum ved UiS.

Nasjonal styringsparameter måler graden av sikring av museenes magasinarealer og bevaring av objekter eller samlinger etter gitte kriterier. Når det gjelder sikring, rapporterer institusjonene prosentandel av arealet som er sikret etter følgende kriterier: skallsikring, tyverisikring, brannsikring, vannskaderisiko, samt rutiner og beredskap. På området bevaring rapporterer institusjonene prosentandel av det totale antallet objekter/samlinger som har tilfredsstillende grad av bevaring etter følgende kriterier: luftfuktighet og temperatur, lysforhold, aktiv konservering, og preventiv konservering. Vurderingene gjøres skjønnsmessig, og kultur- og naturhistoriske samlinger vurderes hver for seg.

Tabell 3.2 viser institusjonenes rapportering på sikring og bevaring for 2021 for tre av de nevnte kriteriene fordelt på kulturhistoriske- og naturhistoriske samlinger/museer. Som for tidligere år fremstår risiko for vannskade som den største utfordringen for de fleste museene. I vurderingen av rutiner og beredskap er det stor forskjell mellom institusjonene, fra 95 prosent ved UiTs naturhistoriske samlinger til 33 prosent ved UiO. UiT og UiS melder om 90 prosent tilfredsstillende rutiner ved de kulturhistoriske samlingene. Det er også store forskjeller i vurderingen av tilfredsstillende sikring og bevaring når det gjelder luftfuktighet og temperatur, fra 12 prosent ved UiTs naturhistoriske samlinger til 94 prosent ved NTNU.

Sammenlignet med 2020 ser vi at NTNUs kulturhistoriske samlinger har forbedret seg noe, fra 45 prosent tilfredsstillende sikring og bevaring for vannskader i 2020, til 59 prosent i 2021. Det er en økning fra 60 prosent tilfredsstillende rutiner og beredskap i 2020 til 80 prosent i 2021. Graden av tilfredsstillende luftfuktighet og temperatur er på 95 prosent både i 2020 og 2021. Vi ser også at UiB rapporterer bedring for de kulturhistoriske samlingene fra 2020; med tilfredsstillingsgrad på 75 prosent for vannskader, og 80 prosent for rutiner og beredskap i 2020. Tilsvarende tall for 2021 er 80 prosent (vannskader) og 85 prosent (rutiner). For de øvrige samlingene og museene ser vi at det i stor grad rapporteres like tall fra 2020 til 2021.

Vedleggstabellene [V3.42](#), [V3.43](#), [V3.44](#) og [V3.45](#) gir detaljert informasjon om bevaring og sikring, mens [V3.46](#) viser utvikling og status for formidling ved universitetsmuseene.

Tabell 3.2 Graden av tilfredsstillende sikring og bevaring 2021, utvalgte kriterier. Prosent

	Kulturhistoriske samlinger/museum					Naturhistoriske samlinger/museum			
	NTNU	UiB	UiO	UiS	UiT	NTNU	UiB	UiO	UiT
Vannskaderisiko (%)	59	80	85	55	53	82	60	44	17
Rutiner og beredskap (%)	80	85	74	90	90	60	80	33	95
Luftfuktighet og temperatur (%)	95	80	97	50	21	94	90	50	12

Kilde: DBH

4 Styring, økonomi og personal

Dette kapitlet tar for seg styrings- og ledelsesmodellen ved universiteter og statlige høyskoler, institusjonenes ulike finansieringskilder, samt nøkkeltall om ansatte etter stillingsgrupper og kompetansenivåer. To underkapittel gjelder nasjonale styringsparametere: Andelen kvinner i faglige toppstillinger og andelen midlertidig ansatte i undervisnings- og forskningsstillinger. Nytt i årets rapport er kapittel 4.2 om NOKUTs tilsyn med systematisk kvalitetsarbeid.

4.1 Styrings- og ledelsesmodell ved universiteter og høyskoler

Våren 2021 la regjeringen frem Meld. St. 19 (2020–2021) *Styring av statlige universiteter og høyskoler* og endringer i universitets- og høyskoleloven. Her slås det fast at de statlige UH-institusjonene skal styres etter overordnede og institusjonstilpassede målsettinger. Institusjonene skal fortsatt selv bestemme hvilken ledelsesmodell de skal ha, jf. Lov om universiteter og høyskoler.

Gjeldende Lov om universiteter og høyskoler fastsetter at styret er det øverste organet ved institusjonen. Styret ved de statlige institusjonene har normalt elleve medlemmer, hvorav fire er valgt blant ansatte i undervisnings- og forskerstillinger, ett er valgt blant de teknisk-administrativt ansatte, to er valgt blant studentene og fire oppnevnt av Kunnskapsdepartementet (KD). Styremedlemmer valgt av KD er listet opp på departementets nettsider.⁹ Kravene i likestillingsloven om representasjon av begge kjønn skal være oppfylt. Styremedlemmene velges/utnevnes for fire år. Loven angir to alternative styrings- og ledelsesmodeller på institusjonsnivå for de statlige institusjonene:

- Ekstern styreleder utpekt av departementet, styret ansetter rektor på åremål (hovedmodell)
- Rektor velges av de ansatte og studentene. Rektor er styrets leder

Tabell 4.1 Styringsform ved statlige høyere utdanningsinstitusjoner

Ekstern styreleder og ansatt rektor	Valgt rektor som styrets leder
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo (AHO)	Høgskolen i Molde, vitenskapelig høgskole i logistikk (HiM)
Høgskolen i Innlandet (HINN)	Høgskulen i Volda (HVO)
Høgskulen på Vestlandet (HVL)	Kunsthøgskolen i Oslo (KHiO)
Nord universitet (NU)	Norges idrettshøgskole (NIH)
Norges handelshøgskole (NHH)	Norges musikkhøgskole (NMH)
Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU)	Sámi allaskuvla / Samisk høgskole (SH)
Norges teknisk- naturvitenskapelige universitet (NTNU)	Universitetet i Agder (UiA)
OsloMet – storbyuniversitetet (OsloMet)	Universitetet i Bergen (UiB)
Universitetet i Stavanger (UiS)	Universitetet i Oslo (UiO)
Universitetet i Sørøst-Norge (USN)	
Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet (UiT)	
Høgskolen i Østfold (HiØ)	

⁹ <https://www.regjeringen.no/no/dep/kd/org/styrer-rad-og-utvalg/styrer-til-tre-universiteter-og-fire-vit/id568047/>

4.2 Tilsyn med systematisk kvalitetsarbeid – bruk av datakilder

Universiteter og høyskoler har selv ansvaret for utdanningskvaliteten i sine studietilbud. Institusjonene er pålagt å ha et system for kvalitetssikring og en strategi for å sikre og utvikle utdanningskvaliteten. NOKUT fører periodisk tilsyn med institusjonenes systematiske kvalitetsarbeid hvert 8. år for å se om institusjonene ivaretar dette ansvaret på en tilfredsstillende måte. I prosjektet som er beskrevet her har NOKUT undersøkt hvordan noen utdanningsinstitusjoner bruker datakilder for å dokumentere sitt kvalitetsarbeid, heretter omtalt som kilder (NOKUT, 2020). To spørsmål har stått sentralt:

Hvilke typer kilder ligger i institusjonenes dokumentasjon? Her har NOKUT sett nærmere på de ulike typer av kilder institusjonene har brukt, og hvordan kildene skiller seg fra hverandre.

Hvordan er kildene koblet til institusjonenes kvalitetsområder? Her har NOKUT sett nærmere på institusjonens håndtering av kilder, ved å undersøke hvordan institusjonene knytter kildene til et konkret kvalitetsområde, som for eksempel inntakskvalitet, relevans kvalitet og rammekvalitet.

Målet med prosjektet har vært å se nærmere på dokumentasjonen NOKUT får fra institusjonene i forbindelse med tilsyn, og få en større forståelse rundt hvordan akkrediterte høyskoler bruker kilder. Datamaterialet kommer fra Høgskolen Kristiania, Høgskolen i Østfold, Høgskulen i Volda, Høgskolen i Molde og Samisk høgskole. Alle var en del av NOKUTs periodiske tilsyn i 2020. Institusjonene samler inn mange ulike kilder, hovedvekten ligger på studentundersøkelser. Innsamling og bruk av kilder foregår på alle nivåer i organisasjonene og kildene har ulike funksjoner. Kildene er også i ulik grad koblet til høyskolenes kvalitetsområder. Analysen av det innsendte materialet og erfaringene fra tilsynene, peker på flere problemstillinger for bruk av kilder:

- Spenning mellom formelt og uformelt kvalitetsarbeid - I henhold til krav i studiekvalitetsforskriften, skal utdanningsinstitusjonene sikre tilfredsstillende dokumentasjon av kvalitetsarbeidet. Alle høyskolene har etablert mandater og maler for hva og hvordan de skal rapportere. Rapporteringen er i stor grad deskriptiv. Samtidig er den uformelle, gjerne muntlige rapportering i kvalitetsarbeidet, en vesentlig del av institusjonenes kvalitetssystem. Institusjonene må finne en hensiktsmessig balansegang mellom det uformelle og det som må dokumenteres og analyseres.
- Styringskvalitet - mer behov for kvalitative data og analyser? Flere av de sakkyndige komiteene i disse tilsynene pekte på et behov for større systematikk og tydeligere definerte kvalitetsområder eller måleparametere. Alle høyskolene bruker informasjon fra relevante kilder systematisk i sitt kvalitetsarbeid, men det kan virke som at de har mye data som ikke analyseres eller som ikke kobles sammen på en effektiv måte. Institusjonene må i større grad kun innhente data som de faktisk bruker i sine analyser.
- Monokildebruk versus økosystem - det siste aspektet henger tett sammen med måten kildene brukes og hvor viktig de er for det enkelte kvalitetsområdet. SHoT eller Studiebarometeret, for eksempel, er viktige kilder i en direkte vurdering av *læringsmiljøkvalitet*, men ikke like relevant for å belyse *styringskvalitet*. Et annet aspekt er at mye av dokumentasjonen NOKUT mottar er knyttet til samme type primærkilde, nemlig studentene. Selv om vi ser en stor variasjon av kilder generelt, ser det ut som institusjonene baserer seg mest på undersøkelser knyttet til studentenes tilfredshet.

Bibliotek og bibliotekjenestene ved universiteter og høyskoler tilbyr arbeidsplasser for både studenter og ansatte, og de leverer bøker, tidsskrift og digitale kunnskapsressurser. I tillegg tilbyr bibliotekene veiledning, kurs og undervisning i kildekritikk, informasjonssøking og bruk av referanseverktøy. Hver tredje student deltar hvert år på formalisert opplæring i regi av bibliotekene. Videre tilbyr bibliotekene forskningsstøtte innen områder som forskningsdatahåndtering og publiseringsstrategier. UH-bibliotekene har også en viktig funksjon som formidlings- og debattarenaer for både UH-samfunnet og allmenheten.

80 prosent av studentene som deltok i den årlige nasjonale studentundersøkelsen Studiebarometeret i 2021, sier at de er tilfredse med bibliotek og bibliotekjenester. Bibliotek er den infrastrukturen som skåres høyest i undersøkelsen. I en studentundersøkelse fra OsloMet i 2017 oppgir over 80 prosent at de bruker biblioteklokalene, i en annen undersøkelse fra 2019 sier halvparten av studentene at de foretrekker å jobbe i biblioteket, 45 prosent foretrekker lesesal i biblioteket og 48 prosent grupperom i biblioteket. De trekker fram at i biblioteket er det bøker, veiledning og fysisk betjening. I tillegg tilbyr bibliotekene et mangfold av læringsmiljø gjennom blant annet grupperom og ulike typer lesesaler. 22 prosent foretrekker arbeidsplasser utenfor biblioteket. (OsloMet, 2019)

I en undersøkelse fra SV-fakultetet ved UiO brukte 60 prosent biblioteket. De som ikke brukte biblioteket foretrakk enten å jobbe hjemmefra, eller å sitte på eget fakultet. (Fagerlid, 2017, p. 179)

«Det å se andre studere er en stor inspirasjon, framfor å sitte hjemme ved et eget skrivebord»

«Man sitter alene og leser», utdyper Hilde, «men så er man sammen med så mange andre samtidig. Jeg synes det er litt fint. Den følelsen at alle sitter og skal liksom lære noe.» (Fagerlid, 2017, p. 186)

Bibliotekene som uformelle læringsmiljøer er blitt viktigere under pandemien. Samtidig som det meste av undervisningen ble digital, kom mange studenter til campus for å jobbe på biblioteket. I perioder der også biblioteket ble stengt av sentrale myndigheter, protesterte studentene og krevde åpning.

Studenter og ansatte i norske UH-institusjoner låner i gjennomsnitt 2,5 fysiske bøker og 61 digitale bøker og artikler i året. I tillegg til å forsyne studenter og forskere med kvalitetssikrede kunnskapskilder, har bibliotekene ansvaret for å tilgjengeliggjøre forskningsartikler og bøker fra egne åpne, samt å tilrettelegge for lagring og deling av forskningsdata og utgi åpne vitenskapelige tidsskrifter

Utarbeidet av UHR bibliotek

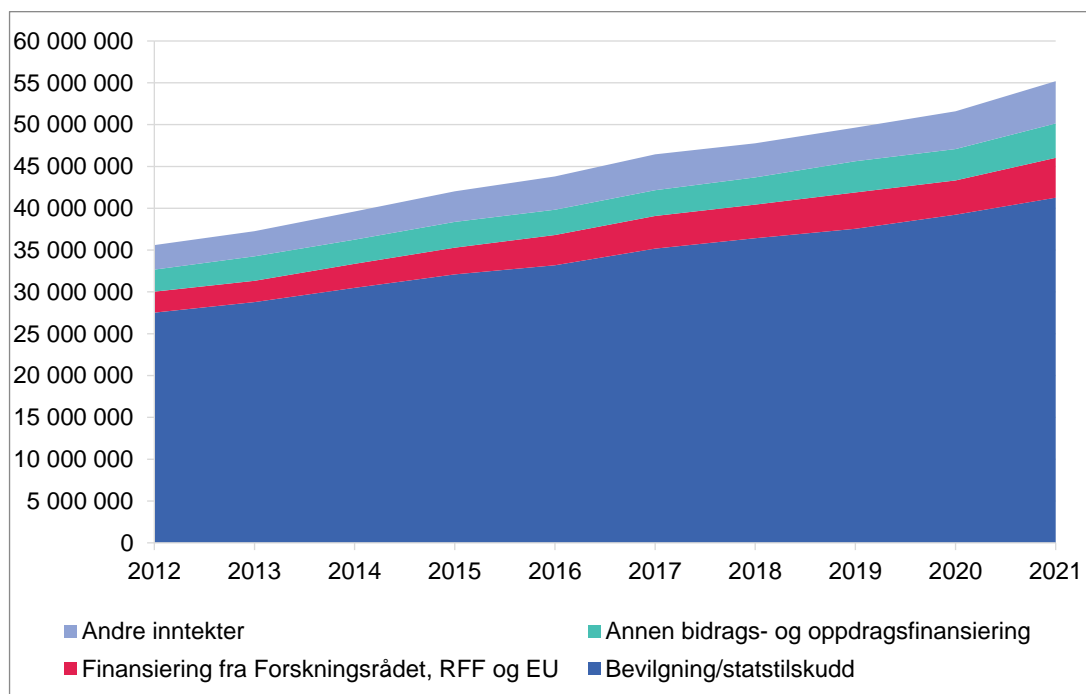
4.3 Finansielle ressurser fordelt på kilde

De samlede driftsinntektene til universiteter og høyskoler beløp seg i 2021 til vel 55 milliarder kroner, se figur 4.1. Fordelingen av universiteter og høyskolars finansielle ressurser fordelt på kilde har vært stabil de siste ti årene. For statlige institusjoner utgjorde statstilskudd 78 prosent av de samlede driftsinntektene i 2021, mot 80 prosent i 2012. For de private institusjonene vokste statstilskuddenes andel av driftsinntektene fra 40 prosent i 2012 til 42 prosent i 2014 som følge av økte statstilskudd. Deretter har andelen vært stabil, i 2021 var andelen 41 prosent.

For statlige institusjoner er forskningsfinansiering fra Forskningsrådet en betydelig inntektskilde. Slik finansiering utgjorde i 2021 åtte prosent av de statlige institusjonenes samlede driftsinntekter, det samme som i 2017 til 2019. Finansiering fra Forskningsrådet, Regionale forskningsfond (RFF) og EU utgjorde til sammen 10 prosent i 2021. For de private institusjonene utgjorde finansiering fra Forskningsrådet én prosent, dette er det samme som året før. For private institusjoner utgjør «andre inntekter» den største enkeltposten, med 53 prosent i 2021. Denne andelen har sunket gradvis fra 56 prosent i 2012. For de private institusjonene er eksamens- og studieavgifter en viktig del av «andre inntekter», dette er omtalt i kapittel 4.4 under. For de statlige institusjonene økte andelen «annen bidrags- og oppdragsfinansiering» fra syv prosent i 2018 til åtte prosent i 2019 til 2021. For de private institusjonene utgjorde denne inntektsposten fem prosent av samlede driftsinntekter i 2021, dette er ned fra seks prosent i 2019 men opp fra fire prosent i 2020.

Vedleggstabell V4.1 viser inntektsfordelingen for sektoren samlet, og adskilt for statlige og private institusjoner og per institusjon.

Figur 4.1 Finansielle ressurser ved universiteter og høyskoler 2012–21. 1000 kr

Tallene hentes fra Note 1. Fra 2016 hentes bevilgning for statlige institusjoner fra bevilgningsoppstillingen (BRIII.1).

Kilde: DBH

Vedleggstabell V4.5 viser en fortsatt økning på samlede avsetninger for de statlige institusjonene fra 2020 til 2021, til rekordhøye 4,5 milliarder. I ledelseskommentarene fra institusjonene til årsregnskapet pekes det på at redusert aktivitetsnivå på grunn av koronapandemien er hovedårsaken til dette.

Fra og med 2021 er det innført en ny regel for avsetninger for bevilgningen fra KD til de statlige universitetene og høyskolene. For avsetninger til investeringer, som er i henhold til institusjonenes investeringsplan, er det ingen øvre grense. For avsetninger til andre formål, er en øvre grense på fem prosent av siste års bevilgning fra Kunnskapsdepartementet.¹⁰ Slike avsetninger utover fem prosent av bevilgningen skal tilbakeføres til statskassen. Vi har i inkludert en ny vedleggstabell i årets tilstandsrapport som viser fordelingen per institusjon, mellom avsetninger til investeringer og avsetninger til andre formål for 2021. Tabellen gjelder bevilgningen fra KD og dekker tall for 2021, se vedleggstabell V4.6. I gjennomsnitt for alle statlige institusjoner var det var 3,9 prosent avsetninger til andre formål og 7,3 prosent til investeringer i 2021. To institusjoner har avsetninger over grensen på 5 prosent, HiM med 13,2 og HVO med 5,9.

¹⁰ Med investeringer menes anskaffelser av anleggsmidler (eiendeler) som skal balanseføres i henhold til de statlige regnskapsstandardene. Med avsetninger til andre formål menes avsetninger av bevilgninger fra Kunnskapsdepartementet som ikke er avsetninger til investeringer, jf rundskriv F-05-20.

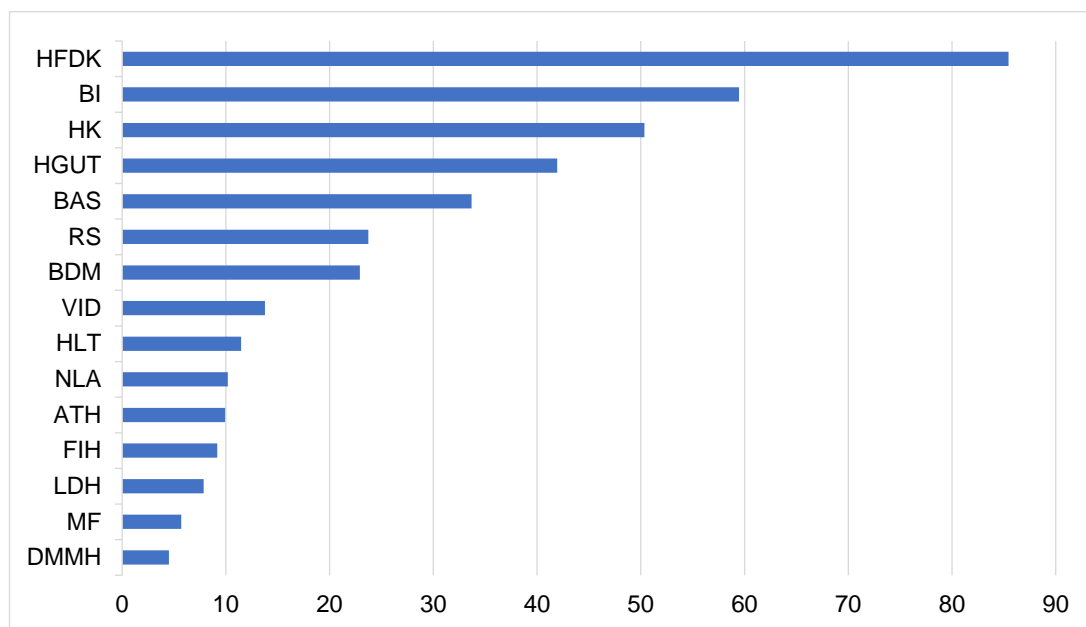
4.4 Studie- og eksamensavgifter ved private høyskoler

Private høyskoler har mulighet til å ta studie- og eksamensavgifter fra studentene. Samlet mottok de private institusjonene i overkant av to milliarder kroner i studie- og eksamensavgifter i 2021. Siden 2018 har studie- og eksamensavgifter ligget noenlunde stabilt i underkant av 50 prosent av de totale driftsinntektene. Vedleggstabell V4.3 viser fordelingen per institusjon.

I gjennomsnitt mottok de private institusjonene 43 800 kroner i studie- og eksamensavgifter per student i 2021, mot 41 800 kroner i 2020. Figur 4.2 viser omfanget av studieavgiftene per institusjon i 2021. Vedleggstabell V4.2 viser tallene i tidsserie fra 2012–2021. Det høyeste beløpet per student, krevde Høyskolen for Dansekunst (HFDK) med 85 400 kroner, etterfulgt av BI med 59 500 kroner og HK med 50 300 kroner. Laveste studie- og eksamensutgifter per student hadde DMMH og MF med henholdsvis 4 500 og 5 700 kroner. Forskjellene speiler den ulike betydningen av statstilskudd blant de private institusjonene. For BI utgjør statstilskudd 22 prosent av samlede inntekter, mens tilsvarende andel for DMMH er 81 prosent.

Gjennomsnittlig studie- og eksamensavgift hos BI økte fra kr 55 000 i 2020 til kr 59 500 i 2021, og hos VID med vel kr 1000 fra kr 12 900 til kr 13 800. Samtidig ser vi at hos HK, med over 3 000 flere studenter i 2021, har den gjennomsnittlige studie- og eksamensavgiften blitt redusert med omtrent kr 2 000 per student, fra kr 51 900 i 2020 til kr 50 300 i 2021. Hos alle andre private høyskoler er det en mindre økning i gjennomsnittlig studie- og eksamensavgift.

Figur 4.2 Studie- og eksamensavgifter per registrerte student for private høyskoler 2021. 1000 kr

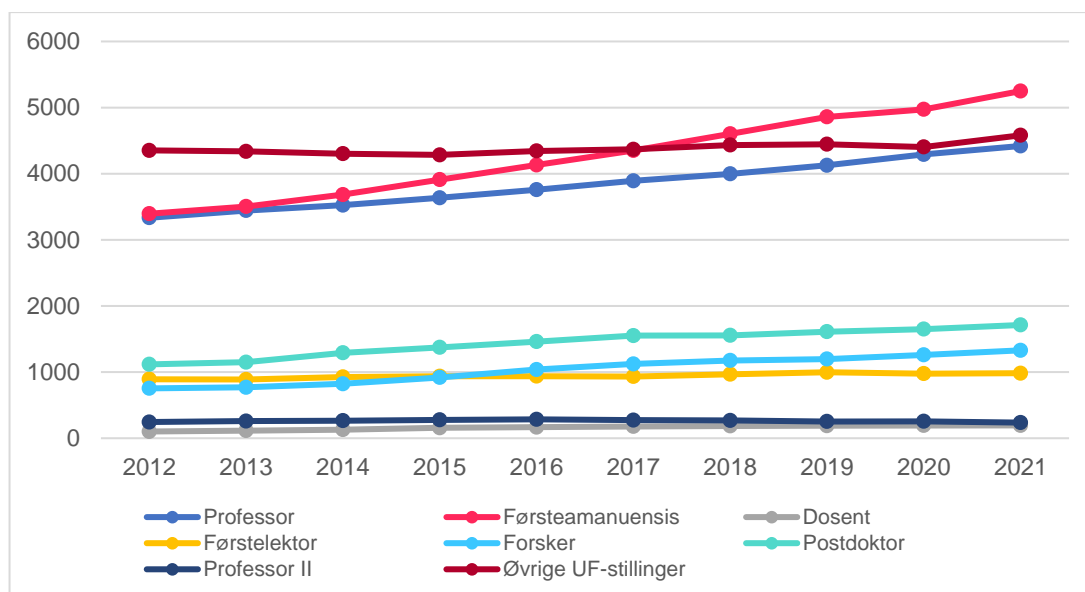
Kilde: DBH

4.5 Andelen førstestillinger blant de faglig ansatte

Førstestillinger er stillinger som krever doktorgrad eller tilsvarende, og omfatter følgende: dosent (inkl. høyskole- og undervisningsdosent), forsker (1109, 1110 og 1183), førsteamanuensis, førstelektor, postdoktor og professor.¹¹ Andelen førstestillinger er en indikasjon på institusjonens kompetanseprofil.

Figur 4.3 viser fordelingen av faglig ansatte i ulike stillingskategorier ved universiteter og høyskoler de siste ti årene. Det har vært en gradvis økning i stillinger som førsteamanuensis, forsker og postdoktor. I 2012 utgjorde førstestillingene 69 prosent, i 2021 var andelen steget til 76 prosent, dette er samme prosentandel som i 2020.

Figur 4.3 Faglig ansatte fordelt på stillinger 2012–21. Prosent

Faglige stillinger omfatter undervisnings- og forskerstillinger, samt postdoktor og professor II. Stipendiater regnes ikke med.

Kilde: DBH

For statlige institusjoner samlet, økte andelen ansatte i førstestillinger fra 71 prosent i 2012 til 77 prosent i 2021. Se vedleggstabell V4.15 for tidsserie med andel og antall årsverk i førstestillinger. NHH har høyest andel ansatte i førstestillinger (96 prosent), etterfulgt av UiO, UiB og NMBU som alle har andel førstestillinger over 90 prosent, se figur 4.4 for tall per institusjon. For disse institusjonene har andelen vært stabil det siste tiåret.

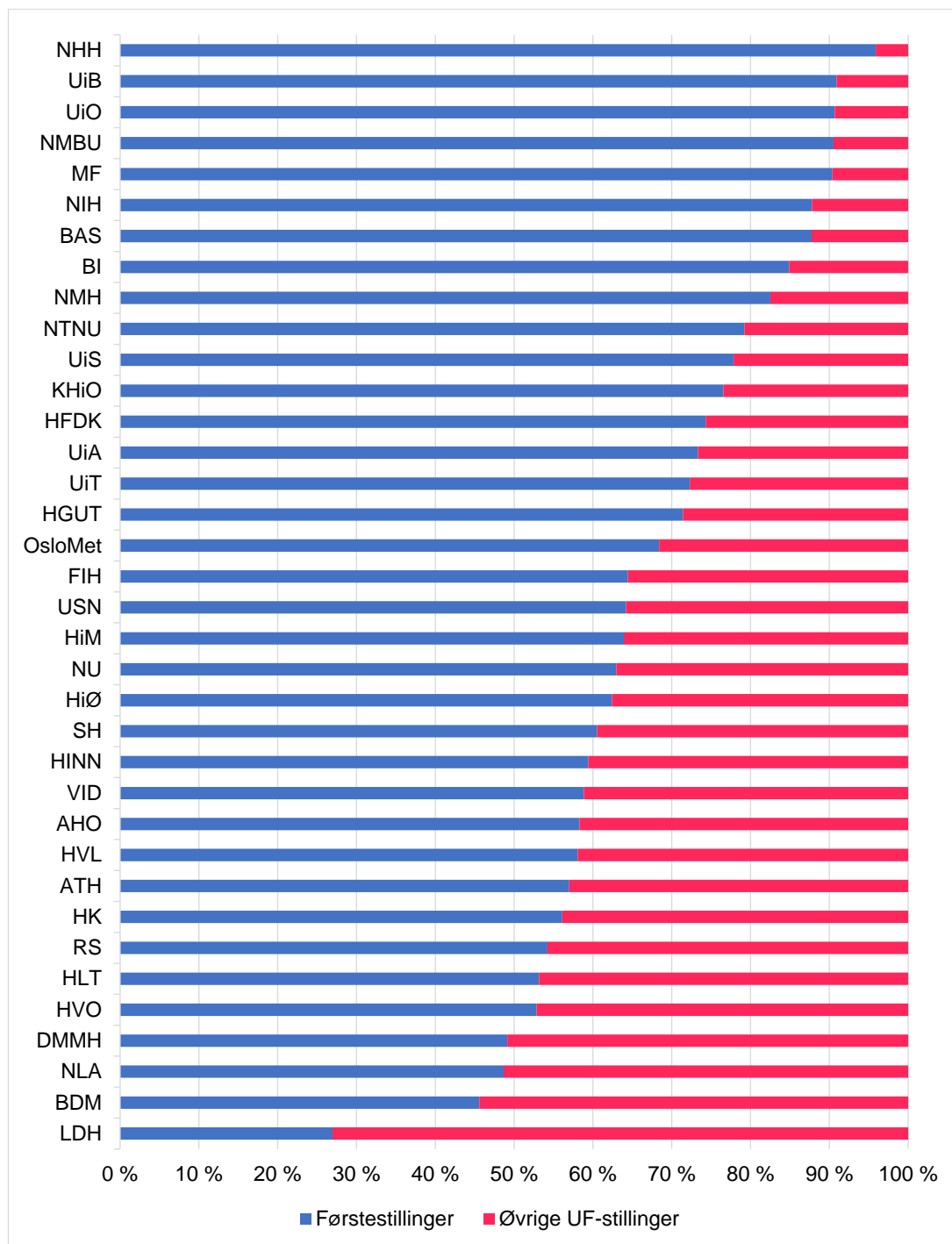
Det siste tiåret er det særlig høyskoler og nyere universitet som har hatt sterk vekst i andel førstestillinger. Både OsloMet og HVL har hatt en økning på 20 prosentpoeng i perioden 2012–2021. Andelen førstestillinger for de to i 2021 var henholdsvis 68 og 58 prosent. HVO er den statlige institusjonen med lavest andel førstestillinger (53 prosent).

Når vi ser på absolutte tall utmerker HK seg med en økning over 100 flere ansatte i førstestillinger i perioden 2012–2021. Andelen økte fra 43 til 56 prosent i tidsrommet. Også VID og har sterk økning i antall årsverk i førstestillinger tiårsperioden, med 96 flere ansatte i førstestilling. I 2021 var andel i førstestillinger ved VID på 59 prosent.

¹¹ Se opplisting av stillingskoder: <https://dbh.hkdir.no/datainnhold/kodeverk/stillingskoder>

Det er ikke alle institusjonene som har økt andelen førstekompetente de siste årene. NMBU og AHO har redusert andelen førstekompetente fra 2012 til 2021. Ser vi på absolutte tall har begge institusjonene økt antall førstekompetente, noe som betyr at andre stillingsgrupper uten førstekompetanse har økt mer.

Figur 4.4 Andel i førstestillinger per institusjon 2019. Prosent

Kilde: DBH

4.6 Forholdet mellom faglige og administrative stillinger

Forholdet mellom årsverk i faglige og administrative stillinger er en indikator på hvor stor andel av institusjonenes ressurser som brukes på faglig og administrativ virksomhet. I tolkningen av denne indikatoren er det imidlertid viktig å være bevisst på at det ikke alltid er klare skiller mellom stillingstype og oppgaver. Faglig ansatte utfører oppgaver av administrativ karakter og administrativt ansatte kan gjøre oppgaver som er definert som faglige/relatert til undervisning eller lignende.

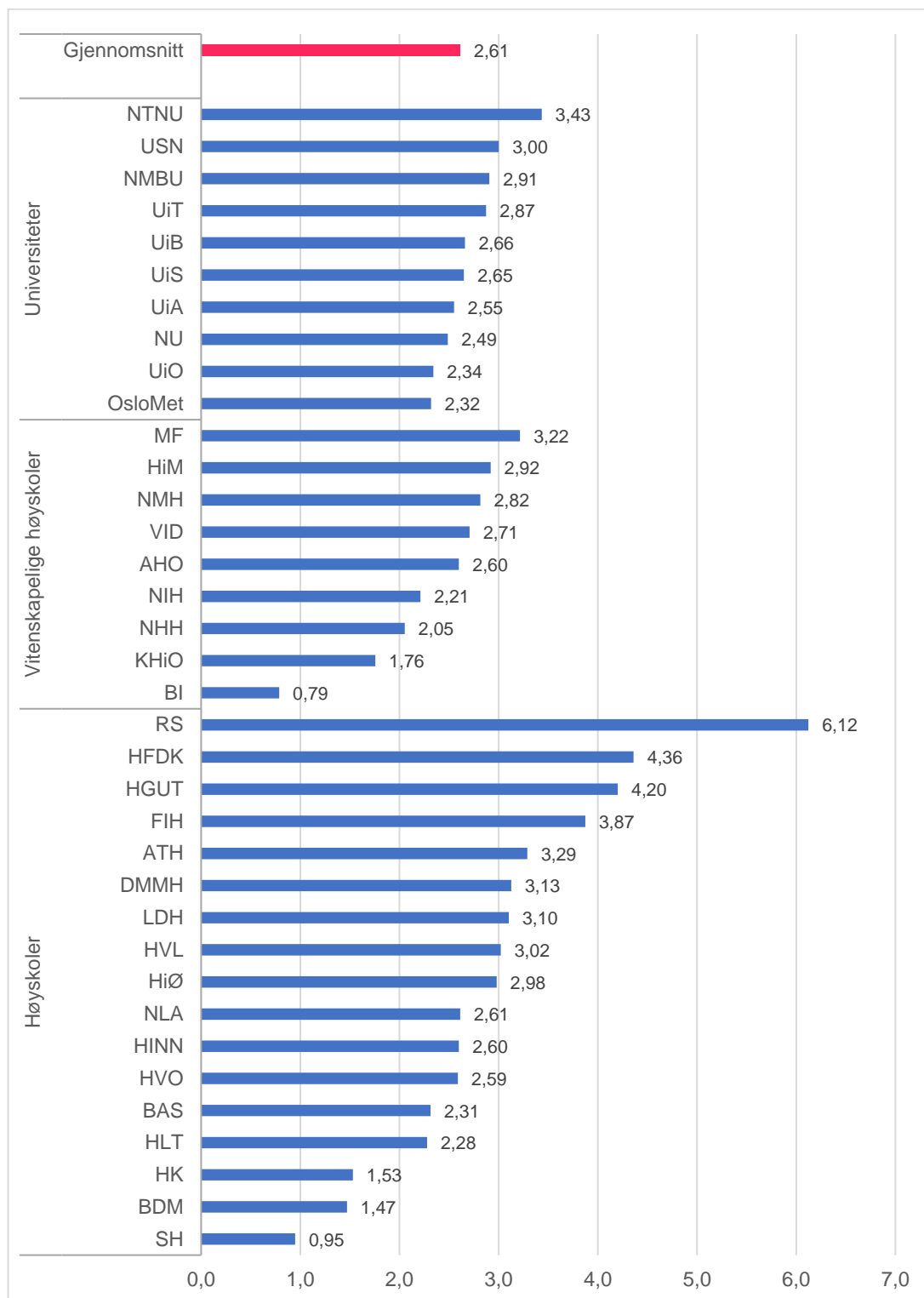
Figur 4.5 viser forholdstallet mellom faglige og administrative stillinger for høyskoler, universiteter og vitenskapelige høyskoler. På nasjonalt nivå ligger forholdstallet ganske stabilt rundt 2,6. Det siste tiåret har det vært noe økning fra 2,5 i 2012 til 2,6 i 2021, se vedleggstabell V4.20 for detaljer per institusjon og utvikling over tid. For de statlige institusjonene er gjennomsnittstallet for 2021 noe høyere (2,7), mot 1,6 for de private institusjonene.

Som Figur 4.5 viser er det store forskjeller mellom institusjonene. Som tidligere år har NTNU det klart høyeste forholdstallet av de statlige med 3,4. De fleste andre statlige institusjoner ligger mellom 2,3 (OsloMet og UiO) og 3,0 (HVL, USN og HiØ). To statlige institusjoner med lavere forholdstall er SH med 0,95 og KHIO med 1,76.

Blant de private institusjonene skiller BI seg ut med flere administrativt ansatte enn faglige (0,8). De øvrige private institusjonene ligner mer på de statlige, men med større variasjon. HK har det laveste forholdstallet etter BI, mens små og spesialiserte institusjoner som HGUT og HFDK ligger på over 4. RS har hele 6,1 faglige per administrative årsverk, dette er opp fra 3,9 i 2020.

Vedleggstabellene V4.17 og V4.18 viser antall årsverk i henholdsvis faglige og administrative stillinger, og andel av totalt antall årsverk. Antallet årsverk har økt både for faglige og administrative stillinger siden 2018. Likevel har andelen faglige ansatte ligget stabilt i overkant av 60 prosent, mens andelen administrative har ligget stabilt rundt 24 prosent. Andelen faglige stillinger er noe høyere ved de statlige institusjonene, sammenlignet med private. HVL har den høyeste andelen faglige årsverk av de statlige med 70 prosent, fulgt av USN og HiM med 69 prosent. Blant statlige institusjoner, har NTNU og NMBU klart lavest andel administrative årsverk med om lag 19 prosent. Blant breddeinstitusjonene ligger OsloMet i øvre sjikt med 28 prosent administrative stillinger.

Figur 4.5 Forholdstall mellom årsverk i faglige og i administrative stillinger per institusjon. 2021

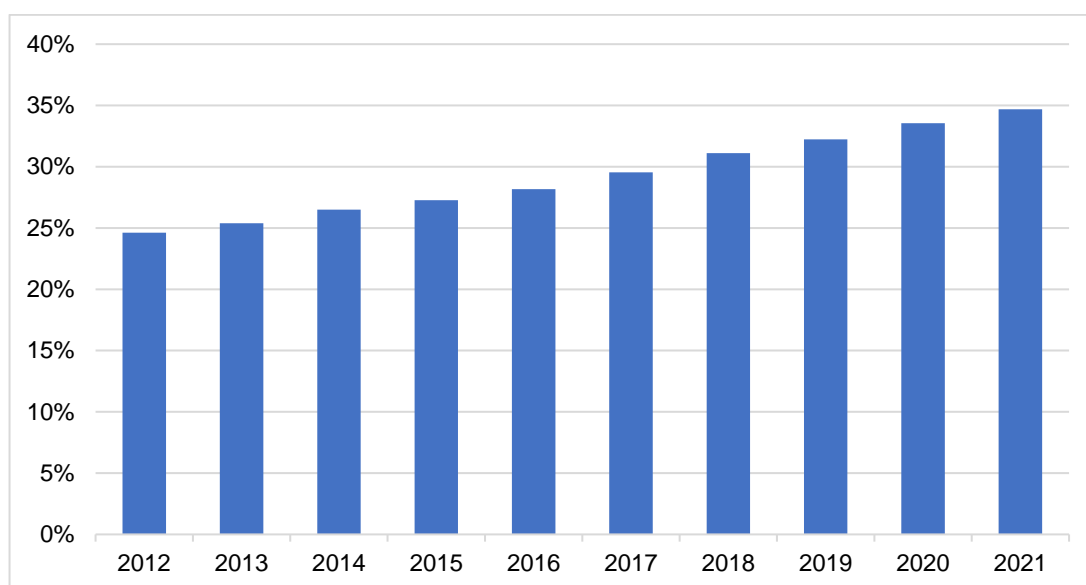

Kilde: DBH

4.7 Andelen kvinner i faglige toppstillinger – nasjonal styringsparameter

Kvinneandelen i faglige toppstillinger er en nasjonal styringsparameter som måler og skal stimulere til bedre kjønnsbalanse og likestilling i sektoren. Faglige toppstillinger omfatter professorer og dosenter. Figur 4.6 viser hvordan andelen kvinner i slike stillinger har økt fra 25 til nærmere 35 prosent de siste ti årene. Kvinneandelen i faglige toppstillinger er imidlertid fortsatt betydelig lavere enn i andre faglige stillinger, og langt lavere enn kvinners andel av studentpopulasjonen. Den positive utviklingen over tid, tyder på at dette er en trend som vil fortsette. Det er naturlig at endring av kjønnsbalansen i faglige toppstillinger tar tid, bedre balanse må komme gjennom tilsetting i stillinger som blir ledig etter avgang eller i nyopprettede stillinger. Samtidig er det viktig med fortsatt strategisk arbeid for kjønnsbalanse på institusjonsnivå for å fortsette utviklingen.

Figur 4.6 Kvinner i dosent- og professorstillinger 2012–21. Prosent

Dosent omfatter stillingskodene 1012, 1483 og 1532. Professor omfatter stillingskodene 1013 og 1404 (ekskl. professor II).

Kilde: DBH

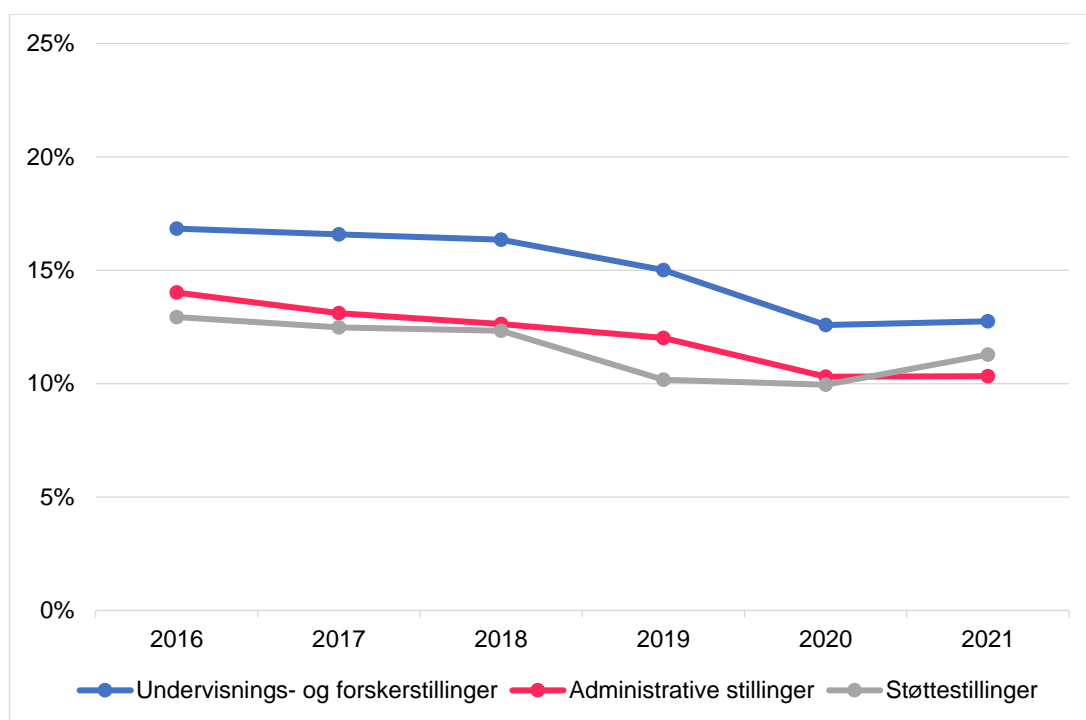
Vedleggstabell V4.23 viser andel og antall kvinner i dosent- og professorstillinger på institusjonsnivå. Hovedtendensen er jevn økning i kvinneandel for alle institusjoner. Den høyeste kvinneandelen finner vi ved institusjoner der tradisjonelt kvinnedominerte profesjonsstudier har en relativt stor plass. OsloMet ligger klart høyest og er fremdeles eneste statlige institusjon der kvinner er i flertall i faglige toppstillinger, med 57 prosent. Deretter følger HiØ med 50 prosent kvinner. NHH ligger klart lavest med 19 prosent kvinner i toppstillinger. NHH har også den svakeste utviklingen i tiårsperioden 2012–21. HVO har også lav andel kvinner i toppstillinger med 25 prosent, fulgt av NMBU med 27 og NTNU med 28 prosent.

4.8 Andelen midlertidig ansatte i undervisnings- og forskningsstillinger – nasjonal styringsparameter

Tallene for midlertidighet i årets tilstandsrapport skiller seg noe fra tidligere år. I 2020 tok KD initiativ til en gjennomgang av statistikken for midlertidig ansettelse i UH-sektoren. En arbeidsgruppe med representanter fra KD, Forskerforbundet, UHR og NSD anbefalte videreføring av statistikken med noen mindre justeringer fra 2021. Se merknad under figur 4.7 for detaljer om stillingskoder. Den nye tellemåten gir relativt små utslag på tallene, i gjennomsnitt er det 0,5 prosentpoeng lavere midlertidighet med den nye tellemåten.

Universiteter og statlige høyskoler har fortsatt et betydelig innslag av midlertidige stillinger. Etter noen år med markert nedgang i midlertidigheten for ansatte i undervisnings- og forskerstillinger går tallene marginalt noe opp i 2021, fra 12,6 til 12,7 prosent. Som vi ser i figur 4.7 er midlertidigheten uendret for administrative stillinger og negativ for støttestillinger for undervisning og forskning.

Figur 4.7 Midlertidige årsverk i ulike stillingsgrupper 2016–21. Prosent

Beregningen er justert på bakgrunn av anbefalinger fra arbeidsgruppe som har sett på midlertidighetsstatistikken i UH-sektoren. Inkluderer stillingskoder i kategoriene UN1, AD2, ST1, ST2 og ST3 (nyeste inndeling). Kun statlige institusjoner. Bistillinger holdes utenfor. Noen undervisnings- og forskerstillinger er på åremål, jmf. lov om universiteter og høyskoler § 6-4 første ledd bokstav i og j. Dette utgjør i 2021 174 årsverk. Disse holdes også utenfor.¹²

Kilde: DBH

Vedleggstabellene V4.28, V4.29 og V4.30 viser utviklingen per institusjon og stillingsgruppe de siste ti årene. Vedleggstabell V4.31 viser samlet andel for disse tre stillingsgruppene. Som vi ser av V4.28 er det store forskjeller i midlertidighet i undervisnings- og forskerstillinger mellom institusjonene, fra under 10 til over 20 prosent. Noen institusjoner har en markert høyere økning i midlertidighet enn gjennomsnittet fra 2020 til 2021, som

¹² Grunnlaget for 2021-tallene i figur 4.7 og vedleggstabellene V4.28, V4.29, V4.30, V4.31 og V4.33 er justert basert på korrigeret informasjon fra UiO. Vedleggstabell V4.32 er ikke justert ved tidspunkt publisering av tilstandsrapporten på grunn av manglende informasjon om finansieringskilde.

HINN, HVL, OsloMet og UiO. Institusjoner som HVL og HINN har i en tilbakemelding til HK-dir begrunnet dette med utfordringer med rekruttering til førstestillinger. Dette fører til midlertidige ansettelser og kvalifisering av faste ansatte til førstestillinger, som igjen fører til vikarer i undervisningsstillinger. Dette ser vi gjør seg utslag i høy andel midlertidige for stillingskodene universitetslektor og høyskolelektor, jf. vedleggstabell V4.33 som viser andel og antall midlertidige årsverk fordelt på ulike stillingskoder. Vi ser også at det er høy andel midlertidighet for kodene Forsker (1108 og 1109), dette er koder som har vært vanlig å bruke for tilsetninger i eksternt finansierte forskningsoppdrag.

Flere institusjoner har imidlertid en sterk nedgang i midlertidige årsverk i undervisnings- og forskerstillinger fra 2020 til 2021, dette gjelder for eksempel for NIH, HiØ og NMBU, som har en nedgang på henholdsvis 7, 5,8 og 3,3 prosentpoeng. Også NTNU og UiB har en tydelig nedgang siste år, på om lag ett prosentpoeng. Her er det viktig å være oppmerksom på at det er stor forskjell i antall midlertidige årsverk mellom disse institusjonene.

Vedleggstabell V4.32 viser andel midlertidige årsverk etter finansieringskilde og stillingsgruppe for statlige institusjoner. Vi ser her at midlertidigheten er betydelig lavere for stillinger finansiert over grunnbudsjettet enn ved ekstern finansiering. For undervisnings- og forskerstillinger er forskjellen 24 prosentpoeng.

5 Institusjonelt mangfold og arbeidsdeling

5.1 Innledning

Mangfold, arbeidsdeling og utvikling av høyere utdanningsinstitusjoner med ulike profiler har vært viktige målsetninger i norsk kunnskapspolitikk på 2000-tallet. Samtidig har institusjonslandskapet endret seg mye de siste to tiårene. Antall statlige institusjoner er sterkt redusert gjennom sammenslåinger, og statlige høyskoler utgjør i dag en langt mindre andel av sektoren enn før Kvalitetsreformen åpnet for endring av institusjonskategori. I 2007 hadde statlige høyskoler 50 prosent av studentene ved statlige institusjoner, i 2021 var andelen sunket til 18 prosent. Begge de to største gjenværende statlige høyskolene sikter mot universitetsakkreditering. Øvrige statlige høyskoler hadde i 2021 mindre enn 5 prosent av alle studenter ved statlige institusjoner.

Hvilket mangfold utgjør de statlige høyere utdanningsinstitusjonene i Norge i dag, og i hvilken grad er norsk høyere utdanning kjennetegnet av arbeidsdeling institusjonene imellom? Det er hovedtemaet for dette kapitlet. Vi starter med å se nærmere på hvordan mangfold og arbeidsdeling i sektoren har blitt vektlagt og forstått av ulike regjeringer og regjeringsoppnevnte utvalg i kapittel 5.2. Hvilket mangfold er ønsket fra politisk hold og langs hvilke parametere skal arbeidsdelingen i sektoren skje? I kapittel 5.3 ser vi på strategiene til de høyere utdanningsinstitusjonene med sikte på å belyse hvilke særtrekk og profiler sektoren selv ønsker å utvikle. Resten av dokumentet er viet empiriske analyser av den norske UH-sektoren med mangfold og arbeidsdeling som overordnet tema.

De siste par tiårene har det både nasjonalt og internasjonalt blitt arbeidet med ulike verktøy for typologisering av høyere utdanningsinstitusjoner med mål om å vise særpreg og mangfold. Eksempler på dette er det tidligere europeiske U-Map-prosjektet (U-map, 2013) og den alternative og flerdimensjonale rangeringen U-Multirank (U-Multirank, 2021), der sammenlikning mellom institusjoner nettopp skulle ta utgangspunkt i institusjonenes ulike profiler. I Norge har Kunnskapsdepartementet tidligere benyttet «blomsten», der hver institusjons profil ble grafisk uttrykt i et diagramformat (KD, 2010). Disse ulike forsøkene på å fremstille institusjonelle profiler tar oftest utgangspunkt i kvantitative data knyttet til institusjonenes virksomhet innen utdanning, forskning og formidling/kunnskapsoverføring, samt økonomiske og andre nøkkeldata for institusjonene.

Kapittel 5.4 søker å identifisere institusjonelle profiltyper med sikte på å belyse omfanget av mangfold og arbeidsdeling i sektoren. Først foretar vi en statistisk analyse av grunnleggende kjennetegn ved de statlige UH-institusjonenes arbeid med det som ofte omtales som samfunnsoppdraget, det vil si forskning, utdanning og samfunnskontakt. Analysen viser hvordan sektoren kan kategoriseres ut fra institusjonenes relative størrelse og hvilke deler av samfunnsoppdraget de betoner. Denne analysen vil gi sentral informasjon om viktige sider og trekk ved institusjonenes virksomhet. Den vil imidlertid ikke inneholde informasjon om hvordan institusjonenes utdannings- og forskningsaktivitet er fordelt på de ulike fagområder. Vi vil derfor belyse dette temaet atskilt. På forskningsområdet vil dette også omfatte forskning rettet inn mot satsingsområdene i langtidsplanen for forskning og høyere utdanning (KD, 2018).

Til sist vil vi se nærmere på høyere utdanning og geografi i kapittel 5.5. Som følge av strukturendringer og sammenslåinger hvor mange flercampusinstitusjoner dekker store

geografiske områder på tvers av fylker, regioner og landsdeler, gir institusjonsnivået i mange tilfeller lite presis informasjon om den geografiske fordelingen av studenter og studietilbud. I siste del av kapittelet vil vi derfor se på relevante geografiske dimensjoner ved studenter og studietilbud.

Framstillingen av institusjonsvise profiler og hvordan institusjonene plasserer seg langs de ulike dimensjonene vi bruker, er i utgangspunktet ikke normativ. Det kunnskapspolitiske utgangspunktet er at nettopp mangfold og variasjon er en nøkkelverdi i systemet som helhet, og fravær av mangfold eller variasjon ville slik sett være en svakhet. Institusjonene på sin side har sine egne mål og strategier, så det er opp til dem selv å vurdere hvorvidt det profilt bildet data og statistikk tegner, er slik de selv ønsker det.

5.2 Mål om mangfold og arbeidsdeling

Siden Kvalitetsreformen har det vært et uttalt mål at institusjonene i sektoren skal representere et mangfold:

Vi må [...] ha en klar arbeidsdeling og ansvarsfordeling både mellom ulike institusjonstyper og mellom institusjoner av samme slag. Arbeidsdeling og spesialisering er nødvendig for å nå høye kvalitetsmål (St.meld. nr. 27 (2000-2001)).

Selv om behovet for arbeidsdeling mellom institusjoner av samme slag ble løftet frem, var stortingsmeldingen om Kvalitetsreformen opptatt av at universiteter og høyskoler hadde grunnleggende ulike roller:

De [...] klassiske breddeuniversitetene skal være kunnskapsinstitusjoner på høyeste akademiske nivå. De skal være fyrtårn nasjonalt og internasjonalt [...] Høyskolene skal først og fremst være dyktige yrkes- og profesjonsutdannere.

Der himmelen over breddeuniversitetene var nasjonal eller internasjonal, ble høyskolenes regionale rolle vektlagt: «Samtidig skal de være regionale kraftsentre, og i samspill med forskning og næringsliv skape regional utvikling» (St.meld. nr. 27 (2000-2001)).

Meld. St. 18 (2014–2015) *Konsentrasjon for kvalitet — Strukturreform i universitets- og høyskolesektoren* (Strukturmeldingen) la grunnen for de store endringene i institusjonslandskapet i årene som fulgte. Strukturreformen bygde på Stjernøutvalgets NOU 2008:3 *Sett under ett – ny struktur i høyere utdanning*. Utgangspunktet var bekymringen for at små og sårbare forskningsmiljøer og mange spredte, små utdanningstilbud med sviktende rekruttering var til hinder for den kunnskapsutviklingen Norge ville trenge fremover. Strukturen i sektoren måtte endres, og ressursene samles på færre, men sterkere institusjoner. Hovedgrepet var sammenslåinger blant de statlige høyskolene, enten sammenslåinger høyskolene imellom eller mellom høyskole og universitet.

På samme tid ble det lagt vekt på å opprettholde et mangfold i sektoren. Stjernøutvalget tenkte seg at de færre institusjonene ville utvikle fleksible samarbeidsformer og økt arbeidsdeling. Utvalgets framtidssisjon var «...et mangfold av institusjoner og studiesteder som tilbyr studier av ulik lengde, med ulik grad av orientering mot praksis og teoretisk kunnskap, og som i ulik grad driver grunnforskning, anvendt forskning og utviklingsarbeid» (NOU 2008:3).

Meld. St. 18 (2012–2013) *Lange linjer – kunnskap gir muligheter* lanserte begrepet *profilering for kvalitet* og pekte fram mot profilerte universiteter og høyskoler: «Profilering og spesialisering skal samlet sett gi et system for høyere utdanning kjennetegnet av mangfold» (Meld. St. 18 (2012-2013)). Dette ble fulgt opp i stortingsmeldingen om strukturreform: «Regjeringen ønsker institusjoner med tydelige profiler og samlet sett like stort mangfold som i dag» (Meld. St. 18 (2014-2015)). Etter strukturreformene må imidlertid mangfold og arbeidsdeling i større grad enn tidligere realiseres mellom institusjoner av samme slag eller innad ved store, sammenslåtte institusjoner. Endring av institusjonskategori fra høyskole til universitet forutsetter at opprinnelig hovedsakelig utdanningsorienterte institusjoner utvikler og styrker forskningsdimensjonen knyttet til akkrediteringskrav til blant annet doktorgradsutdanning, kompetansenivå og vitenskapelig publisering (Forskrift om kvalitetssikring, 2010).

Arbeidsdeling mellom institusjonene hadde vært et viktig mål med regjeringens politikk for økt samarbeid, arbeidsdeling og konsentrasjon (SAK-prosessene)¹³. I 2015 slo imidlertid regjeringen fast at den ønskede arbeidsdelingen bare i begrenset grad var virkeliggjort (Meld. St. 18 (2014-2015)). Heretter skulle arbeidsdelingen realiseres ved at institusjonene i større grad utviklet faglige og strategiske profiler tuftet på egne fortrinn og tilpasset deres rolle i utdannings- og forskningssystemet.

Strukturmeldingen pekte på særskilte behov for arbeidsdeling og konsentrasjon når det gjaldt forskning innenfor profesjonsstudier der forskningstradisjonene i utgangspunktet var svake:

Det er behov for sterkere konsentrasjon av innsatsen og større arbeidsdeling for å skape profesjonsfaglige miljøer med tilstrekkelig styrke til å utføre forskning som gir solide svar. Endringer i institusjonslandskapet vil legge til rette for økt konsentrasjon av forskningsinnsatsen (Meld. St. 18 (2014-2015)).

Dette ble fulgt opp blant annet gjennom øremerkede tilskuddsordninger og utlysninger av midler for forskningsfinansiering innenfor relevante fagområder i årene som fulgte.

Ekspertgruppen som i 2014 leverte sitt forslag til nytt finansieringssystem for universiteter og høyskoler viste til at finansieringssystemet manglet mekanismer som bidrar til økt differensiering, bedre arbeidsdeling og tydeligere institusjonsprofiler, og pekte på institusjonsvise utviklingsavtaler mellom departement og institusjon som et godt grep. Utviklingsavtaler ble gradvis innført som en pilotordning i tre runder: Avtalene med de fem første institusjonene ble etablert i 2016, med fem nye i 2017 og med resten av sektoren i 2018.¹⁴

I Meld. St. 19 (2020–2021) *Styring av statlige universiteter og høyskoler* (Styringsmeldingen) viste regjeringen til en oppfatning i sektoren om at dagens styringssystem og målstruktur motvirker mangfold og slo fast at utviklingsavtaler fremover skal være et viktig grep for å oppnå dette. I løpet av 2022 skal det forhandles nye utviklingsavtaler mellom Kunnskapsdepartementet og universitetene og de statlige høyskolene. Nye utviklingsavtaler vil gjelde 2023–2026, og har som formål å bidra til høy kvalitet og en mangfoldig sektor gjennom tydelige institusjonsprofiler og god arbeidsdeling. Avtalene inneholder differensierte mål og styringsparametere, og inngår i tildelingsbrevene til institusjonene (KD, 2022c). I mars 2022 avga Hatlen-utvalget sin innstilling om

¹³ For informasjon om SAK-politikken se: Meld. St. 18 (2012-2013). *Lange linjer – kunnskap gir muligheter*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-18-20122013/id716040/>

¹⁴ Se Elken, M., & Borlaug, S. B. (2020). *Utviklingsavtaler i norsk høyere utdanning: En evaluering av pilotordningen*. NIFU-rapport 2020:21. <https://hdl.handle.net/11250/2683466>

finansiering av universiteter og høyskoler. Utvalget mente økt vektlegging av utviklingsavtalene med prioriterte mål per institusjon og færre felles finansieringsindikatorer vil styrke mangfoldet i sektoren (KD, 2022b).

Mangfold og arbeidsdeling har altså vært sentrale tema i norsk høyere utdanningspolitikk de siste tjue årene. Gjennomgangen av de politiske dokumentene viser imidlertid at visjonene om mangfold og arbeidsdeling i begrenset grad er operasjonalisert. Det er derfor ikke uten videre gitt hva man bør legge til grunn når man vurderer hvorvidt sektoren bærer preg av mangfold og arbeidsdeling. Dimensjoner som går igjen i de politiske dokumentene om mangfold og arbeidsdeling, er forskjellene mellom utdanningstyper, forholdet mellom utdanning og forskning, praksisnær versus teoretisk kunnskap og forholdet mellom grunnforskning og anvendt forskning. Disse er viktige dimensjoner i den empiriske analysen av institusjonslandskapet i kapittel 5.4 nedenfor. Først vil vi imidlertid se nærmere på institusjonenes strategier og spørre hvorvidt disse kan kaste lys over spørsmålet om mangfold og arbeidsdeling i høyere utdanning.

5.3 Institusjonelle strategier

Etter å ha gjennomgått de politiske føringene for sektoren om mangfold og arbeidsdeling vil vi her ta for oss institusjonenes strategier for å belyse eventuelle institusjonelle særpreg og profiler. Ved siden av institusjonsstrategiene har vi sett på innspillene fra 2021 til ny langtidsplan for forskning og høyere utdanning. Gjennomgangen er begrenset til institusjoner med et bredt utdanningstilbud. Spesialiserte institusjoner med et smalt utdanningstilbud, som NIH, NHH og kunstutdanningsinstitusjonene er allerede i utgangspunktet sentrale elementer i en nasjonal arbeidsdeling mellom institusjoner.

Forskningslitteratur har pekt på at universiteter utgjør en særegen organisasjonstype der sterk autonomi på ulike områder begrenser rommet for overordnet strategisk styring.¹⁵ Fagmiljøene er i stor grad selvstyrte og preget av individuell frihet, og det kan være vanskelig å komme fram til felles prioriteringer eller satsinger. Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling (Diku) gjennomgikk i 2019 institusjonenes strategier med tanke på deres internasjonale orientering og prioriteringer. Den gang var det en vurdering at strategiene var preget av nettopp dette: «de færreste av strategiene bar preg av å være planer for å nå bestemte mål. De fremstod mer som omdømmebygging eller svar på forventinger fra myndighetene» (Diku, 2019).

En helhetlig gjennomgang av institusjonens styringsdokumenter som uttrykk for egenskaper ved virksomheten, ville kreve at man også tok i bruk handlingsplaner, område- eller enhetsvise strategier og andre dokumenter på forskjellige nivå ved institusjonene. Det har vi ikke gjort her, vi har i hovedsak begrenset oss til de overordnede strategiene. Disse strategiene har et høyt generaliseringsnivå, og sier lite om konkrete prioriteringer og satsinger. Derimot kan de ha verdi som uttrykk for hvordan institusjonene profilerer seg og ønsker å fremstå.

Da Diku gjennomgikk strategiene med tanke på internasjonalisering i 2019 og sammenliknet med en tilsvarende gjennomgang i 2013, var én konklusjon at institusjonenes strategier var blitt likere. Vår gjennomgang her er basert på gjeldende strategier per mai 2022, og det gir ikke grunnlag for å vurdere hvorvidt institusjonenes strategi har nærmet seg hverandre over

¹⁵ Se for eksempel Frølich, N., Scordato, L., Botas, P. C. P., & Stensaker, B. (2014). The strategically manageable university: Perceptions of strategic choice and strategic change among key decision makers. *Higher Education Studies*, 4(5).

tid. Vi ser imidlertid et tydelig sammenfall i hovedlinjene i institusjonenes strategier. Overordnede tema som bærekraft, grønt skifte og omstilling går igjen for alle institusjonene. Det samme gjør i stor grad prinsipper som tverrfaglighet, arbeidsrelevans og studentaktive lærings- og undervisningsformer.

Det varierer i hvilken grad strategiene peker ut faglige og tematiske satsingsområder. Noen av institusjonene er eksplisitte på tematiske områder, og enkelte fører opp et nokså bredt spekter av fagområder, som for eksempel UiT (fram til 2022) som vil være internasjonalt ledende innen energi, klima, samfunn og miljø; teknologi; helse, velferd og livskvalitet; samfunnsutvikling og demokratisering; samt bærekraftig bruk av ressurser. De tematiske områdene som løftes fram i ulike strategier, er i stor grad relatert til klima/miljø/omstilling / grønt skifte, som prioriteringen av *energi* ved UiS (2021–2030), UiBs (2019–2022) framheving av *marin forskning, klima og energiomstilling*, NUs vekt på *blå og grønn vekst* og HVLs (2019–2023) fokus på *ansvarlig innovasjon*. Institusjonene peker i sine strategier i stor grad på store samfunnsutfordringer og hvordan de med sin samlede portefølje av fagområder for forskning og utdanning kan bidra til å håndtere slike utfordringer. Utover variasjoner i tema og fagområder som har nær sammenheng med de utdanningene og utdanningstypene institusjonene tilbyr, gir strategiene i seg selv lite grunnlag for å tegne et helhetlig bilde av faglige og tematiske satsinger i institusjonslandskapet.

Like fullt reflekterer strategiene viktige og systematiske forskjeller mellom institusjonene, på tross av at institusjonslandskapet nå er mindre differensiert når det gjelder institusjonstype. Samtidig som universiteter i dag utgjør en langt større del av landskapet, er det større variasjon mellom strategiene til universitetene. De nye universitetene¹⁶, som alle har en utdanningsportefølje preget av profesjonsutdanninger, vektlegger *den regionale tilknytningen* klart sterkere enn de opprinnelige breddeuniversitetene i strategiene sine. Det samme gjelder institusjonene som har ambisjoner om universitetsstatus. Samtidig knytter de an til nasjonale og internasjonale utfordringer og fellesskap. I USNs (2017–2022) strategi heter det at institusjonen skal være «regionalt forankret og internasjonalt anerkjent». HINN (2021–2026) skal være en «regional kraft og nasjonal bidragsyter i en internasjonal kontekst». OsloMet (2017–2024) sikter mot å være «et urbant universitet med regionale og nasjonale oppgaver med et tydelig internasjonalt preg». Beslektet med dette fastslår HVL i sin strategi at forskningsvirksomheten skal skje i et regionalt, nasjonalt og internasjonalt forskerfellesskap. Vektleggingen av det regionale har disse til felles med for eksempel HiØ (2019–2022), der strategien sier følgende om virksomheten: «Høgskolen i Østfold er sterkt regionalt forankra og har eit omfattande samarbeid med både næringsliv og offentlig sektor.»

Nettopp samspillet med regionale aktører i privat og offentlig sektor kjennetegner de strategiske ambisjonene til både nye universitet med stor andel profesjonsutdanninger og gjenværende høyskoler. Det har blitt framført kritikk mot at målene om å spille en slik lokal og regional rolle overfor nærings-, arbeids- og samfunnsnivå forsvant med universitetsambisjonene (Nyborg, 2021), men institusjonenes strategier tyder på at slike perspektiv i alle fall er viktige for mange institusjoners profilering. Det skjedde et historisk skille ved måten daværende Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) profilerte seg på i forbindelse med søknaden om universitetsstatus. Institusjonene som tidligere var blitt universitet, hadde ikke noe annet universitet i sine nære omgivelser. HiOA hadde landets eldste og største universitet i samme geografiske område, noe som trolig gjorde spørsmålet om profilering mer presserende. OsloMet og institusjonene som senere har søkt, eller arbeider med søknad om universitetsstatus, har i stor grad vektlagt sin profesjonsprofil, lokal

¹⁶ Med «nye universiteter» mener vi tidligere statlige høyskoler som er blitt akkreditert som universiteter på 2000-tallet: UiS (2005), UiA (2007), NU (2016), OsloMet (2018) og USN (2018).

eller regional tilhørighet og ambisjonene om å samarbeide med offentlig og privat arbeidsliv og samfunnsliv ellers om utvikling, formidling og spredning og implementering av kunnskap. Doktorgradsutdanningene har i stor grad blitt bygd opp om profesjonene og alt dette har bidratt til å gi disse institusjonene en distinkt profil sammenliknet med de første høyskolene som ble til universiteter (Loge, 2020).

Strategien til USN viser tydelig hvordan institusjonen ønsker å profilere seg nettopp i kontrast til andre universiteter:

Der de tradisjonelle universitetene fokuserer på grunnforskning og disiplinbaserte utdanninger, skal USN som et samfunnsengasjert og arbeidslivsintegrert universitet, fokusere på tverrfaglig, praksisnær, profesjonsorientert og anvendt forskning og utdanning (USN, 2020).

Ser vi på strategiene til de opprinnelige breddeuniversitetene, rommer også disse ambisjoner om nasjonalt og regionalt samspill. For eksempel heter det ved UiB at institusjonene skal «gå i bresjen for å bygge sterke kunnskaps- og kompetansemiljøer på Vestlandet». Det lokale og regionale er likevel mindre fremtredende i strategiene til disse institusjonene enn hos høyskoler og de nye universitetene. UiB skriver: «Vi skal videreutvikle vår internasjonale virksomhet. Våre alumner skal bidra med forskningsbasert kunnskap og kompetanse i hele verden». Også HVL er opptatt av internasjonalisering, men perspektivet her er likevel noe annerledes: «I utdanning, forskning og utviklingsarbeid skapar vi ny kunnskap og kompetanse, forankra internasjonalt og omsett til løysingar som verkar lokalt.»

Som UiB vektlegger også UiO (til 2030) i sin strategi den internasjonale posisjonen tungt:

Kvaliteten og bredden i forskning og utdanning plasserer UiO i en nasjonal særstilling og utgjør grunnlaget for UiOs posisjon som et europeisk ledende forskningsintensivt breddeuniversitet.

I Khrono pågikk det rundt årsskiftet 2021–2022 en debatt knyttet til forholdet mellom anvendt forskning og grunnforskning (Mamelund, 2022). En sentral påstand var at de nye universitetene i liten grad er opptatt av eller vektlegger grunnforskning og i dominerende grad prioriterer anvendt forskning. Diskusjonen reflekterer noen viktige skillelinjer i utdanningslandskapet, linjer som i dag ikke følger skillet mellom institusjonstyper. I strategiene til de eldste breddeuniversitetene er vektleggingen av langsiktig grunnforskning tydelig. NTNU (2018–2025) framhever at institusjonen har «et ansvar for å frembringe nye perspektiver for langsiktig, grunnleggende forskning», mens en hovedambisjon for UiO er å «fremme uavhengig, banebrytende og langsiktig forskning». Skillet går i første rekke mellom de eldste breddeuniversitetene og de nye universitetene med bakgrunn som høyskoler med stor andel profesjonsutdanninger. Dette skillet trer enda tydeligere fram i institusjonenes innspill fra 2021 til ny langtidsplan for forskning og høyere utdanning.¹⁷ Fra UiB heter det:

Universitetet i Bergen (UiB) vil i dette innspillet særlig fremheve den frie forskningens avgjørende betydning, og ber om tydeligere vektlegging av kvalitet, stabile forskningsmiljøer og ivaretagelse av grunnforskning i Regjeringens reviderte langtidsplan for forskning og høyere utdanning.

¹⁷ Innspillene er samlet her: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-for-neste-langtidsplan-for-forskning-og-hoyere-utdanning/id2847923/?expand=horingssvar&lastvisited=undefined>

Vektleggingen av «fri og grunnleggende forskning» preget også innspillene fra UiO, UiT og NTNU.

Denne vektleggingen står i en tydelig kontrast til innspillene fra de nye universitetene og høyskoler med universitetsambisjoner. OsloMet, for eksempel, argumenterte i sitt innspill for at det må legges større vekt på *impact, relevans og brukermedvirkning* og legges bedre til rette for tverrsektorielt samarbeid og samspill mellom akademia, næringslivet og offentlig sektor. Tilsvarende var USN opptatt av å bedre mulighetene for anvendt og praksisnær forskning, og det samme var HVL i sitt innspill.

I en slags mellomposisjon finner vi institusjonene som var først ute med å endre status fra statlig høyskole til universitet, UiA og UiS. Her finner vi vektlegging av grunnforskning og av en forskning som «er verdifull i seg selv, og må få sette premissene for egen forskning» (UiS, 2021) og samtidig understreking av det regionale perspektivet og viktigheten av samspill med lokalt arbeids-, nærings- og samfunnsliv (UiA, 2021).

Dette blikket på institusjonenes strategier og de ambisjonene og retningsangivelsene institusjonene ga uttrykk for i innspillene til langtidsplan for forskning og høyere utdanning, antyder et bilde av en differensiert høyere utdanningssektor. Vår analyse her, samsvarer i stor grad med en strategianalyse fra Frølich og Stensaker i 2021 (Frølich & Stensaker, 2021). Utgangspunktet var fusjonene i norsk høyere utdanning, og hvorvidt disse hadde påvirket det institusjonelle mangfoldet på systemnivå. Analysen tok for seg både fusjonerte og ikke-fusjonerte institusjoners strategier, og la til grunn at institusjonene kan sies å ha enten hovedvekt på forskning eller hovedvekt på utdanning. Eventuelt kan strategiene preges av en kombinert tilnærming med en balanse mellom forskning og utdanning. Den overordnede konklusjonen i analysen var at sammenslåinger ikke nødvendigvis reduserer eller har redusert mangfold på systemnivå i Norge, samtidig som de har endret den strategiske innretningen på enkeltinstitusjoner.

Tredelingen Frølich og Stensaker foretar i institusjonslandskapet, har mye til felles med våre funn ovenfor, uten at grupperingen av institusjonene er helt sammenfallende. Tabell 5.1 viser hvordan forskerne organiserte institusjonene etter vektleggingen av henholdsvis forskning og utdanning.

Tabell 5.1 Institusjoner inndelt etter prioriteringer i strategidokumenter

	Hovedvekt på utdanning	Hovedvekt på forskning	Kombinert vektlegging av forskning og utdanning
Sammenslåtte	NTNU		UiT
	USN	HINN	NU
	HVL		
Ikke-sammenslåtte	OsloMet	UiO	NMBU
	HVO	UiB	UiA
	HiOF		UiS

Teksten i tabellen er oversatt fra engelsk.

Kilde: Frølich og Stensaker (2021)

Tabellen kan leses som uttrykk blant annet for følgende hovedtrekk:

- Bare UiO og UiB gjenstår som opprinnelig disiplinorienterte breddeuniversitet.
- Breddeuniversiteter fusjonert med høyskoler er preget av både breddeuniversitetets og den opprinnelige høyskolenes orientering.
- Høyskoler som har blitt eller sikter mot å bli universiteter, har utvidet mer enn endret sin strategiske orientering.

Overraskelsene i denne framstillingen, ifølge forfatterne, er NTNU og HINN. De syntes det var uventet at NTNU vektla utdanning tyngst mens HINN hadde lagt hovedvekten på forskning. Tilnærmingen fanger imidlertid ikke helt opp hvordan opprinnelig utdanningstunge institusjoner prioriterer, styrker og utvikler sin forskning, men ofte med en annen profil enn det som har kjennetegnet de mest forskningstunge universitetene.

Denne gjennomgangen av strategier og strategianalyser, med et sideblikk til institusjonenes innspill til ny langtidsplan for forskning og høyere utdanning, er én inngang til spørsmålet om mangfold i norsk høyere utdanning. Dokumentene sier i seg selv imidlertid ingenting om hvordan mangfold kjennetegner *virksomheten* deres. I neste kapittel lar vi data om institusjonenes ulike virksomhetsområder belyse graden av mangfold i norsk høyere utdanningssektor.

5.4 Institusjonelle profiler

5.4.1 Generell institusjonsprofil

I denne delen tilnærmer vi oss spørsmålet om mangfold og arbeidsdeling gjennom en analyse av noen generelle kjennetegn ved de høyere utdanningsinstitusjonene. Formålet med analysen er å identifisere mønstre i institusjonslandskapet ved hjelp av disse kjennetegnene, ikke å forklare slike mønstre. Til dette benytter vi klyngeanalyse; en statistisk klassifikasjonsmetode som organiserer analyseenheter i grupper hvor enhetene er mest mulig lik hverandre. Enhetene er i dette tilfellet statlige universiteter og høyskoler.¹⁸ Klyngeanalysen er utført av det samfunnsvitenskapelige analyseselskapet ideas2evidence på oppdrag fra HK-dir.

Hensikten med klyngeanalysen er å si noe om hvor mange og eventuelt hvilke institusjonsgrupperinger som finnes i UH-sektoren, hvilke kjennetegn disse klyngene har og hvilken klynge ulike institusjoner hører hjemme i. Overordnet kan analysen si noe om hvor mangfoldig sektoren er og på hvilke områder det er arbeidsdeling både mellom enkeltinstitusjoner og mellom grupper av institusjoner. Analysen bygger på 18 utvalgte kjennetegn knyttet til UH-institusjonenes samfunnsoppdrag; forskning, samfunnskontakt og utdanning.

Forskning: Publiseringspoeng (sektorandel), avlagte doktorgrader (sektorandel), bevilgninger fra Norges forskningsråd og H2020 (sektorandel), publiseringspoeng per faglig årsverk, stipendiater per faglig årsverk, førstekompetente per faglig årsverk og andel grunnforskning.

¹⁸ KHiO og NMH er utelatt av undersøkelsen på grunn av manglende data for enkelte variabler.

Samfunnskontakt: Forretningsideer, (sektorandel), formidlingsaktiviteter per årsverk, andre BoA-inntekter som andel av driftsinntektene, studenter i deltidsprogram og studenter på fleksible utdanninger.

Utdanning: Studenter (sektorandel), førstevalgsøkere per studieplass, studenter per faglig årsverk, studenter på høyere nivå, uteksaminerte med utvekslingsopphold og største fagfelts studentandel.

En detaljert oversikt over variablene med kilder, operasjonalisering og måletidspunkt finnes i vedleggstabell V5.1.

Variablene er valgt etter en helhetlig vurdering av datatilgang, datakvalitet og observert variasjon mellom enhetene. Mens det for utdanning og forskning finnes et variert utvalg registerdata av god kvalitet, er datatilfanget langt svakere langs den siste dimensjonen, samfunnskontakt. Dette er et område hvor det er muligheter for videreutvikling av data. For den videre analysen er det verdt å ha i mente at tilgang og kvalitet på data i stor grad styrer hva slags mangfold som kan måles i sektoren og hvordan de ulike institusjonene plasserer seg i landskapet. Selve analysen er datadrevet og legger til grunn en åpen og eksplorerende tilnærming til hva observasjonene i datasettet forteller. Resultatene er dermed ikke basert på forutgående kunnskap eller oppfatninger om mønstre i sektoren og er utført uavhengig av eksisterende grupperinger eller klassifikasjoner, for eksempel hvilken institusjonstype enhetene er akkreditert som.

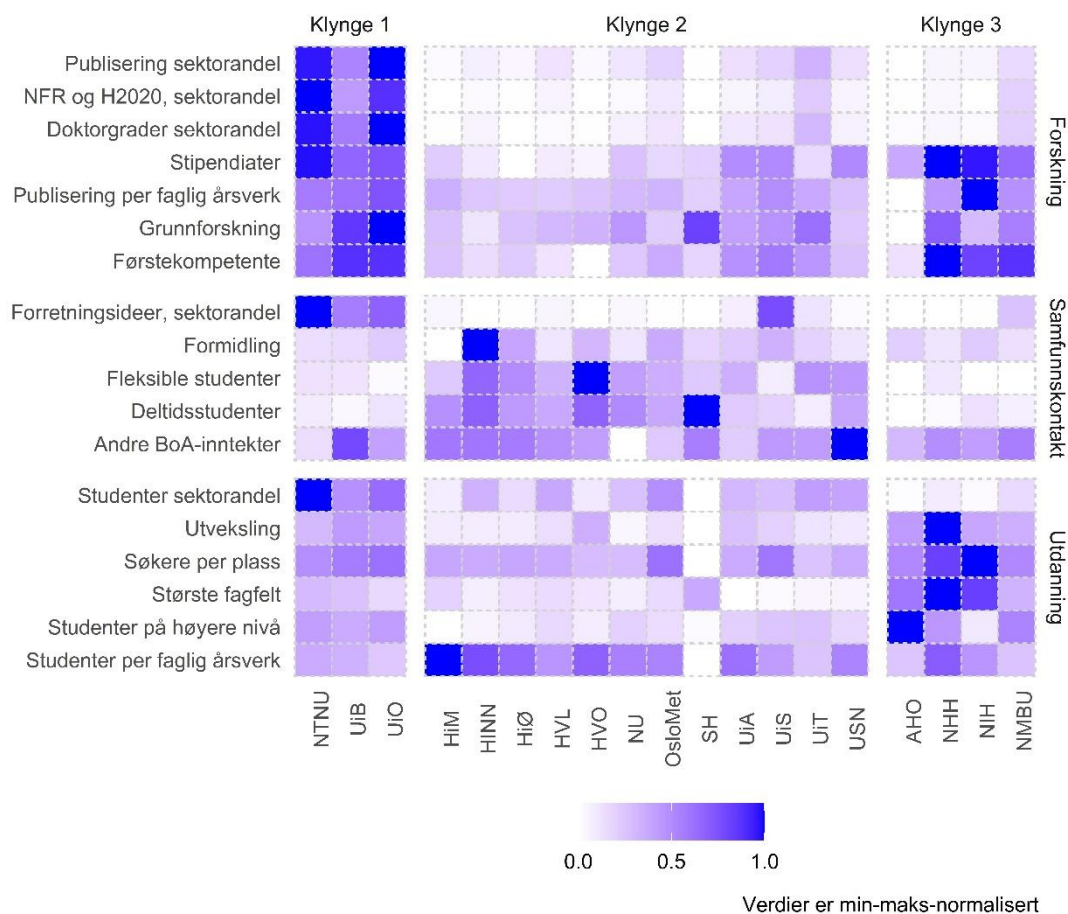
I utvelgelsen har vi lagt vekt på ulike kjennetegn ved institusjonene, som for eksempel studentpopulasjon, undervisningstilbud, og rekrutteringsstillinger, og lagt mindre vekt på *resultater* av virksomheten, som gjennomstrømming, sysselsetting blant uteksaminerte, siteringer og lignende. Noen aspekter av virksomheten som forskningsaktivitet, er allikevel vanskelig å måle uten å se på resultatfaktoren publisering.

Fem av variablene måles i sektorandeler og er dermed påvirket av og gir uttrykk for institusjonenes relative størrelse. Dette gjelder studentpopulasjon, forskningsproduksjon, doktorgradsproduksjon, eksterne forskningsmidler og forretningsideer. Vi har valgt å ta med enkelte størrelsesbetingede variabler i modellen fordi størrelse i seg selv er en sentral egenskap som påvirker og setter rammer for institusjonenes virksomhet. Alle de resterende 13 variablene uttrykker den interne fordelingen langs ulike variabler ved hver institusjon (porteføljeandel) og er upåvirket av institusjonens størrelse relativt til de øvrige.

Figur 5.1 viser resultatet av klyngeanalysen.¹⁹ I figuren er radene variabler, kolonnene er UH-institusjoner og cellene er normaliserte verdier mellom 0 (observert minimumsverdi) og 1 (observert maksimumsverdi). Celler med sterk blåfarge indikerer verdier nærmere eller lik 1, mens lyse eller hvite celler indikerer verdier nærmere eller lik 0. I tillegg er både rader og kolonner gruppert i figuren. Grupperte rader viser hvilken dimensjon av samfunnsoppdraget den enkelte variabel tilhører.

¹⁹ «K-means clustering» er benyttet for analysen. Denne kjennetegnes ved at algoritmene finner det optimale sentrum til et gitt antall klynger i datasettet. Den iterative kalkuleringen av gruppetilhørighet stopper når ingen observasjoner bytter klynge, eller når avstandsmålet i klyngene er på sitt laveste. Det er benyttet forskjellige evalueringsmetoder for å avgjøre antall klynger som skal inngå i de endelige analysene. Både «elbow criterion» og «silhouette coefficient» angir at tre klynger er optimalt, mens «gap statistic» finner at to klynger er optimalt. Basert på evalueringsmetodene er tre klynger lagt til grunn for analysen.

Figur 5.1 Klynger i UH-sektoren basert på institusjonsvise verdier innen forskning, samfunnskontakt og utdanning. Resultat av klyngeanalyse

Utarbeidet av ideas2evidence for HK-dir

Kilder: Ulike kilder, se vedleggstabell V5.1

Den statistiske analysen har gruppert institusjonene i tre atskilte klynger. Klynge 1 består av tre store, forskningstunge institusjoner; UiO, UiB og NTNU. Disse skårer høyt på samtlige forskningsvariabler i modellen. Klyngen skårer også relativt høyt på utdanningsvariablene, men har en lavere profil langs variabler knyttet til samfunnskontakt. Klyngen består av institusjoner som er landets største på samtlige variabler som måler sektorandeler, både innen forskning, samfunnskontakt og utdanning.

Klynge 2 er den største målt i antall institusjoner og omfatter hele 12 av de 19 institusjonene inkludert i analysen: HiM, HiNN, HiØ, HVL, HVO, NU, OsloMet, SH, UiA, UiS, UiT og USN. Klyngen karakteriseres først og fremst av relativt høy kontakt med samfunnet utenfor academia, ifølge variablene som er inkludert i analysen. Unntaket er andel av sektorens forretningsideer, som sammen med de øvrige sektorandelsvariablene viser at dette er små til middels store institusjoner. Klyngen har en nokså høy andel av studentene i sektoren, men skårer gjennomgående lavt på de øvrige utdanningsvariablene, som omtalt over og vist i figur 5.1. Mosaikken for klynge 2 er mer uryddig enn for de øvrige klyngene, og klynge 2 har dermed den minst tydelige profilen ut fra de variablene som er lagt til grunn for analysen.

Klynge 3 består av hovedsakelig forholdsvis små og høyt faglig spesialiserte institusjoner. Disse skårer relativt lavt på de størrelsespåvirkede variablene som måler sektorandel, men høyt på de øvrige variablene innenfor både forskning og utdanning. I denne klyngen faller AHO, NIH, NHH og NMBU.

En detaljert oversikt med tall for hver enkelt institusjon langs samtlige dimensjoner og variabler i modellen finnes i vedleggstabell V5.2.

Fordi de tre klyngene er konstituert utelukkende ut fra observasjoner i datasettet, reflekterer klyngene i liten grad dagens formelle skillelinjer mellom universiteter og høyskoler. Snarere viser resultatene at det er stor variasjon, også mellom institusjoner av samme type. Derimot reflekterer grupperingen tydelig den tidligere todelingen mellom universiteter og høyskoler. Klynge 1 samler tre av de fire eldste og disiplinorienterte universitetene, mens klynge 2 i hovedsak består av nåværende og tidligere statlige høyskoler. Selv om de nye universitetene og høyskolene med universitetsambisjoner har mer omfattende forskningsaktivitet enn tidligere, er differensieringen i sektoren på dette området tydelig.

I klynge 1 savnes UiT av de opprinnelige universitetene. Variablene vi har brukt, plasserer UiT sammen med nåværende og tidligere høyskoler i klynge 2. De størrelsesbaserte forskningsvariablene som vises i de tre øverste radene i diagrammet, gjør at UiT her ligger nærmere de andre institusjonene i klynge 2 enn de andre universitetene i klynge 1. Samtidig viser den mørkere fargen for UiT på disse variablene at institusjonen skiller seg ut fra de andre institusjonene i klyngen. I tillegg må plasseringen av UiT ses i sammenheng med at dagens UiT etter sammenslåinger med opprinnelige høyskoler har en annen profil enn UiT før fusjonene.

Eksemplet UiT antyder at noen institusjoner har vært vanskeligere for algoritmene å plassere i klynger enn andre. Dette gjelder også for UiS, som skiller seg fra de øvrige institusjonene i klynge 2 med en høyere andel av sektorens forretningsideer og en tyngre portefølje innen forskning. Den av institusjonene som skiller seg aller mest ut innenfor klynge 2 er SH. Med tanke på SHs spesielle profil og begrensede størrelse gir det liten mening å sammenlikne SH med andre statlige høyskoler. Med sine 205 studenter i 2021 hadde SH kun fire prosent av antall studenter ved den nest minste statlige høyskolen, HVO. Slike små institusjoner er det problematisk å måle i relative tall, fordi selv små endringer kan gi uforholdsmessig store utslag på tallene. I klynge 3 skiller NMBU seg ut gjennom de størrelsespåvirkede variablene for både utdanning og forskning, og ved lavere grad av faglig spesialisering enn de tre andre i klyngen.

Om vi sammenlikner klyngene langs forskningsdimensjonen, ser vi fellestrekk mellom klynge 1 og tre av institusjonene i klynge 3 for de variablene som ikke reflekterer institusjonenes størrelse. NHH, NIH og NMBU har alle relativt høy skår for både antall stipendiater, publisering, grunnforskning og førstekompetente. Blant institusjonene i klynge 2 finner vi de mørkeste fargene innen forskning hos UiA, UiS og UiT. De to første er de eldste blant de nye universitetene, mens resultatene for UiT er preget av tidligere UiTs bakgrunn som forskningstungt universitet. Vi ser spor av sammenslåinger mellom universiteter og høyskoler også for NTNUs vedkommende, som har en lavere andel grunnforskning enn de øvrige institusjonene i klynge 1.

Andelen grunnforskning er i analysen regnet opp mot andelen anvendt forskning og utviklingsarbeid i institusjonenes portefølje. At en institusjon skårer lavt innenfor grunnforskning, innebærer dermed at institusjonen utfører desto mer anvendt forskning og utviklingsarbeid. Dette gjelder særlig institusjonene i klynge 2, men også de små

spesialiserte institusjonene i klynge 3. Selv om vi primært benytter grunnforskning som en variabel for forskning, kan den altså benyttes til å si noe om institusjonenes utadrettede faglige virksomhet og samfunnskontakt.

For dimensjonen «samfunnskontakt», er det klynge 2 som gjennomgående har de mørkeste fargene i figur 5.1, og dermed høyest skår på variablene vi har brukt. Lavest skårer de spesialiserte institusjonene i klynge 3. Vi har lagt til grunn at andelen studenter i fleksible studieprogram og deltidsstudieprogram sier noe om i hvilken grad studietilbudet er lagt til rette for personer som er i arbeid. Når det gjelder ekstern finansiering under posten «andre BoA-inntekter», kommer institusjonene i klynge 2 samlet sett høyt ut også her, men forskjellene mellom klyngene er små. Til tross for noe usikkerhet om datakvalitet for variabelen «allmenn- og brukerrettet publisering», har vi valgt å inkludere denne. Heller ikke her er forskjellene veldig store mellom klyngene, men skåren for institusjonene i klynge 2 er gjennomgående noe høyere enn for institusjonene i de andre klyngene. HINN skiller seg ut med særlig høy skår på området. Størst forskjell under dimensjonen «samfunnskontakt» finner vi for variabelen «forretningsideer (sektorandel)». Her dominerer de eldste universitetene i klynge 1. Variabelen er størrelsespåvirket, men det forklarer ikke forskjellen mellom institusjonene og klyngene. De fleste institusjonene i klynge 2 står registrert med få eller ingen forretningsideer, slik at de også i absolutte tall skårer lavt på dette området, med et tydelig unntak for UiS. Tilsvarende skiller NMBU seg fra de andre i klynge 3.

For utdanningsdimensjonen er forskjellen mellom klyngene mindre tydelige enn på forskningsområdet. Det er likevel noen tydelige mønstre. Institusjonene i klynge 1 og klynge 3 har en del fellestrekk som skiller dem fra institusjonene i klynge 2. Det er bekreftet i en egen klyngeanalyse basert kun på variablene for utdanningsfeltet, hvor institusjonene fra de opprinnelige klyngene 1 og 3 da dannet en separat klynge. I grove trekk skiller disse institusjonene seg fra nye universiteter og statlige høyskoler i klynge 2 ved at de har færre studenter per faglig årsverk, høyere andel studenter på høyere grads nivå, sterkere faglig konsentrasjon og mer studentutveksling. Samlet sett har klyngene 1 og 3 også flere søkere per studieplass, men her er en del forskjell innad i klynge 2, hvor særlig OsloMet og UiS har høye søkertall.

Klyngeanalysen og den visuelle presentasjonen i figur 5.1 viser likheter og forskjeller mellom institusjonene på de tre kjerneområdene. Den bekrefter at institusjonslandskapet til tross for organisatorisk harmonisering og gradvis avvikling av den opprinnelige todelingen i høyere utdanning, fremdeles er preget av variasjon og differensiering. Mønstrene som avtegner seg gjennom denne analysen er preget av den opprinnelige todelingen, samtidig som de reflekterer utviklingen ved nye universiteter og høyskoler med universitetsambisjoner samt fusjonsprosesser der ulike institusjonstyper ble slått sammen.

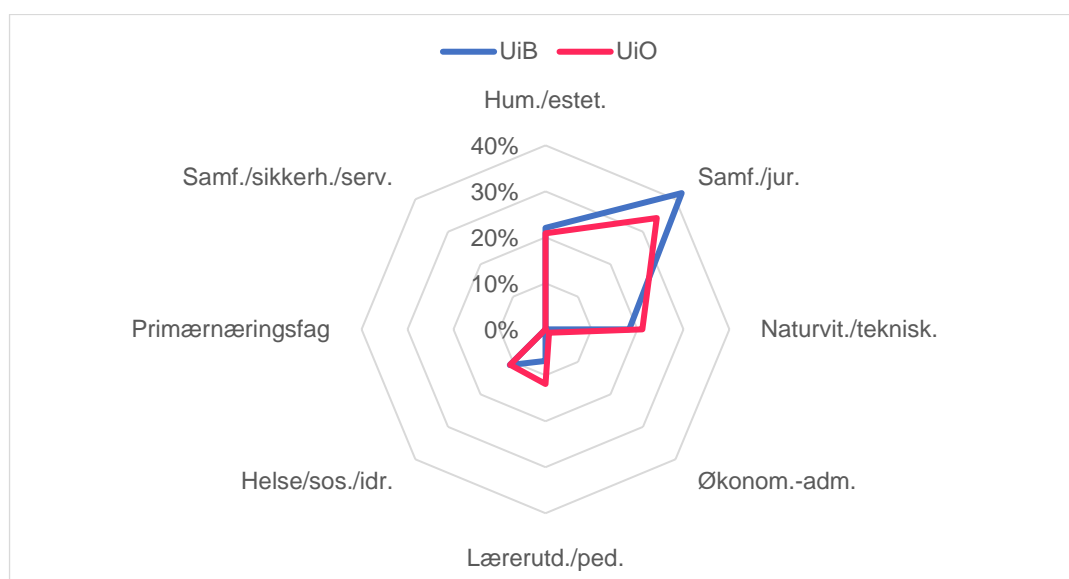
Profilene vi har tegnet her, er generelle og sier ikke noe om hvordan institusjonenes virksomhet fordeler seg på fagområder eller tematiske områder innenfor forskning og utdanning. Videre vil vi presentere data som viser institusjonslandskapet i et faglig og tematisk perspektiv. Først skal vi se nærmere på en gruppering av institusjonene basert på studentenes fordeling på fagfelt. Der gjenfinner vi mange av hovedtrekkene som framkommer av klyngeanalysen over.

5.4.2 Utdanning - faglig profil

I de følgende figurene har vi samlet institusjoner med utgangspunkt i den faglige profilen på utdanningsvirksomheten. Figurene under viser registrerte studenter per fagfelt.²⁰ Bildene som tegner seg, er preget av både institusjonenes historie, egenart, strukturendringer og i noen grad endringer i institusjonskategorier.

UiB og UiO er eneste gjenværende av de opprinnelige universitetene som ikke har fusjonert med tidligere statlige høyskoler med et bredt tilbud av profesjonsutdanninger.²¹ Figur 5.2 viser at de to institusjonenes faglige utdanningsprofiler er nesten identiske og hvordan de er forskjellige fra profilene for øvrige institusjoner.

Figur 5.2 Andel registrerte studenter per fagfelt (NUS) ved UiB og UiO (2021)

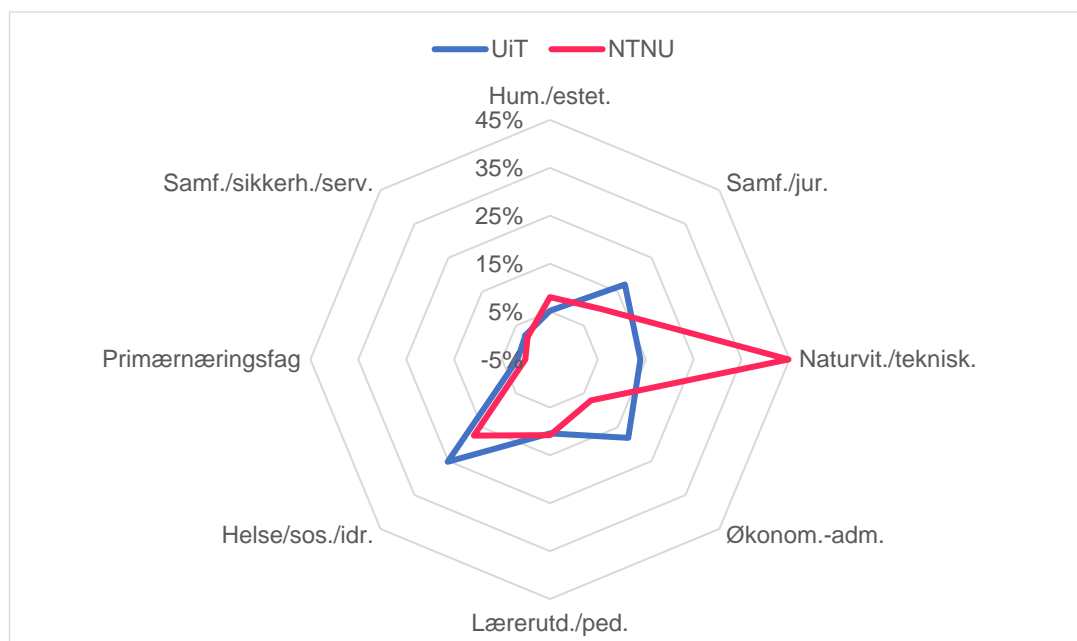
Kilde: DBH

Figur 5.3 viser hvordan NTNU og UiTs profiler er preget av de respektive sammenslåingene. Til forskjell fra UiB og UiO dekker NTNU områder i den nedre delen av figuren hvor vi finner tradisjonelle profesjonsutdanninger som helse- og sosial- og lærerutdanninger. For UiTs vedkommende er dette særlig utdanninger innen økonomi og administrasjon. UiT har sitt tyngdepunkt nokså nært sentrum av figuren, noe som indikerer at de ulike fagfeltene er relativt jevnt representert ved institusjonen, og jevnere enn for andre institusjoner. NTNUs profil er preget av at 45 prosent av studentene er registrert på fagfeltet naturvitenskapelige og tekniske fag.

²⁰ Fagfelt inndelt i tråd med Norsk standard for utdanningsgruppering (NUS 2000).

²¹ UiB fusjonerte med Kunst- og designhøgskolen i Bergen i 2017.

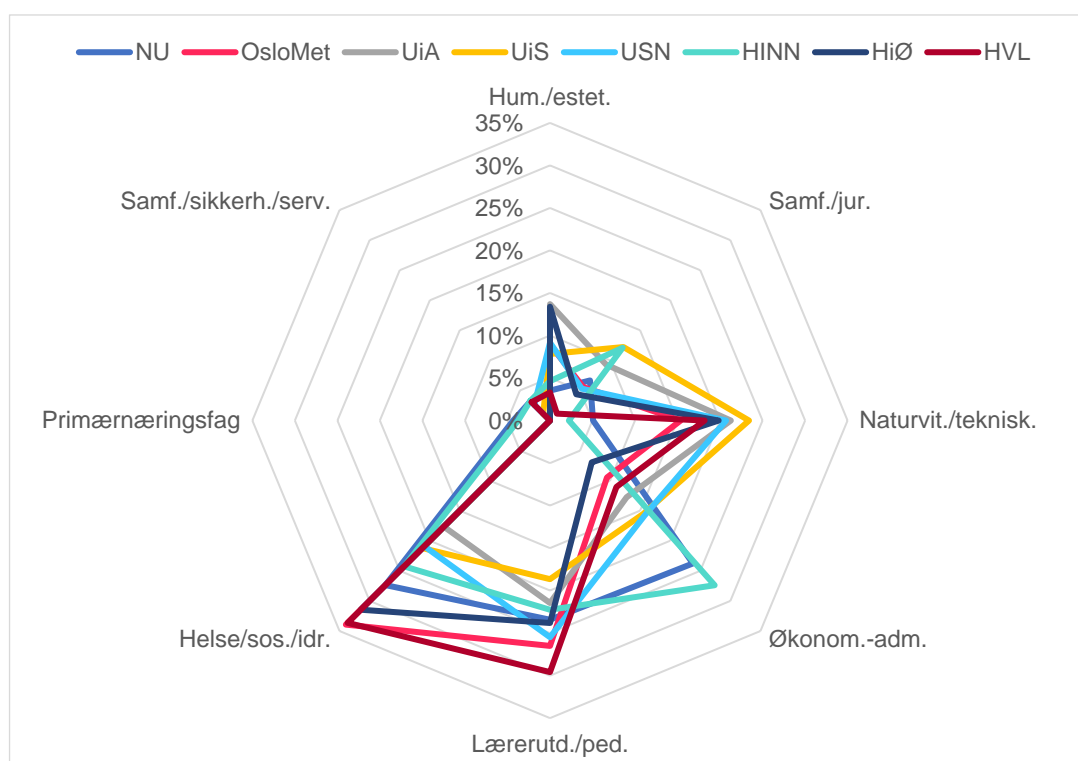
Figur 5.3 Andel registrerte studenter per fagfelt (NUS) ved NTNU og UiT (2021)

Kilde: DBH

De åtte institusjonene i figur 5.4 har faglige profiler med store fellestrekk. Denne gruppen institusjoner består av statlige høyskoler og universiteter med forhistorie som statlige høyskoler. Institusjonene dekker i stor grad de samme fagfeltene, men de har ulike tyngdepunkter. For eksempel skiller HINN og NU seg ut med særlig store andeler studenter innenfor økonomi og administrasjon. Figuren viser også at UiA og UiS, de eldste universitetene i denne gruppen, har en noe annen balanse i den faglige profilen. De har i mindre grad enn de øvrige institusjonene i gruppen tyngdepunktet innenfor helse- og sosialfag og lærerutdanninger, og er i noe større grad representert i den delen av figuren som dekker utdanninger som kjennetegner de opprinnelige universitetene.

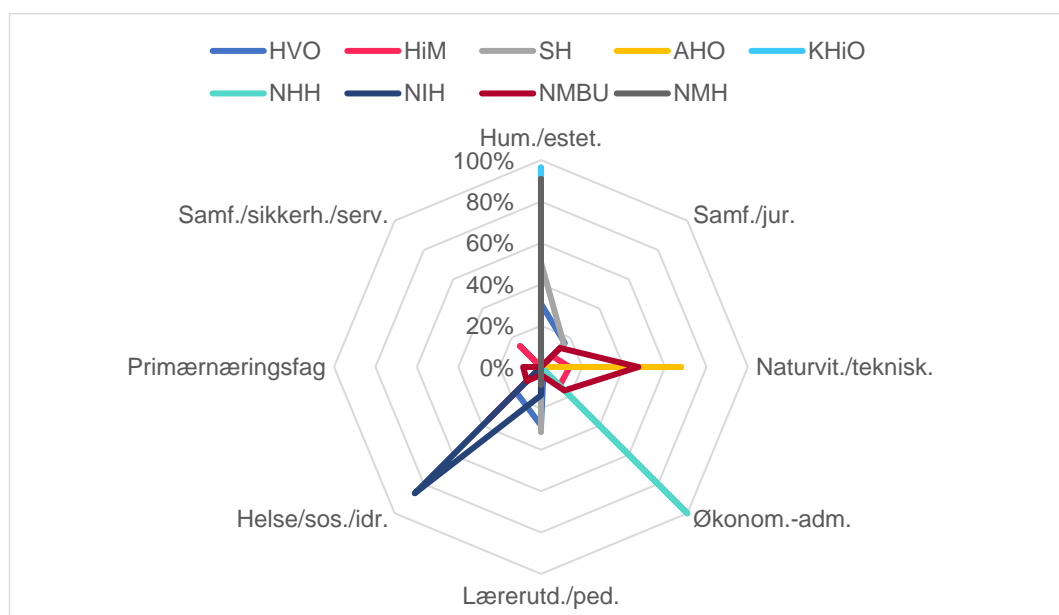
Figur 5.4 Andel registrerte studenter per fagfelt (NUS) ved åtte utvalgte institusjoner (2021)

Kilde: DBH

Figur 5.5 samler alle de øvrige institusjonene som i liten grad passer inn i hovedprofilene i figurene ovenfor. Her finner vi de mest spesialiserte institusjonene som er helt eller nesten helt begrenset til ett enkelt fagfelt, men også institusjoner som HiM, HVO og NMBU.

Figur 5.5 Andel registrerte studenter per fagfelt (NUS) ved ni utvalgte institusjoner (2021)

Kilde: DBH

Denne gjennomgangen av institusjonenes utdanningstilbud inndelt etter fagfelt, tegner et bilde av en differensiert sektor med en arbeidsdeling som er preget av både historiske forhold og nyere endringsprosesser. Med dette som bakgrunn er det lite som tyder på at den bekymringen OECD uttrykte for strukturendringene i 2018, har blitt til virkelighet:

...mergers could reduce the diversity of the higher education system. The absorption of smaller university colleges, which provide a range of programmes that are largely professional and vocational in nature, into larger, comprehensive, multi-campus universities could result in a smaller range of educational programmes on offer in the future (OECD, 2018).

Derimot sammenfaller analysen her mer med vurderingen i en rapport fra NOKUT i 2013 om studietilbudet ved universiteter og høyskoler. Den viste til hvordan strukturendringene har påvirket mangfoldet i sektoren ved at noen av de eksisterende høyskolene og nye universitetene hadde blitt mer like de eldste universitetene. Samtidig som både høyskoler og nye universitet også tilbød disiplinorienterte studier, hadde de opprinnelige universitetene i noe større grad begynt å tilby profesjonstrettede studier. NOKUT pekte derfor på at det er en tendens til økt mangfold innad på institusjoner mens institusjonene på mange måter har blitt mer like hverandre (NOKUT, 2013). Utviklingen gikk imidlertid sakte. De nye universitetene hadde mange store profesjonsutdanninger på bachelornivå, og det var fortsatt utdanninger på bachelornivå som dominerte, til tross for omfattende tilbud på masternivå. Samlet sett var det derfor store forskjeller mellom de eldste universitetene, de nye universitetene og de statlige høyskolene. Både klyngeanalysen og analysen av faglige profiler i dette kapittelet støtter opp om disse vurderingene av kontinuitet.

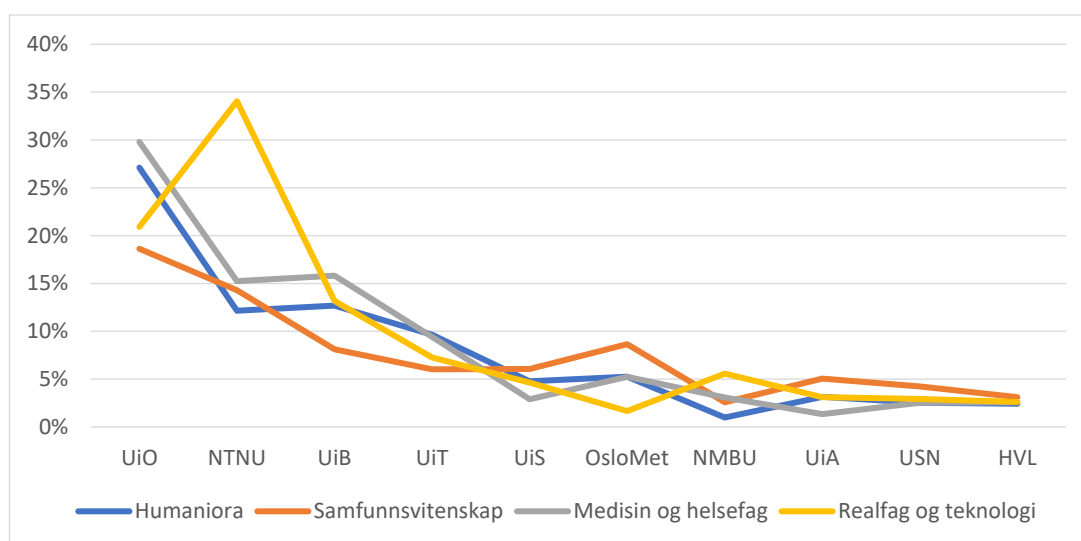
5.4.3 Forskning – faglig profil

I det følgende ser vi nærmere på hvordan det står til med faglig arbeidsdeling og spesialisering innenfor forskning. Vi benytter den overordnede fagkategoriseringen som ligger til grunn for Norsk publiseringsindikator (NPI) og data for vitenskapelig publisering fra kanalregisteret. Dette er den eneste av forskningsvariablene vi har sett på som lar seg bryte ned på fag. De overordnede fagkategoriene innen forskning er mindre finmasket enn de tilsvarende kategoriene innen utdanning, og institusjonenes faglige spesialisering kan derfor ikke sammenlignes direkte mellom forsknings- og utdanningsfeltet.

Figur 5.6 viser de ti UH-institusjonene med størst andel av den vitenskapelige publiseringen, fordelt på de fire overordnede fagområdene i kanalregisteret; humaniora, samfunnsvitenskap, medisin og helsefag, og realfag og teknologi. Disse ti institusjonene står for 75 prosent av sektorens samlede publisering. Diagrammet viser at de institusjonene som publiserer mye innen ett fagområde, typisk publiserer mye også på de øvrige fagområdene, og motsatt. Innenfor de overordnede fagområdene for forskning er det med andre ord lite preg av arbeidsdeling mellom institusjonene; de fleste institusjonene bedriver forskning innen samtlige fagområder i relativt lik målestokk.

Unntaket er NTNU, som særlig profilerer seg innenfor realfag og teknologi, med en andel på 34 prosent av de samlede publiseringspoengene i sektoren. For de øvrige fagområdene er snittet ved NTNU 14 prosentpoeng. Også UiO har en viss forskningsspesialisering, med en sektorandel på 30 prosent innenfor medisin og helse og 27 prosent innenfor humaniora. Gjennomsnittlig sektorandel for alle fagområdene ved UiO er imidlertid 23 prosent, slik at fagprofilen her både er langt mindre tydelig og rendyrket enn ved NTNU.

Figur 5.6 Sektorandel av publiseringspoeng per fagområde. Ti største institusjoner (2020)

Figuren viser datapunkter per institusjon. Linjediagram er valgt selv om det ikke er en tidsdimensjon i dataene, dette er gjort fordi det får fram den sterke samvariasjonen i institusjonenes sektorandel av publiseringspoeng på tvers av NPI-fagområdene.

Kilde: Norsk publiseringsindikator (NPI)

Vi har her sammenlignet institusjonenes sektorandeler, framfor å sammenligne fagområdenes relative andel av publikasjonspoengene ved hver institusjon. Årsaken til dette er ulike publiseringstradisjoner mellom fagområdene. Mens realfag og teknologi står for 40 prosent av publiseringspoengene i sektoren, er tilsvarende tall syv prosent for humaniora. Ikke overraskende er nettopp realfag og teknologi dermed det største forskningsområdet ved mange av institusjonene. Ved UiO for eksempel, utgjør realfag og teknologi det største fagområdet med 35 prosent av institusjonens publikasjonspoeng. Derimot er UiOs sektorandel for fagområdet kun 21 prosent. Til sammenligning har det minste fagområdet ved UiO, humaniora, ni prosent av institusjonenes publikasjonspoeng, men hele 27 prosent av publiseringspoengene i sektoren.

Figur 5.6 viser kun de ti største institusjonene på forskningssiden, men mønsteret med stor forskningsfaglig bredde gjelder hele den statlige UH-sektoren. Vi finner svært sterke korrelasjoner mellom de fire fagområdene på tvers av alle institusjonene.²² Bildet er likevel noe nyansert. For det første inneholder det norske institusjonslandskapet enkelte høyt spesialiserte institusjoner som er for små til å påvirke det overordnede sektorbildet, men som likevel utgjør viktige unntak i en sektor hvor tilsynelatende «alle forsker på alt». For disse er det mer relevant å vurdere fagområdenes porteføljeandeler internt ved institusjonen enn sektorandeler. Da ser vi at NIH oppnår 83 prosent av sine publikasjonspoeng innenfor området medisin og helsefag, NHH 68 prosent innen samfunnsvitenskap, og Samisk høgskole 53 prosent innen humaniora. I tillegg kommer spesialiserte institusjoner som NMH og KHiO, hvis virksomhet i stor grad faller utenfor det som omfattes av kanalregisteret.

For det andre er fagområdene vi har sett på her, svært grove kategorier. Hver av de fire hovedkategoriene i kanalregisteret inneholder mellom 13 og 29 underliggende fagfelt, noe som gir muligheter for langt mer detaljerte bibliometriske analyser enn det har vært mulig å

²² Bivariate korrelasjoner viser at Pearsons r varierer fra .978 mellom humaniora og medisin og helsefag til .778 mellom humaniora og realfag og teknologi. Realfag og teknologi er lavest korrelert med alle de øvrige fagområdene, noe som i stor grad kan tilskrives NTNU. Når NTNU holdes utenfor analysen, øker korrelasjonen mellom humaniora og realfag til .953.

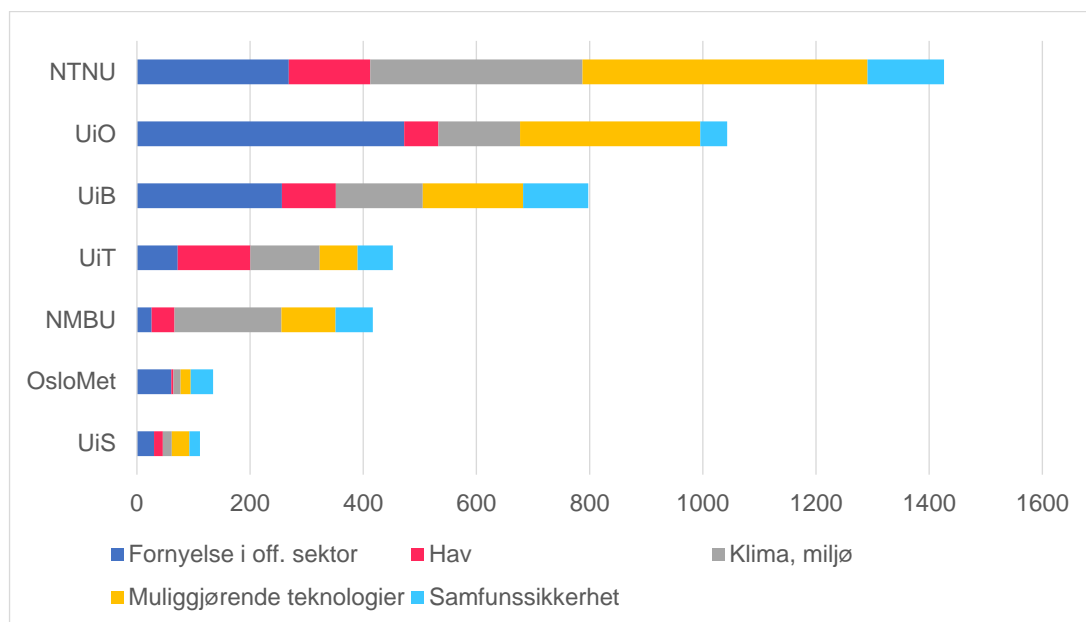
gjøre innenfor rammen av denne rapporten. Det er usikkert hvorvidt slike analyser ville vist en mer nyansert faglig fordeling av forskningen mellom institusjonene.

5.4.4 Forskning – LTP og tematisk profil

Her tar vi for oss institusjonenes forskningsinnsats innenfor de ulike temaområdene prioritert i langtidsplanen for forskning basert på tildelinger fra Norges forskningsråd og fra EU. Det er bare denne eksternt finansierte virksomheten som ligger til grunn for oversikten, for forskning finansiert over institusjonenes grunnbevilgning finnes det ikke tilsvarende data. Vi tror likevel det kan gi en pekepinn på den faglig-tematiske profilen til ulike institusjoner. Tallene er skaffet til veie gjennom Forskningsrådets tematiske merking av prosjektporteføljen i både Forskningsrådets egne virkemidler og EU-program.²³

Figur 5.7 viser samlede tildelinger fra Forskningsrådet og EU samt hvordan tildelingene er fordelt på LTP-områdene. Tre av institusjonene (NTNU, UiO og UiB) står for 73 prosent av totalt tildelte beløp. Hvis vi legger til UiT og NMBU, blir andelen 86 prosent.

Figur 5.7 Samlet tildeling fra NFR og EU fordelt på LTP-områder. Gjennomsnitt 2018-2020. Mill. kr. Utvalgte institusjoner.²⁴

Kilde: DBH

Som man kan vente, er det et visst samsvar mellom de faglige profilene omtalt ovenfor, og fordelingen av forskningsstøtten på LTP-områdene ved institusjonene. Ved NMBU og NTNU går størsteparten av tildelingene til områdene *klima og miljø* og *muliggjørende teknologier*, med henholdsvis 68 og 62 prosent. Ved UiB, UiO og UiT er tilsvarende andel 41 og 44 prosent. Ved UiB og framfor alt ved UiO utgjør *fornyelse i offentlig sektor* en relativt stor andel, her går henholdsvis 32 og 45 prosent av tildelingene til prosjekter med relevans for dette målet i langtidsplanen. For UiT peker området *hav* seg ut, med 28 prosent av tildelingene. Det utgjør 24 prosent av samlede tildelinger til dette tematiske området. Disse variasjonene indikerer en viss form for tematisk arbeidsdeling mellom institusjonene.

²³ For mer detaljert informasjon om fordelingen av Forskningsrådets midler på institusjonene i sektoren, se: Forskningsrådet. (2020). *Universitets- og høyskolerapporten. Forskningsrådet og finansiering av forskning i UH-sektoren.* <https://www.forskningsradet.no/om-forskningsradet/publikasjoner/2020/universitets--og-hoyskolerapporten/>.

²⁴ Prosjekter merket av Forskningsrådet.

Institusjonene i figur 5.7 mottok mer enn 100 millioner kroner per år i gjennomsnitt tildeling fra Forskningsrådet og EU i perioden 2018-2020. Blant institusjonene med mindre enn 100 millioner kroner i gjennomsnittlig årlig tildeling kommer UiA og HVL høyest ut med henholdsvis 79 og 68 millioner. UiA har en tydelig profil ved at 75 prosent av tildelingene gikk til prosjekter relatert til *hav* (28 prosent) eller *muliggjørende teknologier* (47 prosent). Profilen for HVL har mye til felles med profilen til flere andre statlige høyskoler og nye universiteter ved at en relativt stor del av den eksterne finansieringen traff LTP-målet *fornyelse i offentlig sektor*.

Både klyngeanalysen over og gjennomgangen av faglige og tematiske profiler for utdanning og forskning indikerer variasjon, mangfold og arbeidsdeling mellom UH-institusjonene. Samtidig er det viktig å understreke at mye av den arbeidsdelingen som er ønsket i sektoren, ikke er fanget opp med det datagrunnlaget vi har hatt tilgjengelig og som er lagt til grunn her. De faglige profilene vi har skissert, er basert på grove kategorier, mens institusjonsvise prioriteringer, styrkeområder og profilering i de fleste tilfeller finner sted innenfor de brede fagfeltene vi har benyttet i form av NUS-koder og inndelingen i Norsk publiseringsindikator (NPI). For mer detaljert informasjon om institusjonenes aktivitet og prioriteringer innenfor de ulike fagfeltene kan for eksempel fag- og temaevalueringer i regi av Forskningsrådet være viktige kilder.

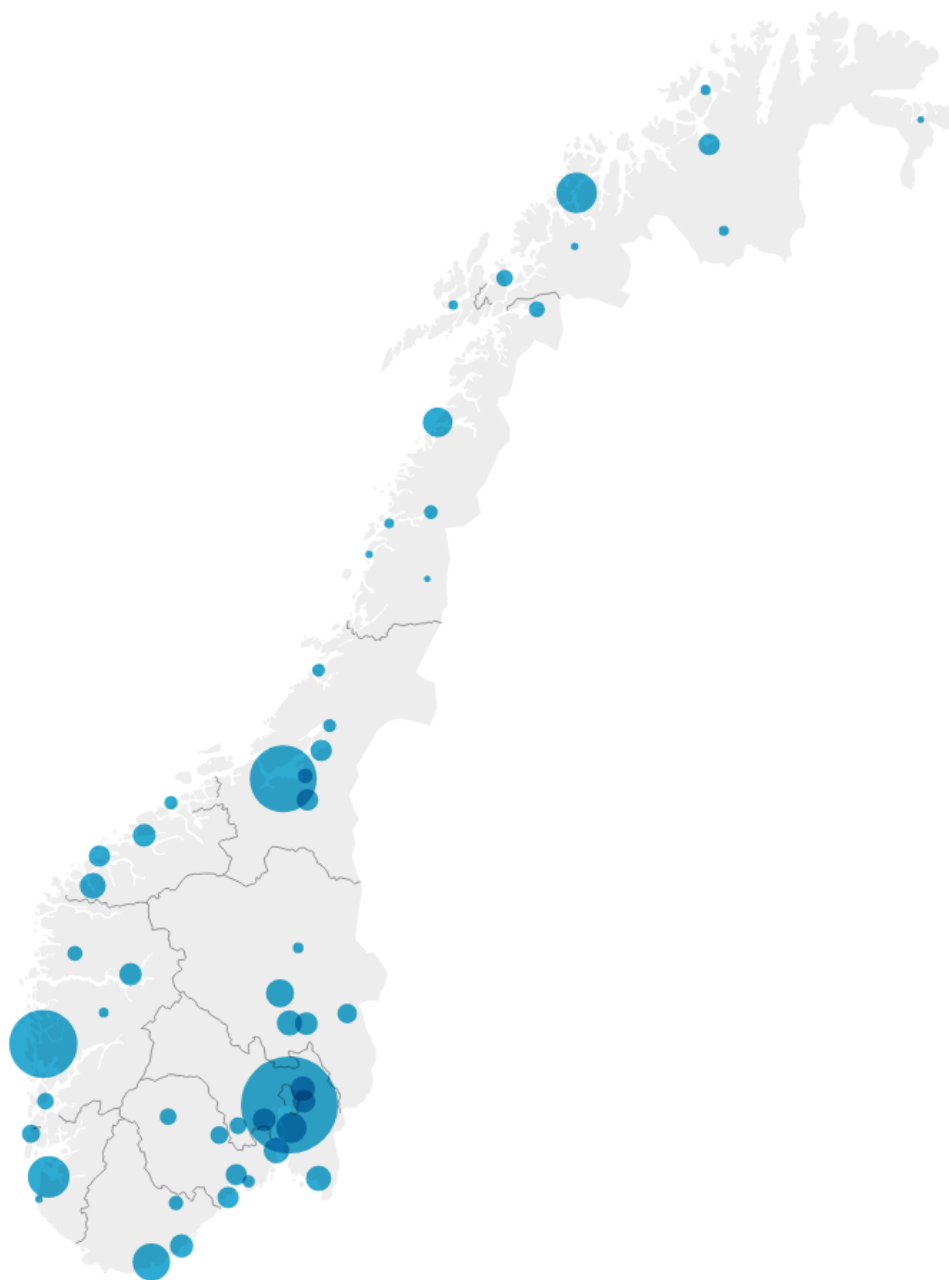
Samlet sett peker våre funn på en betydelig grad av kontinuitet, dette til tross for at strukturen med todeling mellom universiteter og høyskoler langt på vei er avviklet de siste to tiårene. Et NIFU-notat fra 2015 basert på en spørreundersøkelse og publiseringsdata konkluderte på liknende måte. Ifølge rapporten hadde Norge fremdeles to hovedtyper institusjoner. De opprinnelige høyskolene som var akkreditert som universitet, hadde mer til felles med de statlige høyskolene enn med sine nye «navnevenner» (Reymert et al., 2015). Samtidig tyder vår analyse på at enkelte av de nye universitetene på noen områder har viktige fellestrekk også med de eldste universitetene.

Noe av det som forener nye universiteter og statlige høyskoler er den nokså likeartede faglige profilen på utdanningstilbudet, jf. figur 5.4 over. Det kan tyde på at arbeidsdelingen disse institusjonene imellom først og fremst er geografisk. De tilbyr langt på vei de samme utdanningene, men i sine respektive regioner. I det siste kapittelet skal vi se nærmere på den geografiske fordelingen av høyere utdanning.

5.5 Høyere utdanning og geografi

Regjeringen er i Hurdalsplattformen opptatt av utdanning av høy kvalitet i hele landet. Utdanning må være tilgjengelig der folk bor. Her skal vi se nærmere på hvordan utdanning og studenter er geografisk fordelt i Norge. Kartet i figur 5.8 viser studiesteder i høyere utdanning, statlig og privat, og indikerer omfanget av studentmassen. Studiesteder i Oslo, Bergen og Trondheim kommuner står til sammen for 57 prosent av studentene i landet. Tar vi i tillegg med Stavanger, Tromsø og Kristiansand, som alle har mer enn ti tusen studenter, omfattes i alt 70 prosent av studentene i høyere utdanning. De øvrige 30 prosent av studentene er fordelt på i alt 36 ulike kommuner. Landets studenter i privat og offentlig sektor er fordelt på i alt 111 campus/studiesteder, ifølge tallene fra DBH.

Figur 5.8 Registrerte studenter i høyere utdanning etter campustilhørighet (2021)

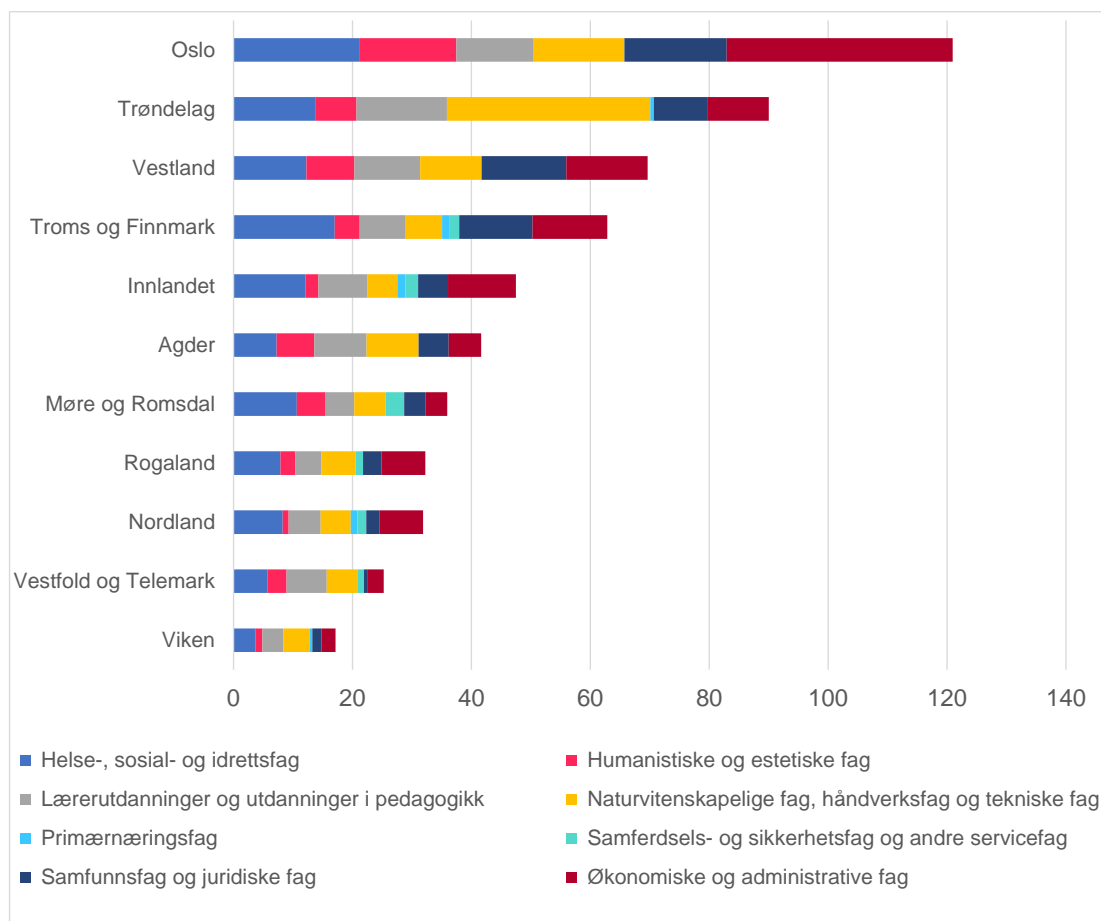
Merk: Boblene er plassert i kartet etter studiestedenes kommune, og størrelsen på boblene representerer antall studenter. Der hvor det finnes mer enn ett studiested i en kommune, er studentene fra alle studiesteder samlet i én boble for kommunen. Den minste boblen i kartet viser til Hattfjelldal kommune i Nordland (9 studenter) mens den største boblen representerer Oslo (nesten 84 000 studenter).

Kilde: DBH. Laget med Datawrapper

Figur 5.9 viser hvor mange som er registrert som studenter ved studiesteder i landets fylker sett i forhold til folketallet i fylkene. Figuren viser at det er et begrenset sammenfall mellom nedslagsfeltet til de høyere utdanningsinstitusjonene og fylkesgrensene. For landet som helhet er gjennomsnittet 52 registrerte studenter per 1000 innbyggere. Fire fylker ligger over dette gjennomsnittet, Oslo, Trøndelag, Vestland og Troms og Finnmark. Det er altså fylkene

som rommer de fire opprinnelige universitetsbyene som har klart høyest antall studenter per innbygger. Særlig skiller Oslo seg ut med høyt antall studenter og en tydelig sentralfunksjon, der flere av fylkene nær Oslo har tilsvarende lave antall studenter. Også Nordland, Rogaland og Møre og Romsdal ligger klart under det nasjonale gjennomsnittet for antall studenter per 1000 innbyggere.

Figur 5.9 Studenter i høyere utdanning (2021) per fagfelt og studiestedets (campus') fylkestilhørighet per 1000 innbyggere (2020)

Kilde: DBH

Når vi ser studenttall i sammenheng med utdanningsnivået til befolkningen i fylkene i tabell 5.2, er det noen mønstre som går igjen. Oslos befolkning skiller seg sterkt ut, mens fylkene Vestfold og Telemark, Nordland og Møre og Romsdal kommer relativt lavt ut både i antall studenter og i befolkningens utdanningsnivå. For andre fylker er det mindre samvariasjon mellom antall studenter og utdanningsnivå. Mest markant er dette for Viken, som har få studenter, men et relativt høyt utdanningsnivå. Mange av Vikens innbyggere bor i kort avstand til Oslos mange utdanningstilbud. På samme måte har Rogaland relativt få studenter, men en gjennomsnittlig utdannet befolkning. Trolig har mange rogalendinger benyttet utdanningstilbud i andre fylker. Det kan være interessant å se disse tallene i sammenheng med søkertall. Vedleggstabell V2.5 viser at av institusjoner som ikke er høyt spesialiserte eller er lokalisert i Oslo, var UiS den institusjonen i 2021 som hadde høyest antall kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass.

Tabell 5.2 Andel av befolkning over 16 år med utdanning på universitets- og høyskolenivå (2020) og studenter per 1000 innbyggere (2021)

Fylke	Andel med høyere utdanning, prosent	Studenter per 1000 innbyggere
Oslo	53,2	121
Vestland	34,9	70
Trøndelag	34,7	90
Viken	34,5	17
Rogaland	33,9	32
Troms og Finnmark	32,4	63
Agder	31,2	42
Vestfold og Telemark	30,4	25
Møre og Romsdal	29,4	36
Nordland	27,8	32
Innlandet	27,4	47

Kilde: DBH og SSB

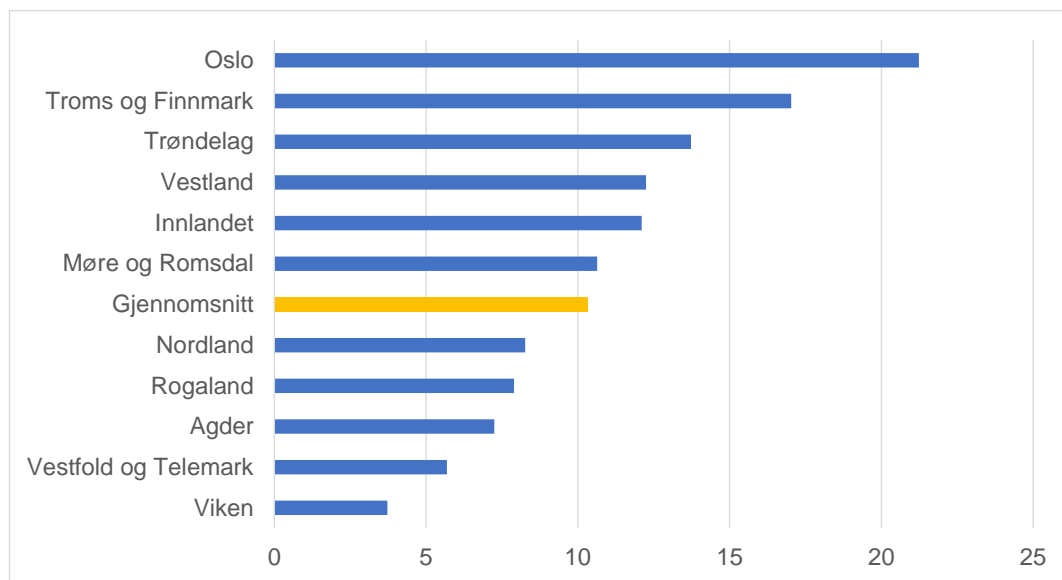
Figur 5.9 over viser også fordelingen av studentmassen på fagfelt. Den viser at Oslo målt i både antall og andel har svært mange studenter innen økonomi og administrasjon. På landsbasis utgjør fagfeltet 21 prosent av alle studenter, men i Oslo hører nesten hver tredje student hjemme i dette fagfeltet. De to store private institusjonene, Handelshøyskolen BI og Høyskolen Kristiania preger i høy grad dette bildet. Videre reflekterer figur 5.9 tydelig NTNUs nasjonale rolle innenfor fagfeltet naturvitenskapelig og tekniske fag, med den store andelen disse utgjør for Trøndelag.

Når vi bruker fylkesgrensene her, er det for å se sammenheng mellom studentenes geografiske plassering og bosettingsmønstre og ikke fordi fylkene som organisatoriske enheter har noen spesiell betydning i denne sammenhengen. Størrelsen på enkelte av fylkene gjør at de i begrenset grad er egnet som analyseenhet. Både Troms og Finnmark og Viken er demografisk uensartede områder. Vi har derfor også gjort enkelte sammenstillinger basert på fylkesgrensene før regionreformen. Når vi skiller tallene for henholdsvis Troms og Finnmark, kommer noen tydelige forskjeller til syne. Mens Troms har 74 studenter per 1000 innbyggere, er tallet for Finnmark 38. Dette er lavere enn det nasjonale gjennomsnittet på 52 studenter per 1000 innbyggere, men høyere enn for flertallet av dagens fylker. Mer iøynefallende for Finnmarks del er fordelingen av studenter på fagfelt, hvor økonomi og administrasjon står for hele 52 prosent av studentmassen.

Utdanning innen helse- og sosialfag og lærerutdanninger er avgjørende med tanke på å sikre velferdstilbud for befolkningen. For å tydeliggjøre status på disse områdene lar vi figur 5.10 og figur 5.11 vise studenter registrert på disse to fagfeltene sett i forhold til folketallet i fylkene.

I tillegg til Oslo, som står i en særstilling også her, har Troms og Finnmark et særlig høyt antall studenter innenfor helse-, sosial- og idrettsfag. Bryter vi opp tallene for Troms og Finnmark, ser vi at det høye tallet særlig skyldes et stort antall studenter i Troms. Finnmark ligger lavere, men ikke langt under det nasjonale gjennomsnittet. De lave tallene for noen av østlandsfylkene må ses i sammenheng med korte, og for deler av Vikens vedkommende, svært korte avstander til et sentralisert utdanningstilbud i Oslo.

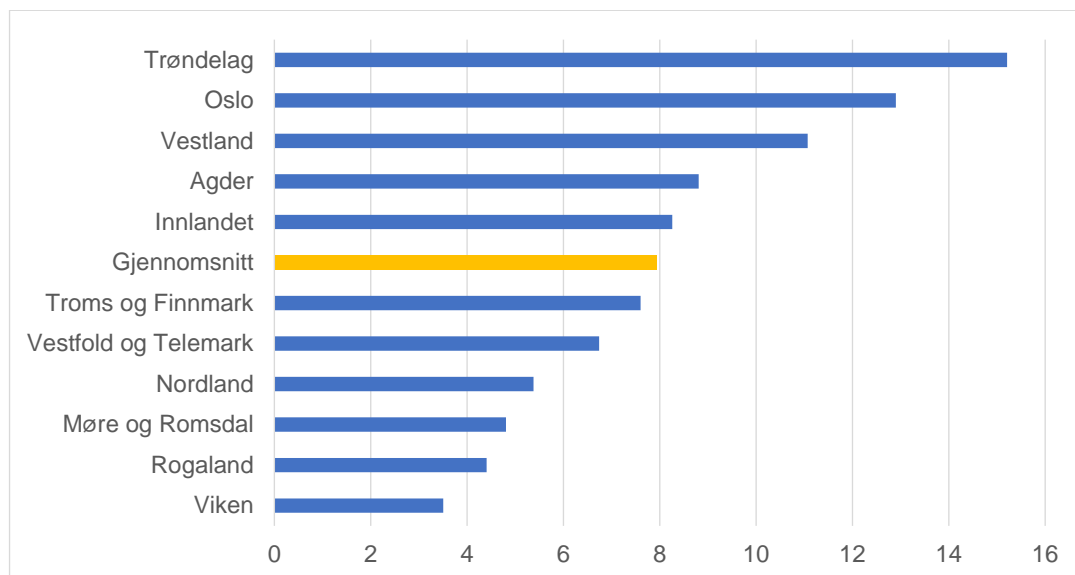
Figur 5.10 Studenter på helse-, sosial- og idrettsfag (2021) per 1000 innbyggere per fylke (2020)

Kilde: DBH

For fagfeltet lærerutdanning og pedagogikk er det for hele landet 8 registrerte studenter per 1000 innbyggere. Figur 5.11 viser den store variasjonen mellom fylkene: Trøndelag har nesten dobbelt så mange studenter på dette feltet som gjennomsnittet for landet, mens Rogaland bare har drøyt halvparten av snittet. Av fylker utenfor Østlandet kommer også Møre og Romsdal og Nordland lavt ut.

Figur 5.11 Studenter i lærerutdanning og pedagogikk (2022), per 1000 innbygger per fylke (2020)

Kilde: DBH

5.6 Sammenfatning

I dette kapitlet har vi fra ulike vinkler belyst spørsmålet om institusjonelt mangfold blant statlige høyere utdanningsinstitusjoner. Etter at flere høyskoler har fått eller sikter mot akkreditering som universitet, og nye institusjoner har kommet til ved sammenslåing mellom universitet og høyskoler, er institusjonslandskapet vesentlig forandret. Likevel er sektoren fremdeles i stor grad preget av den opprinnelige todelingen mellom universiteter og høyskoler, slik også tidligere studier har pekt på. Institusjonene som har endret status fra statlig høyskole til universitet etter Kvalitetsreformen, har mer til felles med andre høyskoler enn med de opprinnelige universitetene. Samtidig har de nye universitetene på noen områder utviklet tydeligere likhetstrekk med de opprinnelige universitetene, mens fusjoner mellom universiteter og høyskoler har samlet ulike fagfelt på tvers av tidligere institusjonelle skiller. Det som før var skarpe skiller mellom institusjonstyper, er i dag heller gradforskjeller og ulike tyngdepunkt uavhengig av formell institusjonsstatus. Slik sett, er institusjonslandskapet i dag kjennetegnet av en annen form for mangfold enn tidligere.

Klyngeanalysen viser hvordan særlig omfanget av forskning skiller institusjonene. Det er uttrykk for en tydelig arbeidsdeling at tre av institusjonene, NTNU, UiB, UiO står for en svært stor andel av forskningen i sektoren. De statlige høyskolene og institusjonene som har endret akkreditering fra høyskole til universitet, kommer langt lavere ut på variablene som omfatter forskning. Det må blant annet ses i sammenheng med både historisk rolle og ressursituasjon. Samtidig er det tydelige forskjeller mellom disse institusjonene. De institusjonene som først fikk universitetsakkreditering, UiA og UiS, ligger noe nærmere de mest forskningstunge universitetene. Det samme gjør UiT.

Høyskolene og de nye universitetene skårer høyest på de variablene vi har benyttet for kontakt med samfunnet utenfor academia. Også her er det imidlertid slik at de institusjonene som tidligst fikk universitetsakkreditering på 2000-tallet skiller seg litt ut fra gruppen ellers, og ligger noe nærmere de opprinnelige universitetene.

Institusjonenes faglige profil innenfor utdanning er tydelig preget av den historiske todelingen. Høyskoler og nye universiteter har et utdanningstilbud der hovedtyngden ligger på profesjonsutdanninger innen helse- og sosialfag og lærer- og ingeniørutdanninger. I tillegg har de fleste større eller mindre innslag av utdanninger innen økonomi og administrasjon. Blant de eldste universitetene har UiB og UiO hovedtyngden av sine studenter på disiplin fag innenfor samfunnsvitenskap/jus, humaniora og naturvitenskap/teknologi. Men skillene er ikke absolutte, og det forskjeller innad i de to hovedgruppene vi har omtalt. NTNU, UiA, UiS og UiT er alle institusjoner som i større eller mindre grad har både profesjons- og disiplinutdanninger. For noen er dette resultatet av sammenslåinger, for andre er endringen knyttet til overgangen fra høyskole til universitet.

Dataene gir oss begrenset mulighet til å vurdere arbeidsdeling innen forskning. Vi har sett på omfanget av institusjonenes forskning fordelt på de fire overordnede fagkategoriene som benyttes i Norsk publiseringsindikator. På dette nivået er forskningen jevnt fordelt ved flertallet av institusjoner. Mer finmaskede analyser vil være nødvendig for å belyse graden av faglig eller tematisk arbeidsdeling på forskningsfeltet.

Mønsteret vi ser i den empiriske gjennomgangen, samsvarer med variasjoner vi fant i institusjonenes strategier og deres innspill til ny langtidsplan for forskning og høyere utdanning. Høyskoler og nye universiteter vektlegger særlig en lokal og regional rolle og praksisnær og anvendt forskning framfor grunnforskning. De eldste og mest forskningstunge universitetene fremhever snarere det nasjonale og internasjonale eller globale, og

understreker betydningen av grunnforskning. Men også strategianalysen tilsier at bildet er preget av glidende overganger heller enn skarpe skiller. Igjen kan institusjonene som først fikk universitetsakkreditering, særlig UiS og UiA, sies å innta en mellomposisjon.

Ved siden av høyskoler og universiteter med bredt utdanningstilbud kommer de mindre og faglig spesialiserte institusjonene. Disse institusjonene er i seg selv vesentlige bidrag til mangfoldet i høyere utdanning. Som gruppe skårer disse høyt på variablene innen både forskning og utdanning, og institusjonene har slik flere fellestrekk med de store og forskningstunge universitetene.

Siste del av kapittelet viser den geografiske fordelingen av utdanning og studenter. Bildet vi ser er preget av en geografisk arbeidsdeling langs ulike dimensjoner. De opprinnelige universitetene og de spesialiserte institusjonene har et nasjonalt nedslagsfelt, mens høyskoler og nye universiteter har en mer regional rolle med et nokså likeartet utdanningstilbud i sine respektive regioner. Fire av fylkene har flere studenter enn det som er gjennomsnittet for landet: Troms og Finnmark, Vestland, Trøndelag og framfor alt Oslo. Hovedstaden er i en særstilling med tanke på både antall studenter og utdanningsnivå i befolkningen, og representerer en sentralfunksjon både regionalt og nasjonalt. Det er fylker i de sentrale østlandsområdene utenom Oslo som har færrest studenter i forhold til befolkningen. Også på utdanninger som kvalifiserer for velferdsyrker innen utdanning og helse- og sosialtjenester, er det betydelige forskjeller på fylkesnivå.

Litteraturliste

- AYF. (2021). *Karriere etter korona? En studie av hvordan koronapandemien har påvirket yngre forskere i Norge*. <https://akademietforyngreforskere.no/wp-content/uploads/2021/06/Ayf-Karriere-etter-korona-2021-PRINT.pdf>
- Diku. (2019). *Strategier for internasjonalisering ved norske universiteter og høyskoler* (Diku notatserie 2/2019). <https://diku.no/rapporter/dikus-notatserie-2-2019-strategier-for-internasjonalisering-ved-norske-universiteter-og-hoegskoler>
- Diku. (2021). *Språkstrategier i høgare utdanning* (Diku rapport 3/2021). <https://diku.no/rapporter/dikus-rapportserie-03-2021-spraakstrategier-i-hoegare-utdanning>
- Elken, M., & Borlaug, S. B. (2020). *Utviklingsavtaler i norsk høyere utdanning : En evaluering av pilotordningen*. NIFU-rapport 2020:21. <https://hdl.handle.net/11250/2683466>
- Fagerlid, C. (2017). Et godt sted å være. In *Det åpne bibliotek* (Vol. Cappelen Damm Akademisk).
- Forskningsrådet. (2020). *Universitets- og høyskolerapporten*. Forskningsrådet og finansiering av forskning i UH-sektoren. <https://www.forskningsradet.no/om-forskningsradet/publikasjoner/2020/universitets--og-hoyskolerapporten/>
- Forskrift om kvalitetssikring og kvalitetsutvikling i høyere utdanning og fagskoleutdanning, (2010). <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2010-02-01-96/>
- Frølich, N., Scordato, L., Botas, P. C. P., & Stensaker, B. (2014). The strategically manageable university: Perceptions of strategic choice and strategic change among key decision makers. *Higher Education Studies*, 4(5).
- Frølich, N., & Stensaker, B. (2021). Mergers and missions: Investigating consequences for system diversity. *Higher Education Studies*, 82, 411–434. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10734-021-00730-7>
- HK-dir. (2021). *Digital tilstand 2021: Støttemiljøers arbeid med digitalisering og utdanningskvalitet ved universiteter og høyskoler* (Rapport nr. 06/2021). Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse. https://hkdir.no/content/download/4708/file/Digital_tilstand_2021.pdf
- HK-dir. (2022a). *En døråpner innen kunstfeltet. Kandidatundersøkelse: Stipendiatprogrammet og doktorgradsprogram i kunstnerisk utviklingsarbeid* (2/2022). <https://hkdir.no/rapportar/kandidatundersokelse-en-doeraapner-innen-kunstfeltet>
- HK-dir. (2022b). *Søking om opptak til høyere utdanning ved universiteter og høyskoler* (Faktanotat, Issue. <https://www.samordnaopptak.no/info/om/sokertall/sokertall-2022/faktanotat-uhg-sokertall-2022.pdf>
- Johnsen, J. V., & Ervik, A. O. (2022). *Frafall i høyere utdanning - konsekvenser for arbeidsmarkedskarriere?* (SNF-rapport 01/22). S.-o. n. AS. <https://www.snf.no/Default.aspx?ID=12&mode=detail&RowId=PubID%3D41036&ViewPID=3&PubID=41036>
- KD. (2010). *Tilstandsrapport for høyere utdanningsinstitusjoner 2010*. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/vedlegg/uh/sektoranalyse/tilstandsrapport_2010_versjon-1.0.pdf?id=2130491
- KD. (2018). *Meld. St. 4 (2018–2019) Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2019–2028*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-4-20182019/id2614131/>
- KD. (2022a). *Finansiering av universiteter og høyskoler - Rapport til Kunnskapsdepartementet 17. mars 2022 fra et utvalg nedsatt 9. september 2021*. <https://www.regjeringen.no/contentassets/6c4c7be66d5c4a028d86686d701a3a96/f-4475-finansiering-av-universiteter-og-hoyskoler.pdf>
- KD. (2022b). *Finansiering av universiteter og høyskoler. Rapport til Kunnskapsdepartementet 17. mars 2022 fra et utvalg nedsatt 9. september 2021*.

- <https://www.regjeringen.no/contentassets/6c4c7be66d5c4a028d86686d701a3a96/f-4475-finansiering-av-universiteter-og-hoyskoler.pdf>
- KD. (2022c). *Nye utviklingsavtaler for universitetene og høyskolene*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/tema/utdanning/hoyere-utdanning/nye-utviklingsavtaler-for-universitetene-og-hoyskolene/id2874690/>
- Korseberg, L., Svartefoss, S. M., Bergene, A. C., & Hovdhaugen, E. (2022). *Pedagogisk bruk av digital teknologi i høyere utdanning* (2022:1). (NIFU-rapport, Issue. <https://nifu.brage.unit.no/nifu-xmlui/bitstream/handle/11250/2838067/NIFUrapport2022-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Loge, J. (2020). Ekssjefen i Nokut tar bladet fra munnen: – Nokut har fått for mye makt. *Forskerforum*. <https://www.forskerforum.no/ekssjefen-i-nokut-tar-bladet-fra-munnen-nokut-har-fatt-for-mye-makt/>
- Mamelund, S.-E. (2022). De «nye» universitetene snakker ned grunnforskningen, ifølge professor. <https://khrono.no/de-nye-universitetene-snakker-ned-grunnforskningen-ifolge-professor/648153>
- Meld. St. 18 (2012-2013). *Lange linjer – kunnskap gir muligheter*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-18-20122013/id716040/>
- Meld. St. 18 (2014-2015). *Konsentrasjon for kvalitet — Strukturreform i universitets- og høyskolesektoren*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-2014-2015/id2402377/>
- NOKUT. (2013). *Institusjonell dynamikk i høyere utdanning og fagskolesektoren*. https://www.nokut.no/contentassets/9989482e51f1473786a8037c4b71b46d/bakken_pal_institusjonell_dynamikk_i_hoyere_utdanning_og_fagskolesektoren_2013_4.pdf
- NOKUT. (2020). *Bruk av kilder i kvalitetsarbeidet*. <https://www.nokut.no/publikasjoner-og-kunnskap/kvalitetsopsummeringer--hoyere-utdanning/bruk-av-kilder-i-kvalitetsarbeid/>
- NOKUT. (2021). *Resultater på nasjonal deleksamen i anatomi, fysiologi og biokjemi: Gode studenter eller gode studieprogrammer? (4/2021)*. https://www.nokut.no/globalassets/nokut/rapporter/ua/2021/resultater-pa-nd-i-anatomi-fysiologi-og-biokjemi_gode-studenter-eller-gode-studieprogrammer_4-2021.pdf
- NOKUT. (2022). *Studiebarometeret 2021 - Hovedtendenser (1/2022)*. https://www.nokut.no/globalassets/studiebarometeret/2022/hoyere-utdanning/studiebarometeret-2021_hovedtendenser_1-2022.pdf
- NOU 2008:3. *Sett under ett - Ny struktur i høyere utdanning*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/NOU-2008-3/id497182/>
- Nyborg, P. (2021). Vi trenger et nytt høyskolesystem. *Aftenposten*, 29.09.21. <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/pWGPwE/vi-trenger-et-nytt-hoyskolesystem>
- OECD. (2018). *Higher Education in Norway. Labour Market Relevance and Outcomes*. <https://www.oecd.org/norway/higher-education-in-norway-9789264301757-en.htm>
- OsloMet. (2019). *Utredning om fremtidens Universitetsbibliotek ved OsloMet*.
- Reymert, I., Hjellbrekke, J., Aamodt, P. O., & Frølich, N. (2015). *Skillelinjer i universitets- og høyskolesektoren, NIFU Arbeidsnotat 13/2015*. <https://nifu.brage.unit.no/nifu-xmlui/bitstream/handle/11250/284596/NIFUarbeidsnotat2015-13-rev.pdf?sequence=5&isAllowed=y>
- Samordna opptak. (2021). *Pressemelding - nok et rekordår for søking til høyere utdanning*. <https://www.samordnaopptak.no/info/om/sokertall/sokertall-2021/2021-04-23-pm-sokertall-april-2021-bokmal.pdf>
- SiN. (2020). *COVID-19 related project delays and contract extension applications*. <https://stipendiat.no/wp-content/uploads/2020/12/COVID-19-report-December-FINAL.pdf>

- Skjelbred, S.-E., Sadeghi, T., Ulvestad, M. E. S., Eide, T., & Støren, L. A. (2021). *Nyutdannet under en pandemi. Resultater fra Kandidatundersøkelsen 2020* (NIFU-rapport 2021:10). NIFU. <https://www.nifu.no/publications/1916412/>
<https://nifu.brage.unit.no/nifu-xmlui/handle/11250/2737339>
- Språkrådet. (2020). *Språk i høyere utdanning*. https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/rapporter-og-undersokelser/sprakradet_sprak-i-hoyere-utdanning_rapport_210129_mi.pdf
- SSB. (2021). *Rekordmange studenter i 2020*. <https://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/rekordmange-studenter-i-2020>
- SSB. (2022). *Frafall og bytter i universitets- og høyskoleutdanning. Kartlegging av frafall og bytte av studieprogram eller institusjon blant de som startet på en gradsutdanning i 2012* (2022/6). https://www.ssb.no/utdanning/hoyere-utdanning/artikler/frafall-og-bytter-i-universitets-og-hogskoleutdanning/_/attachment/inline/c2b8fce1-6f81-480e-82fa-3452bddd1916:623025b29120ba5200bda3a2cdc8d17147375682/RAPP2022-06.pdf
- St.meld. nr. 27 (2000-2001). *Gjør din plikt - krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning*.
- U-map. (2013). *The European Classification of Higher Education Institutions*. <http://www.u-map.eu/>
- U-Multirank. (2021). *Universities Compared*. <https://www.umultirank.org/>
- UiA. (2021). *Innspill til høring om langtidsplan for forskning og høyere utdanning*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-for-neste-langtidsplan-for-forskning-og-hoyere-utdanning/id2847923/?uid=730ca960-1337-451e-8aaa-2974957f12cb>
- UiS. (2021). *Innspill til høring om langtidsplan for forskning og høyere utdanning*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-for-neste-langtidsplan-for-forskning-og-hoyere-utdanning/id2847923/?uid=81cb8b9d-f3ce-4325-92e0-ea040b28f930>
<https://www.unit.no/en/media/2698/download?inline>
- USN. (2020). *Strategi og visjon*. <https://www.usn.no/om-usn/strategi-og-visjon/>

Sluttnoter

ⁱ Organisasjonsendringer

- Norges dansehøyskole og Musikkteaterhøyskolen er fra 01.09.2019 fusjonert med Høyskolen Kristiania (HK). Tall er oppgitt for fusjonert institusjon, men før 2017 inngår kun deler av virksomheten i datagrunnlaget. For tidligere Westerdals Oslo ACT inngår kun data for NITH før 2012. For Høyskolen Kristiania inngår kun data for Markedshøyskolen før 2015. I perioden 2015–17 ble rapportering fra HK utvidet til å gjelde hele virksomheten (studentdata f.o.m. 2015, personaldata f.o.m 2016 og økonomidata f.o.m. 2017).
- Westerdals Oslo ACT er fra 01.08.2018 fusjonert med Høyskolen Kristiania (HK). Tall er oppgitt for fusjonert institusjon, men før 2017 inngår kun deler av virksomheten i datagrunnlaget (se over).
- Høgskolen i Sørøst-Norge er fra 04.05.2018 gitt universitetsstatus. Nytt navn er Universitetet i Sørøst-Norge (USN).
- Høgskolen i Oslo og Akershus er fra 12.01.2018 gitt universitetsstatus. Nytt navn er OsloMet – storbyuniversitetet.
- Kunsthøgskolen i Oslo er fra 12.01.2018 gitt status som vitenskapelig høyskole.
- Høyskolen Diakonova er fra 01.01.2018 fusjonert med VID vitenskapelige høyskole (VID). Tall er oppgitt for fusjonert institusjon.
- Universitetet i Bergen og Kunst- og designhøgskolen i Bergen organiseres fra 01.01.2017 som ett universitet med navnet Universitetet i Bergen (UiB). Tall er oppgitt for fusjonert institusjon.
- Høgskolen i Bergen, Høgskulen i Sogn og Fjordane og Høgskolen Stord/Haugesund organiseres fra 01.01.2017 som én høyskole med navnet Høgskulen på Vestlandet (HVL). Tall er oppgitt for fusjonert institusjon.
- Høgskolen i Lillehammer og Høgskolen i Hedmark organiseres fra 01.01.2017 som én høyskole med navnet Høgskolen i Innlandet (HINN). Tall er oppgitt for fusjonert institusjon.
- Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet, Høgskolen i Narvik og Høgskolen i Harstad organiseres fra 01.01.2016 som ett universitet under navnet Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet (UiT). Tall er oppgitt for fusjonert institusjon.
- Universitetet i Nordland, Høgskolen i Nord-Trøndelag og Høgskolen i Nesna organiseres fra 01.01.2016 som ett universitet under navnet Nord universitet (NU). Tall er oppgitt for fusjonert institusjon.
- Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Høgskolen i Gjøvik, Høgskolen i Sør-Trøndelag og Høgskolen i Ålesund organiseres fra 01.01.2016 som ett universitet under navnet Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Tall er oppgitt for fusjonert institusjon.
- Høgskolen i Buskerud og Vestfold og Høgskolen i Telemark organiseres fra 01.01.2016 som én institusjon under navnet Høgskolen i Sørøst-Norge (HSN). Tall er oppgitt for fusjonert institusjon.
- Den norske Eurytmihøyskole ble lagt ned med virkning fra 01.08.2015. Høyskolen er derfor utelatt fra alle tabeller.

Se også oversikt på nettsiden: <https://dbh.hkdir.no/datainnhold/institusjoner/institusjonsendringer>

